

26
Jaunā Gaita

280

PAVASARIS 2015

VOL. LXI, No 1, ISSUE 280
2014

Jaunā Gaita, published since 1955, is a Latvian quarterly devoted to literature, the arts, and the discussion of ideas.

Editor-In-Chief:

Rolfs Ekmanis
Fax: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Technical Editor:

Juris Žagariņš
Phone: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Contributing Editors:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija
Meirāne, Juris Silenieks, Juris Šlesers,
Linda Treija, Lilita Zaļkalne

Business Manager:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

JG home page and archive:
jaunagaita.net

Subscription rates (USD = CAD)

1 year \$39.- = €34.-

2 years \$76.- = €67.-

Single issues \$10.- = €9.-

Contributions are tax-deductible
in the USA

Published by Jauna Gaita, Inc.
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821

Printed by
SIA Drukātava, Rīga, LATVIA, and
TigerPress, East Longmeadow, MA, USA

ISSN 0448-9179

61. GADAGĀJUMS PAVASARIS 2015

1. (280) NUMURS

S A T U R S

- 1 Krista Svalbonas. Migranti 6
- 2 Jānis Elsbergs – Dikļu dziesmu svētki
- 6 SCRIPTA MANENT – Lennarts Meri
– Kas rūgst Krievijas plašumos
- 8 Otto Ozols – Baltiešiem bija savs Čerčils
- 9 Sanita Upleja – Pārdomas,
- 11 Latvijas 96. gadskārtā
- 12 Sanita Upleja – Uzticīgā Latgale
- 14 Ainārs Zelčs – Abrene 2002
- 15 Uldis Bērziņš – Zem brunčiem
- 20 Krista Svalbonas. Anima 1
- 21 Ligita Levinska – Trimda Zariņa un Klīdzēja prozā
- 25 Jānis Liepiņš – Medeņa dzejas ugunis
- 26 Rolfs Ekmanis – Māris Čaklais V
- 29 Sandis Laime – Raganas Latvijā
- 32 MĀKSLA – Linda Treija – Krista Svalbonas
- 34 Krista Svalbonas. Migranti 1
- 35 VĒSTURE – Franks Gordons – Čeka
- 36 Anna Žigure – Ziemas karš Somijā
- 43 Ojārs Jēgens – Visuvaris un neatminis
- 45 Andris Briedis – LVU literārie žurnāli
- 46 ATMIŅAS – Valdis Krastiņš – Uldis Ģermanis
- 47 Uldis Siliņš – Atskatīties, pasmaidīt
- 50 DAŽOS VĀRDOS (vg)(ie)(mb)(fg)(jž)(re)
- 64 Krista Svalbonas. Migranti 2, Migranti 3.
- 65 NO LASĪTĀJU VĒSTULĒM
- 66 GRĀMATAS – Indra Ekmane – King &
MacNabb. Nation Building in the Baltic States
- 68 Juris Šlesers – Lilita Zaļkalne. Repatriation
- 70 Anita Liepiņa – Čikāgas Picciši
- 71 Ligita Levinska – Gundega Repše. Jauki ļaudis
- 72 Lāsma Gaitniece – Arno Jundze. Puteklji
- 74 Elīna Kokareviča – Pēters Brūveris. Es mācos rakstīt
- 76 JG LABVĒĻI
IN THIS ISSUE – (jž)

Kristas Svalbonas / Ritas Grendzes vāks –
fragments no *Vēstuļdejas 3* (2013)

Maketētājs Juris Žagariņš

JG pateicas par PBLA KF un labvēļu atbalstu

Krista Svalbonas. *Migranti 6*. 2014. Digitālā fotogrāfija
un kolāža uz plāksnes. 35,5 x 35,5 cm

Skat. Lindas Treijas rakstu 32. lpp.

Jānis Elsbergs

POĒMA PAR DIKĻU DZIESMU SVĒTKIEM. ANNŌ 1864

... gan pasaulei bij iesākumā vārds,
bet tautai iesākumā – dziesma...

Tu sētā nomaļā aiz kalniņa, aiz meža stūra,
tu piedzimsti un audz,
un svētdienu, varbūt ne katru, uz baznīciņu brauc
(vai drīzāk ej, vai tēva ratiem līdzī skrej),
un redzi – draudzi – (kur pazīst visi visus,
kur noskatās, kā posušies, kā dzīvē vedušies,
kur klausās uzsaucam, kas saradojušies)...

Un pēkšņi – dziesmu svētki...
Pēkšņi – esat daudzi...

(Tu caurām dienām skraidī pakaļ lopiem,
ai, lāgiem priecīgi, bet tomēr vientulīgi skan tavš stabulītes solo,
tev raizes ir tik vien, lai nelien lopi laukos,
ko kaimiņi vai pati muiža lolo...)

Un pēkšņi skolotājs ved tajos dziesmu svētkos,
kur ļaudis ir tik daudzi, visi kopā!

Teic Neikens, mācītājs, – mēs visi esam Kungam ganāms pulks! –
bet mazais ganiņš skatās domīgi, pat nagu iesāk grauzt, –
vai tos var noganīt? vai tos var rīkstēm šaust?

... gan pasaulei bij iesākumā vārds,
bet tautai iesākumā – dziesma...

Stāv Neikens, mācītājs, un pēkšņi vārdu trūkst.
Kaut lieta parasta ir uzrunāt tam draudzi,
tas allaž izdodas un namu pilda ļaudis,
dažs labs no citiem pagastiem vēl brauc,
lai viņā klausītos... Bet šoreiz – vārdu trūkst.
Ir ļaužu daudz. Un kas te vispār būs?
Kā sapnī ātri mirkļi acu priekšā skrien.
Tur vecais barons (viņš tepat vien sēd!) –
kas dažkārt, labā omā būdams, teic viņam latviski:
„Hei! Sveike, Neiken!” – tas viņam varens joks,
un vēders kratās vien.
Tur viņa puika lielais, seši gadi jau, kas raiti boksterē
un tagad rakstīt mācās, un greizus burtus uzvilcis uz vākiem,
kur lapas viņa latvju vārdnīcai.

Teic burti: „*Das ist Štrunt.*” Jau cēlās roka pērt, bet sieva starpā:
„*Georg!*”

Tur pats viņš mazs, un māte vāra zāles kādam sirdzējam
un buras lībiski, vien beigās piemetinot:

„Tēva, Dēla, Gara vārdā, āmen...”

Neko par to viņš neteiks. Sacīs, kas ir jāteic.

(„Šķīstī mani, Kungs, no maniem slēptiem grēkiem!”)

Un, elpu ievilcis, viņš Dieva vārdus teic.

... jo pasaulei bij iesākumā vārds,
bet...

Bet putni dzied bez vārdiem,
izdzied savu sirdi,
kaut ļaudis dziesmām vārdus izdomā,
pat žubītei: „Siev, siev, siev, vai dzirrdi?”

... jo pasaulei bij iesākumā vārds,
un tautai iesākumā – dziesma...

Stāv ganiņš dziedātāju pulkā.
Neikens runā.
Ganiņš domā savu domu.
Ko viņdien skolā jautāja tas Krišs no Purmaļiem:
„Par ko tu gribi kļūt?”
Un smējās Jēcis: „Es par kungu būt!”
Cits atmeta ar roku – ko tēvs liks, to darīs,
cits mācībā pie kalēja grib iet,
cits zina, viņam tēva mājas tiks...
Bet ganiņš neteica nevienam, arī draugiem ne,
viņš grib – par skolotāju.
Visvairāk grib viņš tieši dziesmas mācīt.

Jau sen par skolotāju izmācījies Neikens,
sen Jānis Cimze rakstīja „*genugend*”
tam diplomā par dziedāšanas prasmi.
Nav atzīme no labākajām, maigi sakot,
bet piemirsies un nav no svāra.
Galvenais – ko dara.
Viņš kļuva skolotājs. Tad kļuva mācītājs.
Vēl – redaktors un skolu inspektors. Un tagad priekšā – kori.
Lai diriģē tos rūjienietis Švehs, jo neba mācītājam piedien.
Viņa daļa – Vārds. Bet, ai, kā dziesmas tīk!
Ir katrā skolā, katrā draudzē tādas eņģeļbalsis,
kas citus līdzī velk, kas tur un ceļ!
Sirds bango Neikenam, asins viļņus veļ,
drīz acis miklas kļūs. Ir jābeidz dievvardi.

Skat, vīri stingrāk nostājas,
šķiet, elpu ievēl debess zilum zils –
un sāk: „Dievs Kungs ir mūsu stipra pils”.

... jo pasaulei bij iesākumā vārds,
bet tautai iesākumā – dziesma...

Ganiņš ausās, māmiņai pie rokas.
Pats, līdz ar citiem skolasbērniem, nodziedājis jau,
nu vīrus klausās – no tāliem, svešiem novadiem
tie sabraukuši – dziedāt!
Lielsalaca, straupēnieši, limbažnieki, Mazsalaca,
rūjienieši – ai! – un beigās paši diklēnieši! – ai! –
un pašās beigās atkal visi kopā dziesmu vareno:
„Bože, carja hraņi!” – un vakars ir tik jauks, vēl
vīri neizklīst, bet māte iet, aiz rokas līdzī rauj –
kas govīs slauks? Kas būs ar rungu rīt uz ganiem ceļams,
ar kruķi kruķējams, kā muca veļams?
Un ganiņš paklausīgi līdzī kājo,
bet sirdī arvien lielāks sapnis mājō –
par dziesmām un par jauniem dziesmu svētkiem.

Bet Neikens, draudzes gans, vēl kavējas pie ļaudīm,
te turas nomaļus, te pieiet parunāt.
Lūk, vīri ieturas pie ugunsкура liesmām, pa alus kausam uzdzer,
un ķeras atkal tad pie dziesmām, nu jau tautas.
Neikens klausās. Līdzī nedzied, kaut vārdus dažām zina.
Vai nicināmas blēņu dziesmas tās?
Tak sirdij tīk. Vai Dievam netīkams var būt,
kas sirdij tīkams? Ja sirds nav krietna, skaidra lieta – var.
Bet dziedātāji krietni šķiet. Un pats?
Neikens neiet mājās. Sirds iesmeldz iedomājoties,
kā sieva rājas. Viņa mīlā *Frau*. Kā noprasīs, kad pārņāks:
„Vai gans nav pārganījies jau?”
Viņš izslejas. Viņš savai sirdij tic.
Un dziesmu svētki Dievam tīk.
Viņš citu gadu jaunus rīkos.

... jo pasaulei bij iesākumā vārds,
bet tautai iesākumā – dziesma...

Poēma sacerēta „priekšlasīšanai” Dikļu dziesmusvētku 150. gadadienas koncertā (2014.7.VI), nolasīta arī pērngada Dzejas dienās. Svētku norises un detaļu pamatā fakti iz Neikena dzīves – sameklēti rakstos, gandrīz dokumentāli (dramaturģijas pēc dzejnieks „apgrēkojies” vienīgi pret secību – pēc paša Neikena apraksta „Ceļa biedrī”, vispirms ir dziedāts „Dievs Kungs ir mūsu stipra pils” un pēc tam viņš teicis ievadvārdus.

Elsbergu trīs paaudzes. (No labās) Zigurds [skat. interviju *JG268(2012):24-28*] un Jānis ar Teodoriju rokās 2015.18.I.

Lennarts Meri

KAS RŪGST KRIEVIJAS PLAŠUMOS*

Ekselences, dāmas un kungji!

Redzot Hamburgas baznīcu slaidos torņus, varu nodomāt, ka atrodos mājās, vecajā Hanzas pilsētā Tallinā Somu liča krastā. Taču esmu šeit un pildu pagodinošu uzdevumu, ko šodien uzskatu par īpaši svarīgu: esmu ieradies, lai nestu jums vēsti no Igaunijas, zemes, kas patiesībā neatrodas tālu no Hamburgas.

Hanzas gars, ar kuru saistās Tallina un vairākas citas Igaunijas pilsētas, vienmēr bijis atvērts pasaulei. Tas bijis uzņēmīgs, bet arī lepns gars, jo uz svaru kausa bija brīvība vai cīņa par brīvību.

Uz Tallinas rātsnama sienas līdz mūsdienām saglabājies uzraksts, kas simbolizē Hanzas garu: „Bīsties no Dieva, runā patiesību, rīkojies taisnīgi un nebaidies ne no viena.” Ņemšu vērā šo gadsimtiem veco padomu un šodien runāšu ar jums par manai tautai un man šobrīd nozīmīgām patiesībām.

Katras atsevišķas personas brīvība, ekonomikas un tirdzniecības brīvība, arī gara, kultūras un zinātnes brīvība ir savstarpēji nešķiramas. Tās ir dzīvotspējīgas demokrātijas pamats.

Totalitārā jūga gadu desmitos igauņi ne mirkli nezaudēja ticību šai brīvībai. Brīvības ideja, kas saistīja mūs ar pārējo Eiropu un ko stiprināja mūsu gadsimtiem ilgās kopīgās saiknes, saglabājās mūsu dvēselēs un turpinā attīstīties. Bez liekas kautrības saku: diez vai Centrālās Eiropas ziemeļaustrumu daļā var atrast citu ciešāk ar Eiropu saistītu tautu. To apliecina katra igauņa dzīves stils un paradumi.

Diemžēl Igaunija atrodas ģeostratēģiski būtāmā vietā, tāpēc mums, salīdzinot ar pārējām Eiropas tautām, stiprāk saasinājusies oža, kas brīdina no draudiem, problēmām un briesmām, ko perina kaimiņos. Šī briesmu uztvere modernajā pasaulē sāk izzust. Tēlaini sakot: bacīli atpazīst cilvēku, bet cilvēks tos nepazīst. Taču cilvēks prot no tiem baidīties.

Mazās, pārējās pasaules aizmirstās Baltijas valstis, sašūpoja un apgāza lielo un vareno Padomju Reihu – un darīja to miermīlīgi, bez šaudīšanās, neizlejot ne pīles asiņu. Mēs rīkojāties atbilstoši skaidrajam saprātam un nereti pretēji jūsu padomiem, kuri slēpa savtību vai konformismu.

Tallinas rātsnama sienā iegravētā prasīgā citāta garā atklāti saku – igauņu tautai un man ir iemesls būt bažīgiem. Rietumi neprot novērtēt to, kas pašlaik rūgst Krievijas plašumos.

Subjektīvi ir saprotams, ka pēc Padomju Savienības sabrukuma Rietumus pārņēma uzvaras reibums. Subjektīvi saprotams, ka Rietumi dāvāja simpātijas un lika cerības uz Krievijas īstajiem vai viņiem iegalvotajiem reformu spēkiem. Tāpēc Rietumeiropai draud briesmas pieņemt vēlamu par patiesību.

* Runa vēsturiskajās (kopš 1356. gada) *Matthiae-Mahl* vakariņās Hamburgā, Vācijā (1994.25.II), publicēta grāmatā *Lenarts Meri: Politiskais testaments* (Rīgā: *Lauku Avīze*, 2009, redaktore Ēva Mārtuža), kur ievietotas valstsvara Meri (Lennart Meri, 1929-2006), rakstnieka un humanista intervijas un runas, dēla Marta Meri sakārtotas. Lennarts Meri bija Igaunijas prezidents no 1992. līdz 2001. gadam.

It visi, arī igauņu tauta un citas tautas Centrālajā un Austrumeiropā, tāpat kā Rietumeiropa vēlas sveikt ekonomiski un sociāli stabili Krieviju. Taču pārlūkojot pēdējo gadu un mēnešu notikumus, būtu jāmostas nelāgām aizdomām, vai Krievijā mērķis tuvojas vai, gluži otrādi, attālinās no mums.

Kas igauņus un ne tikai igauņus dara nemierīgus, vērojot mūsdienu Eiropas attīstību? Izbrīna, ka Rietumi aizveda uz Sarajevu krievu karavīrus un tankus. Rietumu miera politikas pamats no Bismarka un Berlīnes kongresa laika ir krievu turēšana iespējami tālāk no Balkāniem. Pēc Otrā pasaules kara ASV un Rietumi investēja vairāk nekā astoņdesmit miljardus dolāru, lai uzturētu Tito garu un nepielaištu krievus pie Adrijas jūras.

Uzdosim sev jautājumu: vai valsti, kas savā teritorijā cīnās ar vissmagākajām etniskajām un ētiskajām problēmām, var laist citu valstu teritorijā tiesātāja vai miera eņģeļa lomā? Neomulība pieaug vēl vairāk, izlasot Krievijas Ārlietu ministrijas neseno paziņojumu, kurā apgalvots, ka Krievija nedrīkst krievu nacionālo grupu jautājumus kaimiņvalstīs risināt tikai ar diplomātiskiem līdzekļiem. Es runāju par tām nacionālām grupām, kas savās pašreizējās dzīvesvietās ieradās galvenokārt okupācijas armijas sastāvdaļā vai arī bija saistītas ar tām un iekārtojās Igaunijā, bet vietējos pastāvīgos iedzīvotājus masveidā izsūtīja uz Sibīriju.

No Maskavas nākusī ziņa spiež secināt: vajadzības gadījumā Maskava patiesi var pielietot arī citus līdzekļus. Kādus? Visrūgtākos, tos jauno laiku vēsturē igauņi un citas mazās tautas jau ir izjutušas uz savas ādas.

Mūs satrauc iracionalitāte, kas pēdējā laikā pārņem Krievijas ārpolitisko un Krievijas politisko domu. Savulaik Solžeņicins aicināja krievus atkāpties no impērijas un koncentrēties pašiem uz savām problēmām. Viņš lietoja jēdzienu „pašierobežošanās” un ieteica krieviem pašiem savās mājās risināt ne tikai Krievijas ekonomiskās un sociālās, bet arī garīgās problēmas. Ignorējot sava lielā tautieša postulātu, Krievijas vadošie politiķi pēkšņi atkal runā par Krievijas īpašo lomu un miera garantu pienākumiem bijušās Padomju Savienības teritorijā. Viens no prezidenta Jelcina tuvākajiem padomniekiem Dr. Karaganovs nesēn šķietami atturīgā formā, taču

nepārprotami piešķīra Krievijai bijušās Padomju impērijas robežās pirmo lomu starp līdzīgiem – *primus inter pares*. Tas atgādina Džordža Orvela padomju komunisma ideologiem veltītu teicienu: „Visi dzīvnieki ir vienlīdzīgi, taču daži ir vienlīdzīgāki par citiem!”

Kāpēc jaunā, postkomunistiskā Krievija, kas apgalvo, ka ir noslēgusi rēķinus ar PSRS briesmīgajām tradīcijām, stūrgalvīgi atsakās atzīt, ka pret Latvijas, Lietuvas un Igaunijas gribu un pašnoteikšanās tiesībām 1940. gadā un no jauna 1944. gadā iekaroja un anektēja igauņus, latviešus un lietuviešus? Ka piecus gadus desmitus tā nežēlīgi pārkrievoja un sovjetizēja mazos kaimiņus, novedot nācijas gandrīz līdz nāves robežai? Šodien Krievijas ārlietu ministra vietnieks Krilovs atbildot uz Baltijas valstu pieprasījumu, oficiāli paziņoja, ka Igaunija, Latvija un Lietuva 1940. gadā esot brīvprātīgi iestājušās Padomju Savienībā. Vēl tikai pietrūkst, lai desmitiem tūkstošu igauņu – to skaitā mani vecāki un es pats – būtu lūguši brīvprātīgi izsūtīt sevi uz Sibīriju!?

Dāmas un kungi, kā lai to saprot mans prāts un gars? Šis paziņojums lielākā vai mazākā mērā izstrāvo iracionālismu, kas nožēlojamā kārtā padara Krievijas politiku neprognozējamu. Diemžēl demokrātiskajos Rietumos pastāv vēl nožēlojamāka tendence – ērtības labad demokrātiskajos Rietumos Krievijas paziņojumu dēvē par reālpolitisku. Šo pozīciju apzīmē ar vārdu *appeasement*. Šī pozīcija jeb nostāja, pretēji jūsu labajai gribai, atbalsta imperiālistiskos spēkus Krievijā. Imperiālistiskie spēki tic, ka viņi savas valsts un tautas smagās problēmas var atrisināt ar ekspansiju un draudēšanu saviem kaimiņiem. Tiem, kuri vēlas Krievijas valstij un krievu tautai no sirds palīdzēt, ir konsekventi jāpārlicina Krievijas vadība, ka imperiālistisko ekspansiju laiks ir pagājis. Kas nevēlas to saprast, tas atbalsta demokrātijas pretiniekus Krievijā un citās postkomunisma valstīs.

Dāmas un kungi, es jau apgalvoju, ka Igaunija atrodas ļoti tuvu Vācijai un Hamburgai. Rietumu un pirmkārt Vācijas politika stāv liktenīgās krustcelēs: vai samierināsies ar Austrumos spēkus uzkrājošo lielvalsts imperiālismu, vai to finansēs, un pat kādu laiku gūs no tā labumu? Tā, cienījamie klausītāji, būtu politika, kas nesniedz tālāk par personīgā zupas šķīvja malu. Vai arī mums pietiks gribas

atbalstīt demokrātijas, brīvības, atbildības un miera vērtības no Baltijas jūras līdz Kluksajam okeānam izstieptajā neizmērojamajā platībā? Ja mēs vēlamies pēdējo, tad demokrātiskajiem Rietumiem būtu jāsāk nodrošināt no Vācijas robežas uz austrumiem esošo vidējo un mazāko valstu stabilitāti. Es domāju Centrālo Eiropu, kas sākas no Baltijas jūras krastā esošās Igaunijas robežpilsētas Narvas un sniedzas līdz Adrijas un Melnajai jūrai, ietverot Ukrainu.

Ja mums izdosies šīs valstis sajost ar demokrātisko pasauli, tad tās veidos ietekmīgu pretspēku Krievijai. Mēs varētu būt, mums jābūt cieši integrētiem Rietumos. Attieksmei jābūt nepārprotamai, mēs nedrīkstam palikt neitrālā joslā, mēs varētu būt tilts starp Rietumiem un Austrumiem un palīdzēt demokrātiskajiem spēkiem Krievijā. Mēs varam būt starpnieki starp Rietumiem un Austrumiem demokrātijas, tirgus ekonomikas, īpašumtiesību pieredzes un, nebūt ne pēdējā vietā, tiesiskas valsts jautājumos.

Taču, ja Centrālās Eiropas valstu joslā, tostarp arī Igaunija, tiks pamesta likteņa varā un neaizsargāta pret Maskavas patvaļu un iespējamo imperiālistisko noskaņojumu, cena par šādu politisko izvēli pieaugs tik nežonīgi, ka Eiropa vairs nebūs spējīga to samaksāt.

Dāmas un kungi, es jums stāstīju par mūsu vissmagākajām rūpēm. Baltija patiesi ir Eiropas politikas pārbaudes akmens. Taču, ja jums pietiks gribas novērst mūsu rūpju ie-

meslus, tad pretī spoguļosies daudzsološa un mierīga nākotnes ainava. Par labu tai minēšu dažus pārliecinošus argumentus. Acīmredzamas ir Igaunijas, Ziemeļrietumu Krievijas un vesela Baltijas jūras un Ziemeļjūras reģiona kopējās intereses. Pirmais ir dabas gāzes vads, kas nogādātu Norvēģijas enerģiju cauri brīvajām Baltijas valstīm tieši uz šejieni Eiropas sirdi, uz Hamburgu. Otrā ir – *Via Baltica* – moderna maģistrāle, kas stiepjas no Pēterburgas caur Igauniju, Latviju un Lietuvu uz Berlīni un vēl tālāk. Trešie ir brīvās tirdzniecības rajoni un jaunas darbības jomas, jaunas iniciatīvas. Tāpat kā senos laikos Tallina kļūtu par draudzīgu starpnieci starp Hamburgu un Hanzas pilsētām no vienas puses un Novgorodu un Krievijas teritorijām, no otras puses. Šāda Hanzas stila sadarbība ir mūsu dzimtās Baltijas jūras un tās kaimiņienes Ziemeļjūras valstu dabīga attīstības perspektīva.

Dāmas un kungi, Igaunijas Republika pieņems šī reģiona visstabilākajām valstīm gan ar savu iekšpolitiku un ekonomisko politiku, gan arī sociāli. Igaunijas Republika apliecina jums solidaritāti un draudzību un gatavību sadarbīties.

Mēs cenšamies saprast jūsu situāciju. Ceru, ka arī jūs mēģināsit saprast mūsu situāciju. Igaunija ir un paliks sev uzticīga, Igaunija ir un paliks demokrātiska un neatkarīga valsts, un tas atbilst Eiropas interesēm, tātad arī Vācijas interesēm, tātad arī Hanzas pilsētas Hamburgas interesēm.

Otto Ozols

BAĻTIEŠIEM BIJA SAVS ČĒRČILA MĒROGA VALSTSVĪRS

Nesen pārlasīju izcilā Igaunijas prezidenta Lennarta Meri grāmatu latviešu valodā *Lennarts Meri. Politiskais testaments*. Viena runa, teikta 1994. gadā, aizķēra skatienu īpaši – redaktors pirms tās iekavās bija atzīmējis, ka šīs runas laikā no zāles demonstratīvi izgāja jaunais ierēdnis Vladimirs Putins. Kas tas bija, kas Igaunijas prezidenta runā

tik ļoti nepatika tolaik vēl nevienam nepazīstamajam Putinam? Lasot runu top skaidrs – Igaunijai, patiesībā visiem baltiešiem toreiz bija patiešām izcils valstsvīrs, kurš nemaldīgi paredzēja nākotnes iespējas un draudus. Meri šai runā pasaka tieši to, ko mēs tik skaudri piedzīvojam šodien. Katrs vārds atbilst precīzi 2015. gada situācijai.

Politīki dalās divās daļās – ir tādi, kuri skrien pakaļ vēsturei un osta „pareizo” vēja virzienu un ir arī tādi kā Lennarts Meri, kuri paši nosaka vēja virzienu un veido vēsturi. Ļoti lielā mērā tieši viņa drosmībai, izlēmībai un asajam prātam varam pateikties, ka Baltijas valstīm izdevās veiksmīgi izsprukt no brūkošās PSRS drupām. 1991. gada janvārī, kad latvieši un lietuvieši stāvēja barikādēs, Lennarts Meri Tallinā slepus tikās ar toreizējo Krievijas prezidentu Borisu Jeļcinu. Abi vienojās – ja PSRS brūk, tad Igaunija atzīst neatkarīgo Krieviju, bet Krievija – Igauniju. Pāris mēnešus vēlāk, 1991. gada augusta puča brīdī, tieši tā arī notika – Igaunija bija pirmā valsts pasaulē, kas atzina neatkarīgo Krieviju, bet Krievija ar Jeļcinu priekšgalā bija pirmā valsts, kas atzina Igaunijas un pārējo Baltijas valstu atjaunoto neatkarību. Bet Meri, protams, saprata, ka ar to nepietiks, viņš paņēma aiz rokas Latvijas un Lietuvas ārlietu ministrus un pa galvu, pa kaklu aiznesās uz mazo Islandi, kur Meri personīgais draugs, islandiešu ārlietu ministrs Hanibalsons jau bija gatavs parakstīt Baltijas valstu oficiālo neatkarības atzīšanu. Lielā mērā pateicoties šai drosmīgai un tālredzīgai rīcībai, starptautiskā diplomātija bija nolikta notikuša fakta priekšā – Baltijas valstis bija atguvušas neatkarību.

Meri saprata, ka nākotne blakus Krievijai nekad nebūs droša, tādēļ visus deviņdesmitos gadus nelaida garām nevienu iespēju uzsvērt, ka Baltijas valstis ir jāuzņem Eiropas Savienībā un NATO. Neskaitāmās, ļoti iespaidīgās, spoža rakstnieka talanta caurstrāvotās runās šī tēma bija galvenais motīvs. Šodien mēs varam būt pateicīgi, ka, lielā mērā tieši Meri neatlaidīgo pūliņu rezultātā, pār mums ir NATO vairogs, kas neļauj Putina „zaļajiem vīriņiem” atkal paslosīt mūsu brīvību kā tas notiek Ukrainā.

Par grāmatas *Latvieši ir visur* (2010) autoru Otto Ozolu skat. Dagmāras Beitneres interviju JG271(2012):27-29.

Sanita Upleja

PĀRDOMAS

AR SKATU PĀR PLEČU PAGĀTNĒ UN TAISNI UZ PRIEKŠU NĀKOTNĒ*

Gada jautājumi. Vai māksla, sports un uzņēmējdarbība tiešām ir pilnībā atdalāma no politikas un līdz ar to arī no valsts pastāvēšanai būtiskiem jautājumiem? Kā rīkoties iespējama kara priekšnojautās – pretoties, cīnīties vai bēgt ar savu mantību uz drošāku vietu? Kā valsts vadītājiem un sabiedrības priekšstāvjiem rīkoties un kādus vēstījumus raidīt sarežģītā starptautiskā stāvoklī?

Cik pamatota ir savu vērtību un principu nodošanu ar aizbildinājumu, ka „tikai nebūtu kara”? Kā un vai vispār var nošķirt valsts vadītāju un lēmumu pieņēmēju rīcību no „vienkāršās” tautas attieksmes? Vai dzīvojam īpaši grūtos laikos un vai mūsu pieredze ir nesalīdzināma ar jau agrāk piedzīvoto?

Manas atbildes. Pat ja aizvadītais gads mums ir atstājis gūzmu lielu un sarežģītu jautājumu, tad velti ir lolot ilūzijas, ka nākamais vai aiznākamais gads mums atnesīs skaidras atbildes. Nē, tie neatnesīs viss. Atbildes būs katram pašam jāatrod iekšējās šaubās, sirdsapziņas mokās, prāta un jūtu savērtā jūklī. Taču zināmā mērā to lietu var padarīt vieglāku, ja nemeklē atbildes lepnā vientulībā, bet mēģina salīdzināt ar citu cilvēku domām un secinājumiem. Turklāt no mūsu katra paša rastajām atbildēm veidosies viena lielā kopējā atbilde uz jautā-

* *Latvijas lielās kaimiņvalsts šogad no vēstures mēslaines izvilktie un citiem seļā iesviesti pagātnes rēgi, (...) grībot negrībot spiež vairāk sevi ieraudzīt plašākās kopsakarībās, nevīs tikai drošā ģimenes „mazdārziņa” pavēnī vien, raksta Sanita Upleja žurnālā *Ir ar virsrakstu „Gadu domas”* (2014.22.XII) un mēģina atbildēt uz jautājumiem, kas radušies cilvēku prātos un virmojuši arī sabiedriskajā sarunā plašsaziņā. Raksts iespiests mazliet saīsināts.*

jumu, kādā valstī un sabiedrībā gribam dzīvot un kādu to saglabāt saviem bērniem? Jo neskaidrāki laiki gaidāmi, jo skaidrāka atbilde būs nepieciešama.

Es nevaru apgalvot, ka esmu atradusi pilnīgas atbildes uz visiem jautājumiem, taču esmu pie šādiem tādiem secinājumiem nonākusi un labprāt tos nododu arī jūsu rīcībā. Pat ja daži no tiem ir gluži retoriski pretjautājumi, gana labi tie var kalpot vismaz par izevienu domu tālākai attīstīšanai.

Tad nu pēc kārtas. Par sporta, mākslas un uzņēmējdarbības atdalīšanu no politikas. To noteikti var darīt, ja esam pārliecināti, ka iespējama kara gadījumā pretinieka lodes spēš nosšķīrt sportistus, māksliniekus un uzņēmējus no pārējās tautas un to pārstāvošajiem politiķiem. Nav jau izslēgts, ka mūsdienās ir tik gudra kara tehnika, ka tā spēj „saost” un mest likumu kādam sportistam, kas tikai domājis par naudas pelnīšanu un nekā nav sapratis no ideoloģijas jautājumiem; kādam māksliniekam, kurš arī tikai naivā labticībā meklējis lielāku noieta tirgu savam garadarbam; vai uzņēmējam, kurš ir svēti pārliecināts, ka vienlīdz labi var pelnīt jebkādā politiskā iekārtā un pie jebkāda korupcijas līmeņa.

Ja nu tomēr tik gudras lodes vēl nav radītas un paši atceramies, ka 1940. gadā lodes nemeta likumus nedz sportistiem, nedz māksliniekiem, nedz uzņēmējiem, tad varbūt tomēr dzīves īstenība ir tāda, ka nedz sports, nedz māksla, nedz uzņēmējdarbība nav atdalāmas no savas sabiedrības un tās pārval-

dīšanas jeb politikas. Kam gan vairs būs vajadzīgi viņu sasniegumi un saražotie labumi, ja pati demokrātiskā Latvijas brīvvalsts būs pārvērsta krāsmatās?

Saulespuķu sēklas. Par bēgšanu, pretošanos vai cīņu. Te gan nav īsti vietā salīdzinājums ar 1940. gada notikumiem Latvijā, jo mūsu valsts teritorijā tagad nav naidīgas valsts karabāzu, turklāt esam NATO dalībvalsts un mūsu sabiedrotie šajā savienībā ir daudz mācījušies no II Pasaules kara pieredzes, lai neko tamlīdzīgu nepieļautu. Tomēr pagaidām neatbildēts ir jautājums, cik tālu atslābuši ir slaveno latviešu strēlnieku un brīvības cīnītāju pēcteči un vai tie būs gatavi līdzīgai drošsirdībai?

Vai tomēr esam tikai gatavi siltā istabā un siltās čībās graužt saulespuķu sēklas, kamēr aiz loga aukstumā un grūtībās par mūsu drošību un brīvību galvas noliek mūsu sabiedrotie. Turklāt runa jau nav tikai par iespējamu bruņotu sadursmi, bet arī par mūsu brīvības, drošības un vērtību sargāšanu ikdienā un valsts iekšienē. Protams, vēl paliek risinājums pārcelties uz drošāku dzīves vietu ārzemēs, taču tad gan ir jārēķinās, ka vēlāk var nebūt kur atgriezties – tukša vieta pati no sevis nesakārtosies, tā nevar sevi nosargāt, un diezin vai tā ilgi arī paliks tukša, jo daba nemil tukšumu.

Savukārt uz jautājumu par to, kā sarežģītos starptautiskos apstākļos rīkoties valsts vadītājiem, vislabāk var atbildēt, mēģinot iedomāties sevi viņu vietā. Ko es teiktu un cik ātri un vienkārši pieņemtu lēmumus, kas var ļoti

Lāpu gājiens valsts neatkarības dienā

Foto: Vladislavs Proškins, F64

tieši skart cilvēku dzīvības, sabiedrisko drošību un kārtību valstī? Kā lai es zinu un pareizu, kā notikumi attīstīsies nākotnē?

Pie cietuma sētas. Tas noved arī pie nākamā jautājuma par gatavību atteikties no visām vērtībām un principiem ar domu „ka tikai nebūtu kara”. Ja militāra un psiholoģiska spiediena gadījumā no kaut kā atsakāmies, tad ir jāsaprot, cik būtiski tas ir brīvas un demokrātiskas sabiedrības pastāvēšanai. Atteikšanās no materiālās labklājības vai papildus peļņas, saglabājot demokrātiskās pamatvērtības ir viena lieta, kamēr atteikšanās no savas un valsts brīvības abstrakta „miera” vārdā ir kaut kas pavisam cits.

Ja visi ļaudis Latvijā padomju verdzības pusgadsimtā principu „ka tikai nebūtu kara” un „ka tikai maize un izpriecās” vārdā būtu atteikušies no atmiņām par brīvvalsti un sapņā par tās atjaunošanu, mēs šodien Latvijā varbūt vairs nerunātu latviski un pilnīgi noteikti nebaudītu tās brīvības un iespējas, kādas baudām, būdami ES un NATO saimē. Pie pirmās izdevības pirms gadsimta ceturkšņa Latvijas tauta – jā, tā pati „vienkāršā” tauta – ļoti apzināti pati uzņēmās atbildību par savu nākotni un to ir noturējusi savās rokās joprojām, tāpēc Latvijas gadījumā mēs nevaram un nedrīkstam atdalīt tautu no tās priekšstāvjiem. Būtībā jebkurai tautai ir jābūt spējīgai atbildēt par savu vadītāju un priekšstāvju rīcību, pretējā gadījumā pasaulē neko neiemācīsies no nacisma un komunisma sērgu nodarītā posta. Tā arī ir mana atbilde uz jautājumu, vai ir nošķirama tautas atbildība no tās vārdā pastrādātajiem noziegumiem.

Visbeidzot es nedomāju, ka mēs dzīvojam grūtākos laikos nekā mūsu priekšteči pirms gadiem pussimts vai simts. Pat ja šodien nejūtamies tik droši kā vēl pirms gada, arī tad mēs dzīvojam nesalīdzināmi labāk nekā mūsu vecāki un vecvecāki. Turklāt mums ir priekšrocība mācīties no viņu kļūdām un vienlaikus pienākums neaptraipīt viņu piemiņu. Jau tas vien, ka, izsprukuši no cietuma brīvībā, mēs neesam pilnībā tikuši vajā no domas, ka vispār jau dzīve cietumā ir tīri laba, liecina, ka mēs tomēr pilnībā neapzināmies, par kādu ciešanu un asiņu cenu ir iegūta mūsu šodienas brīvība.

<www.irit.lv> 2014.22.XII

LATVIJAS 96. GADSKĀRTĀ

NO JG REDAKCIJĀ
SAŅEMTAJEM VĒLĒJUMIEM

Ar taureņu vieglumu spārnos
Latvija puteņo,
Ar sniegpārslu vieglumu ziedā
Latvija vasaro.
Ar rudens salnu baltu Latvija dzimst ik gadu,
Ar sauli Saulgriežos staltu -
Latvija mūžībā kalta.

– Dace Micāne Zālīte

„Zeme, zeme, kas tā zeme,
Ja tev īstas brīves nav
Brīve, brīve, kas tā brīve,
Ja tev savas zemes nav.”

DIEVS, SVĒTĪ LATVIJU!

TĀDA MŪSU HIMNAS SVINĪGOS VĀRDOS
VĒLME VISUPIRMĀ,
PĒC VISUPIRMĀS, MŪSU TAUTAI SEKO OTRĀ:
KUR LATVJU MEITAS ZIED
KUR LATVJU DĒLI DZIED,
LAID MUMS TUR LAIMĒ DIET:
DIEVS, SVĒTĪ LATVIJĀ
ARĪ TOS DĒLUS UN MEITAS,
KAS UZŅEMSIES VADĪBU MŪSU TAUTĀ!
LŪGSIM, LAI VIŅU DARBS TIEK SVĒTĪTS,
LAI SVĒTĪTĀ LATVIJĀ
ARĪ LAICĪGĀ VADĪBA BŪTU SVĒTĪBAS
UN GODPRĀTA BAGĀTINĀTA UN PILNA,
NEVIS KORUMPĒTA SEVISPAŠA MĪLOŠĀ,
ĻAUŽU KĀRTA, KURAS MĒRĶIS PAMATĀ IR :
SEVPAŠUS IZBĪDĪT PRIEKŠGALĀ,
KAS LATVIJAI NEBŪTU SVĒTĪBA,
BET NASTA VISAI LATVJU TAUTAI.
APMĀNOT TO UN TĀ ARĪ PAŠI SEVI.
LATVIJA, LAI TAVI VADOŅI
IR TAVAS HIMNAS CIENĪGI!
VISUBEIDZOT STRĀDĀ SIRDS APZELTĪTI
TAVĀ LABĀ!
LAI SOLĪJUMI NEPALIEK DURVJU PRIEKŠĀ,
BET IEIET LATVJU TAUTAS SIRŽU
DZIĻUMOS AR IEKŠĀ!
DIEVS, SVĒTĪ LATVIJU,
TĀS VADĪBU UN TAUTU!

– Uldis Grasis

Sanita Upleja

UZTICĪGĀ LATGALE

SVARĪGI IR REDZĒT ESOŠO, NEVIS IEDOMĀTO

Sākšu ar atrunu, ka ar Latgali neesmu saistīta īpašām saitēm nedz ģimenes, nedz izcelsmes līmenī. Esmu gan pabijusi Latgales lielākajās pilsētās, taču varētu teikt, ka drīzāk „izskrējusi tām cauri”, jo esmu tur bijusi žurnālista darba gaitās, kas parasti neļauj nesteidzīgi izbaudīt vietējo noskaņu. Toties gan tieši, gan pastarpināti zinu daudz patiešām krietnu ļaužu, kas cēlušies no Latgales un kuras ar to joprojām saista ģimenes saites.

Tā nu sanāk, ka par Latgali biežāk iedomājos pēdējā laikā, jo Latvijas sabiedriskajā sarunā tā nereti tiek minēta kā īpašs rūpju bērns. Ja tās salīdzinoši lēnākā tautsaimniecības attīstība nav nekas jauns un plaši iztīrīts ir jau kopš Latvijas brīvvalsts pirmsākumiem, tad tagad kara Ukrainā dēļ sabiedriskajā telpā tiek apzināti vai neapzināti vairotas aizdomas, ka latgaliēšus dīda kāda īpaša atdalīšanās no Latvijas kāre un katrā Latgales iedzīvotājā slēpjas „mazā zaļā viriņa” potenciāls. Ak, jā, un tad vēl tā balsu pirkšana un pārdošana vēlēšanās kā it kā Latgalei vien raksturīgā iezīme.

Tādējādi mēs vairs neesam tālu no brīža, kad daļa iedzīvotāju citviet Latvijā, kuriem nav tiešas saskarsmes ar Latgales ļaudīm un kas īpaši arī nepiepūl sevi ar pārlieku pasaules izzināšanu, noticēs aizdomām, ka tik tuvu pie Krievijas robežas dzīvojošajiem latgaliēšiem patiesi nevar uzticēties. Un tad jau būs par vēlu jautāt, kam tas ir izdevīgi, ka paši savām rokām būsīm demonizējuši vienu no Latvijas zvaigznāja trim zelta zvaigznēm.

AIZSTĀV SAVU VALSTI. Sekojot līdzi Latvijas plašsaziņas telpā sētajām bažām par Latgales iespējamo dumpīgumu un vēlēšanos izrauties no mātes Latvijas skavām, atcerējos Latvijas valsts pastāvēšanai nozīmīgāko notikumu nesēnā pagātnē. Tā ir 2012. gada februāra tautas nobalsošana par valsts valodas statusa piešķiršanu krievu valodai. Toreiz Latviju pāršalca ziņa, ka, lūk, Latgalē lielāku atbalstu guvuši krievu valodas atbalstītāji – 55% pret 44%.

Tomēr aina nav tik viendabīga, jo atbalsts divām valsts valodām lielāks bija Daugavpilī, Rēzeknē, kā arī Dagdas, Daugavpils, Krāslavas, Ludzas un Zilupes novados. Savukārt Aglonas, Baltinavas, Balvu, Ciblas, Ilūkstes, Kārsavas, Līvānu, Preiļu, Rēzeknes, Riebiņu, Rugāju, Vārkavas, Viļakas un Viļānu novados vairākumā bija tie, kas balsoja par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu un par Latvijas valsts turpmāku pastāvēšanu.

Protams, ka lielajās Latgales pilsētās ir kopumā lielāks iedzīvotāju skaits nekā novados. Taču, kādēļ mēs domājam, ka novadu ļaudis, kam aukstā un sniegotā februārī bija salīdzinājumā ar pilsētās dzīvojošajiem jāpārvar lielāki attālumi un šķēršļi, lai nonāktu līdz balsošanas vietām, divus gadus vēlāk ir tik stipri mainījuši savas domas, ka viņiem vienota un latviska Latvijas valsts vairs nav vajadzīga? No vietām, kur latviešu valodas aizstāvju bija vairāk, ir tādas, kur balsojums bija teju pusi uz pusi, taču ir arī Rugāji un Vārkava ar vairāk nekā 90% par latviešu valodu kā vienīgo valsts valodu, Baltinava ar 88%, Līvāni ar 76% un Preiļi ar 71% atbalstu latviešu valodai.

Netēlosim muļķus un neizliksimies, ka toreizējā tautas nobalsošana bija par ko citu nekā Latvijas valsts pastāvēšanu. Tas bija balsojums par valsti, un liela daļa Latgales ļaužu toreiz cēlās valsts aizstāvēbai par spīti saimnieciskām un citām grūtībām. Tādēļ ir ļoti netaisni apzinātas vai neapzinātas musināšanas apstākļos tagad visus Latgales iedzīvotājus „samest” vienā aizdomu katlā.

Arī 12. Saeimas vēlēšanu rezultāti šoruden nemaz nerāda tik neapšaubāmu „Saskaņas” un Latvijas Krievu savienības uzvaras gājieni Latgalē. Par „Saskaņu” Latgalē šoreiz nobalsojuši gandrīz par 20 tūkstošiem mazāk, un kopumā tā ieguvusi 39,54%, kamēr LKS 4,69%. Tātad vairāk nekā puse Latgales vēlētajū tomēr nav balsojuši par šīm partijām.

EIROPISKĀKĀ LATVIJAS DAĻA. Ir vēl kāda tikai Latgalei raksturīga lieta, par ko no baznīcas un garīgās dzīves attālinājusies mūsdienu sabiedrība ikdienā nereti aizmirst. Tā ir iezīme, kuras dēļ Latgali varētu pat nodēvēt par Eiropā visvairāk iesakņojušos Latvijas daļu. Ja pārējiem Latvijas apgabaliem ir galvaspilsēta Rīga un tāda kā otra svarīgākā pilsēta Brisele, jo tur tiek pieņemti dau-

dzi Latvijai būtiski lēmumi, tad Latgalei ir vēl viens īpašs atbalsta punkts Eiropā – Vatikāns ar tur mītošo Romas katoļu baznīcas galvu – pāvestu.

Kad pāvests Jānis Pāvils II 1993. gada septembrī apmeklēja Latviju, viņš neieviešās tikai Rīgā, bet apmeklēja arī Aglonu, kur baltais bazilīkas pakājē viņu sagaidīja svētceļnieku jūra no visas Latvijas. Tādējādi Latgale var īpaši lepoties un izcelties starp pārējiem Latvijas kultūrvēsturiskajiem apgabaliem ar Romas pāvesta vizīti.

Latvijas katoļu svētvieta Aglona atrodas ļoti dziļi Latgalē un samērā tuvu pie Krievijas robežas, tas ir arī tālākais šāda līmeņa katoļu centrs visā Ziemeļeiropā. Tā ir svarīga vieta visiem Latvijas katoļiem, taču jo īpaši nozīmīga Latgales ļaudīm, kam katoļticība ir ļāvusi cauri gadsimtiem saglabāt savu latviskumu un piederību Eiropas kultūrtelpai par spīti tās nodalīšanai no pārējiem latviešu apdzīvotiem apgabaliem, drukas aizliegumam, pārkrievošanas un pareizticības uztiepšanas mēģinājumiem.

Manā rīcībā nav precīzas statistikas par dažādām konfesijām piederīgo skaitu Latgalē, taču diez vai kāds šaubās, ka Latgale ir Latvijas katoliskākais apgabals. Tie, kas vēlas kaut ko vairāk zināt par Latviju, tie jau zina, cik senas un skaistas ir katoļu baznīcas Latgalē un kādi lieli katoļu svētki norisinās Aglonā katru gadu augustā. Nav gan dzirdēts, ka Latgale būtu kāds īpašs pareizticīgo bastions un ka viņiem tur notiktu kaut kas līdzvērtīgs Aglonas svētkiem.

Tad nu atkal jājautā, kādēļ kaut domās pieļaujama iespēja, ka visi Latgales iedzīvotāji alkst pievienoties Krievijai, kurā nav tādas ticības brīvības kā Latvijā un kur Aglonai ar visiem katoļiem ne tuvu nebūtu tāda svara un nozīmes valsts līmenī, kā tas ir Latvijas brīvvalstī? Turklāt Aglonas svētvieta nozīmes un rituāla saglabāšanā noteikti ir ieinteresēti daudzi katoļi arī citviet Latvijā, kuri katru augustu dodas Aglonas virzienā. Vai viņi to varētu un gribētu darīt, ja Aglona nebūtu Latvijā? Neaizmirsīsim arī to, ka katoļu baznīca Latvijā ļoti skaidri un stingri iestājās par latviešu valodas un Latvijas valsts saglabāšanu tajā pašā 2012. gada tautas nobalsošanā.

BŪSIM GUDRĀKI. Ja kāds tiešām grib kaut ko zināt un saprast par Latgali, tad meklētājiem „rakstos” ir pieejami ļoti daudzi un interesanti atklājumi. Tā ir mūsu pašu nolaidība un slinkums, ka tik maz zinām un interesējamies par savas valsts vēsturi un īstajiem iemesliem šodienas grūtībām. Tie, kas Latgales trūkumā vaino mūsdienu Latvijas valdību, laikam neko nav dzirdējuši kaut vai par Kārļa Skalbes *Mazajām piezīmēm*, kurās šī apgabala saimnieciskās grūtības aprakstītas pietiekami krāšņi. Tas vien, ka šis Skalbes darbs padomju laikos nebija plaši pieejams, nav nekāds attaisnojums, jo nu jau to var lasīt vismaz gadsimta ceturksni.

Izskatās, ka tie, kas savukārt šaubās par Latgales ļaužu pietiekamu latviskumu, nav neko dzirdējuši, ka Krievijas impērijas sastāvā, būdami atdalīti no pārējiem latviešiem un iekļauti Vitebskas gubernā, latgalieši sevi un savu valodas dialektu uzskatīja par īsti latvisko, kamēr Kurzemes un Vidzemes latviešus viņi dēvēja par Baltijas latviešiem jeb baltiešiem. Te aizraujošu lasāmvielu var rast latgaliešu Franča Trasuna un Franča Kempa darbos.

Un arī tiem, kam liekas, ka latgalieši nekad nav bijuši pietiekami uzticīgi Latvijas brīvvalsts idejai, noteikti ir paslīdējuši garām varonīgā un plašā nacionālās pretošanās kustības cīņā Latgalē II Pasaules kara izskaņā un vēl daudzus gadus pēc tam. Par ko gan citu šie cilvēki cīnījās un krita, ja ne par savu Latvijas valsti un tās brīvību. Protams, ka daudz kas ir mainījies Latgalē kopš tā laika, un tas noticis ar padomju varas iestāžu apzinātas politikas īstenošanu, taču diez vai Latgale padomju verdzības pusgadsimtā ir pilnībā mainījusies.

Es godīgi atzīstos, ka arī pati esmu daudz ko jaunu par Latgali un tās vēstures likločiem uzzinājusi tikai pēdējos gados, iedziļinoties Latvijas vēstures un kultūras krājumos. Nezināt nav nekāds negods, negods ir negribēt zināt un tādēļ vairot nepamatotus aizspriedumus. Vēl jo sāpīgāk un traģiskāk ir tas, ka nezināšanas vai negribēšanas dēļ mūsu sabiedrībā var veidoties vienotas Latvijas pastāvēšanai liktenīga plaista.

<www.irir.lv> 2014.10.XII

Ainārs Zelčs

ABRENE 2002

Ja Otrais pasaules karš nebūtu bijis...

Sākums lasāms JG276:7.

* * *

Jaunieši pāriet dzelzceļa sliedēm, pa Mazo ielu šķērso Jāņa Čakstes ielu, un ir tikuši uz Baltās ielas, kuŗas galā stalti paceļas jaunais tautas nams.

Abrenes pilsēta ir augusi divos virzienos, – pāri Rītupei uz Augšpils pusi, un uz ziemeļrietumiem, uz Purvmalas pusi. Pilsēta ir celta uz divu pagastu zemes, dzelzceļa līnijai Daugavpils-Rītupe tikpat kā sakrītot ar šo pagastu kopējo robežu.

Iereibušie puīši bravūrīgi slāj pa ielas vidu. Ka netiek kārtībniekam nagos; ballītes vietā tad būs tuptūzis aprīņķa 1. policijas iecirknī Kalpaka ielā 10.

Dzelzceļa stacijai pa to laiku tuvojas vilciens, gausākā gaitā, bet nepieturot. Tas nav pasažieru vilciens, kuŗam pienākot, vietējā jaunatne mēdz salasīties pie stacijas. Šis vilciens aizdun uz Rītupes pusi, vilkdams platformas ar tankiem un bruņumašīnām. *Ē, bleķa bundžas!* – tītina Džerijs, atskatīdamies un pa namu spraugām redzēdams, ko vilciens aizved. Par tādiem vārdiem puīši smeļ atziņīgi, bet Aivara seja pārakmeņojas, un pierē ievēlka dusmu rievās.

Kas te notiek?!... Viļākā apķēpāts skaistais Abrenes vārds; pie Karigavas braucējus apšauda ar bultām; Upmalē saduŗ rēpas kārtībnieka automobilim; pazīstami jaunieši sāk izsmiet savu armiju. *Tie ir mūsu tanki!* – *Mūsu, mūsu*, teic Džerijs samierinoši, jo ir ievērojis, kā Aivars pārmainās. Džerijs jūt cieņu un draudzību pret veco klasesbiedru.

Bet nu ir drusku jāiztīrā aplamā „čangaļu un čiuļu” lieta. Ko nozīmē šie vārdi, ar kuŗiem apsūkā letgaļus un pārējos latviešus? Par čangali senos laikos esot saukts tāds labības kūlis, kuŗa vārpās maz graudu, kam graudi izbīruši. Bet kuŗš to var apstiprināt?... Un par čiuļa vārdu nav nekas zināms. Bet līdzko starp vieniem un otriem rodas domstarpības, tā ne saukts, ne acināts, un parasti kļūst sībā pateikts, atskrien viens vai otrs no šiem

apsaukāšanās vārdiem. Tauta ir viena un viena, un tomēr šad un tad pakašķējas. Bet tā notiek arī kurzemniekam ar kurzemnieku, zemgalietim ar zemgalieti, vidzemniekam ar vidzemnieku, un latgalietim ar latgalieti.

Tātad, Aivara tēvs var tikt apsaukāts par čangali, bet māte par čiuļieti. Kad Abrene vēl tikai sāka rasties, kad to līdz 1938. gada 1. aprīlim vēl sauca par Jaunlatgali, tad uz šo jauno austrumpuses aprīņķa pilsētu valsts ir sūtījusi savus ierēdņus un robežsargus, un agrārreformas laikā piešķīrusi apkārtējo zemi arī latviešu bezzemniekiem no valsts rietumu daļas, un līdz ar šo iekšējās kolonizācijas vilni Abrenē nokļuva Aivara mātes vecāki.

Džerijam tā nav. Gan viņa tēvu, gan māti – abus var apsaukāt par čangāļiem. Tēvs cēlies no Kacēnu pagasta, māte dzimusi Gauru pagasta Punduros, netālu no Punduru stacijas. Džerijs savukārt ir dzimis Abrenē un ir īsts, pavisam īsts abrenietis, bet Aivars, no tik īstu abreniešu viedokļa raugoties, var tikt atzīts par tādu, kas nav īsts abrenietis. Šīs lietas ir ļoti sarežģītas. Tām ir saknes, kas dziļi iestiepjas pagātnē.

* * *

Sūdzību skaits vairojas un vairojas. Varētu domāt, ka algām paliekot lielākām un darba apstākļiem labākiem, tā nevajadzētu notikt, un tomēr tā notiek. Darba inspekcijas inspektori krīt vai no kājām, apmeklējot daudzās vietas, uz kuŗām izsaukti. Nepareizi aprēķinātas virsstundas, algas, atvaļinājumi – tādas ir parastās sūdzības. Pēdējā laikā dažviet pieņemto darbinieku pat atlaiž bez uzteikuma. Nebūšanas cītīgi meklē politiskie sāncenši un izmanto propagandai.

Bet vai paši tie mācētu rīkoties labāk?! – Pamatīga, ģimenes piemaksa, 13. mēneša alga, – nūdien, Latvijas republikā strādājoši pilsoņi tiek cienīti!

Vai ir jau saņemti visi priekšlikumi pensiju likuma grozījumiem? tautas labklājības ministrs jautā referentei. – Vēl nav. – *Zaļmanis dabūs sukās! Atgādiniet viņam, ka tā lieta jānokārto jau līdz trešdienai! Sociķi nāk virsū kā melna nakts!* – *Kā jau pirms vēlēšanās.*

Saeimas vēlēšanas notiks 2001. gada oktobra mēneša pirmajā svētdienā un sestdienā pirms tās, un šoreiz zemsavieši rēķinās ar

sakāvi. Partija ir valdījusi tikpat kā 60 gadus pēc kārtas – kaut kas neiedomājams parlamentārā iekārtā! Un tā ir labi valdījusi, rūpējoties par mieru un kārtību, un labklājību, un saimniecisko uzplaukumu, kas nepavisam nav viegli panākams. Kopš 1921. gada 26. janvāra, kad jauno Latvijas republiku pēc visiem pantiem ir atzinušas vecās valstis, saimnieciskā laukā ir sākusies nerimstoša, apslēpta sacensība ar šīm valstīm. Bet pamēģini sacentties, kad bagātākais uzspiež savus noteikumus!... Tikai tautas grūts, neatlaidīgs darbs ir bijusi vienīgā priekšrocība tādā sacensībā.

Vai tauta beidzot piekususi?... Diezin vai. It visur pensijā aizgājušo vietā stājas jaunatne, kuŗu grūtības nespēj nomākt. Tautā nav zudis darba tikums; tā nav aptaukojusies no labas dzīves. Protams, te nav un nebūs Šveice – bet te ir bijusi un vienmēr būs Latvija! Tauta laikam grib pārmaiņas... Šķiet, ka tā beidzot var noticēt opozīcijas gadu desmitiem skandētiem saukļiem, ka sociāldemokrāti un citas, mazākas partijas mācēs rīkoties labāk. Labāk... Tautsaimniecībā pēdējā laikā sāk parādīties nenoliedzamas krīzes pazīmes... Daudz gaŗāki paliek Sociālās apgādības departamenta bezdarbnieku saraksti... Citās rietumu valstīs nav labāk, bet gan sliktāk. Kāds ir pamatīgi pārspekulējis... Neapšaubāmi, ir iestājusies saimnieciskā krīze.

Un tomēr, cik tāls šķiet tas laiks, kad 1938. gadā kvalificēta strādnieka dienas algas likme ir bijusi 4,65 lati. Labklājības ministrs labi zina tagadējos skaitļus, un nokrekšķinās labpatikā. Tad viņš iemalko smaržīgu kafiju. Tolaik viens kilograms pupiņu kafijas ir maksājis 6,03 latus...

Turpinājumā Aināra Zelča jaunā darba atsevišķi fragmenti, kuros saglabājam autora rakstību. Par Aivaru Zelču skat. JG276:10.

Rakstnieks, medicīnas doktors

KĀRLIS ZVEJNIEKS

1921-2015

Uldis Bērziņš

ZIEMEĻMEITAI ZEM BRUNČIEM*

Vai viņa velk apakšsvārkus, vai slaidie stilbi ir iedeguši Ziemeļu īsajā vasarā kazas pa kalniem trenkājot? Tulkam tas jāzin vai jāuzmin. Ja ir veicies paraudzīt, tad liec tavai zinībai atspoguļoties tulkojumā, ja ne – nu, tad riskē uzminēt... Jā, minēt ir tikpat riskanti, kā celt dievei vai milžu meitai brunču malu. Ja dabūsi pa galvu, tad tulkojums paliks nepabeigts.

Te tulkam priekšā ir „stratēģijas jautājums” – kas tad lasītājam jāuzzina? Cik masīvu „uzmanības investīciju” prasīt no lasošās, klausošās, skatošās publikas? Un nekad vairs nebūs vienādu taktisku risinājumu kā tiem septiņdesmit gudrajiem Aleksandrijas jūdiem, kam grieķu mēlē sakritušas vārds vārdā ebreju Rakstu versijas. Tā varēja gadīties tik vienu reizi, otrreiz vairs neticēsim!

Islandiešu vai, ja gribat, sennorvēģu valoda strikti nošķir aplodu no pašas duravas. Tas caurums, ko namdaris ir atstājis, kopā ar visu stenderi viņiem ir *dyr(r)* (fem.), bet tā vārnsne vai virava, ko te atdarām, te aizcērtam, ir *hurð* (fem.). Vikingu laikos tā vismaz daļai ēku tika virināta ne pa labi vai kreisi, bet uz augšu un leju. Vieni atdara, nolaižot durvis kā tiltiņu, citi, varbūt vairumā tekstu? – tās atver viravu paceļot. „Vecākajā Eddā” mums „Rīga tula” vēstī, ka *var hurð hnigin* – „kārtne bij nolaista”, vārdnīcas un pētījumi ierauga dažādu ainu – vai durvis kungu namā bijušas plaši vaļā, vai tomēr gandrīz ciet, un mūsu trijotne, kas tagad nopūlas „Dziesmu Eddas” tekstus interpretēt – Inga Bērziņa, Dens Dimiņš un es – par spīti daļai vārdnīcu un tulkojumu spriežam, ka te, atšķirībā no iepriekš aprakstītām prastļaužu istabām, nav nekāda brīva staigāšana. Te „duravas pieviru”, ja reiz teksts uzsver, ka pie nabagiem tās stāv „atviru”, pie saimniekiem „paviru”, bet pie kungu nama būs jāklaudzina: „veseris sleņģi” vai, burtiskāk ņemot, sitamais „gredzens pie vādža”. Mēs lemjam aiztaupīt lasītājam intīmu teksta detaļu – ka šajā namā durvis „aizver nolaižot”, nevis līmeniski aizšķirot kā grāmatu. Nolasīšu jums tulkojumā „Rīga tulas” 2.,

* Dzejnieka Ulza Bērziņa referāts, nolasīts Rakstnieku savienībā, Rīgā (2014.26.IX)

14. un 26. vārsmu, kur apdziedāta dieva Rīga ierašanās pie visām trejām ļaužu kārtām, pie cilvēces pirmsenčiem, kuriem viņš dāvā pēcnācējus atbilstoši katras kārtas patikšanai – t.i. genotipam.

[2]
*Tālāk tas devās
pa ceļa taku,
stāja pie istabas –
atviru durvis.
Iekšā viņš gāja –
grīdā guns kuras,
lauleņi sirmie
pie pavarda sildās,
Sencis un Sence
vecenes sagšā.*

[14]
*Gāja Rīgs tālāk
pa taisnu taku,
nāca pie nama,
namdurvis paviru,
iekšā viņš gāja –
grīdā guns kuras,
dienišķos darbus
saimnieki dara.*

[26]
*No turienes gāja Rīgs
pa taisnu taku,
pie diža nama –
uz dienvidiem durvis,
viravas pieviru,
gredzens pie vadža.*

Protams, puse uz pusi, un varbūt cits zina labāk! Bet gadās vietas, kur būtu jārāda pilsa aina kā ķinīti. „Egīla sāgas” 59. nodaļā (vai 61. pēc Bergljoutas Kritjauna meitas rēķina) ir situācija, kad Egīls uzticamā drauga Arinbjorna un viņa ļaužu pavadīts iet Jorkā uz ķēniņa Eirīka pili izlūgties ja ne piedošanu, tad žēlastību. Arinbjorns sit pie durvīm, pateic, kas viņš, un lūdz atvērt, vai manā teksta uzveres līmenī – lūdz „pacelt”. Sargi pazīst viņu un tūliņ ceļ vārtņi augšā – *dyrverðir létu þegar upp hurðina*. No visiem tulkojumiem, kas man priekšā uz galda, kinematogrāfiski uzticīgs notiekošajam tikai Leiva Hegstada vecais pārcēlums „no sennorvēģu”: „Dørvaktarane let strax upp døri.” Mans draugs dānis Jergensens saka: „Dørvogterne åbnede straks døren.” Zviedram „Dørvakterna öppnade genast.” Krievu tulkojumā „Стража

сразу же отворила дверь.” Vāciem „die Türwächter öffneten sogleich die Tür”, utjpr. Kinorežisors ko tādu – ja atļautos? tad visdrīzāk jau nezināšanas pēc, bet tulks uzskata, ka nav ko cilāt brunču malu, rūpju tāpat pietiek i viņam, i lasītājam. Un jāatzīst – es nezinu, kam taisnība? Tas paliek stratēģijas jautājums... Kad poļu bēglis Česlavs Milošs uzrakstīja *Sagūstīto prātu*, visiem brīvā jādā pasaulē tapa skaidrs – šai grāmatai jāklūst par dižselleri. Tulkojot nācās „panākties pretim”, lai amerikāņu lasītājs saprot no pusvārda. Vēlāk dižselleris kalpoja par pirmtekstu daudziem tulkojumiem visur pasaulē, bet mums Baltijā bij no svara baudīt bēgļa reizumis stostīgo vēsti un tekstā pazīt tās „vēstures reālības” un mirklīgās noskaņas, kuras rietumniekam lektīras gūzmā „par lieku”. Mūsu gadījumā taisnība palika mums.

Saņemt dūšu, noriskēt un palikt burtiskam – tas tak nozīmē paraut uz augšu svešās, kārdinošās valodas brunčus. Literatūrzinātniece Ruta Veidemane uzliela *Igora teikas* atdzejotājus Skujenieku un Bērziņu: „Šis ir viens no gadījumiem, kad adekvāta atdzejojuma jēdzienā ietverts arī burtiskuma jēdziens (kas nepelnīti degradēts sliktu atdzejojumu ietekmē). Kā kņazs glaimo Doņecas upei, „zaļu zāli tam klādamai / savos sudraba krastos / siltu miglu to ģērbdamai / paēni zaļam kokam”. Piederības datīvs latviešu tekstā skan neierasti, taču ir saprotams, gana lirisks un varbūt pat „intīms”. „...одъвавшу еро теплыми мъглами под сѣнію зелену древу” – ej nu prasi, vai arī oriģināla sintaksi datīvs te emocionāli sakāpinājies?! Ja ne – vai tad atdzejotāji būtu tekstu lieki „paspilgtinājuši”? Tomēr ne! Viņi portretē tekstu līdz pat deklinatīvai detaļai, un es viņiem ticu. Man, lasītājam, lieti der, ka tulki uzdrīkstējušies vest mani „faktūrai” tik tuvu.

Burtiskums ir negatīvi vērtējama īpašība, ja tā cēlonis ir neorientēšanās valodu savdabībā, atdzejas valodas iespēju nepārzināšana. Taču principiāla orientācija uz visu oriģināla valodas, stila un poētikas īpatnību atveidošanu stimulē oriģināla valodas kā garīgās kultūras atspoguļotājas organisku apguvi, kamēr stilistiska un semantiska aptuvenība ievērojami pazemina kultūrapguves koeficientu.”¹

¹ *Teika par Igora karagaitu*. Zinātne, 2014. 197. lpp.

Korāns ir mutvārdu Teksts, ar Vēstnieka klūmo muti te runājis Radītājs, kad gramatiskos rādītājus pastiprināja pati situācija, viss nojaušamais, no Atklāsmes gaidītais – un, kas zina, arī Vēstnieka žestikulācija. Tekstā mijas pagātnes un tagadnes formas, vienskaitlis ar daudzskaitli, „gramatiskās personas pa laikam mijas neierastā un nedaļā veidā”, kā pirms gadsimta konstatējis Eiropas korānistikas klasiķis Teodors Neldeke. Ierobežosimies ar vienu piemēru. 20. sūras „Tā, Hā” 129. zīmē Vēstnieks spējis Dieva Vēsti izrunāt, tik salaužot sintakses vienību uz pusēm un iestarpinot vidū „pašu svarīgāko”, to skarbāko: lēse jums būtu jau piestādīta!.. Lūkoju šo struktūru atveidot latviešu tulkojuma zinātniskā redaktora Jāņa Ešota interpretācijā: „Ja Vārds nebūtu iepriekš nācis no tava Kunga (A1), // tad tā būtu [tūlītēja] neizbēgamība (B) – un [ja] laiks [nebūtu] [iepriekš] noteikts (A2). – *Walau lā kalimatun sabaqat min Rabbika – lakāna lizāman! – wa adžalun musammā.* – Termins *lizām* nāk no tiesvedības, kā konstatē vācu korānpētnieks Rudi Parets, un drāma acīmredzot starp tūlītēju rēķina piestatišanu, ko grēkodami esam atlikām pelnījuši, un aizlaikus Žēlsirdīgā „noteikto” – gaidīt līdz Pastarajam brīdim, dot katram zemes mūžā vēl iespēju padeldēt grēku nastu. „Sods būtu klāt!” – tas skarbi ielaužas cita teikuma vidū, un daudzi lieliski tulkotāji sintaksi „izlabo” – vai tādēļ, lai lasītājam nav lieki jālauza galva? Vai tādēļ, ka „uz papīra” skarbaiss iesauciens vienalga jau zaudēs savu dramatismu? Diženais Arturs Džons Arberijs raksta: „And but for a word that preceded from // thy Lord, and a stated term, it // had been fastened.” Es, savā tulkojumā tik labu gribēdams, palieku kaut kur pa pusvidam, bet Muhammeda sintaksi, liekas, nodevis neesmu: „Ja nebijis tava Kunga iepriekš nolemts, // tie saņemtu jau uzreiz! // – bet brīdis ir nozīmēts.”

Skarbais drauds, kas ielaužas citā, apkārtējā sintaksē, rada „sinchronijas efektu”. Liekas, sinchronija ir viens no principiem, uz kuriem dibināta skaldū dzeja. „Pārvarēts” notiekošā pakāpeniskums, „viss” ir reizē, tātad turpinās mūžīgi. Tik viena nelaime, nav vairs tās auditorijas, kas mācīta uztvert „visu reizē”. Dažs labs ir Kopenhāģenas krastmalā apbrīnojis stalto burveni Gevjunu, kas triec un vada vēršu – viņas pašas milžudēlu vilkto

pajūgu. Nocitēšu IX gs. dziesminieka Brages vārsmu no Snorres Sturlas dēla traktāta „Gilves acumalds” – vispirms gan prozas atstāstījumā:

Gevjuna, liksma par dzelmes gredzenu [„dzelmes sauli” – tātad zeltu!], aizrāva no Gilves [no ķēniņa Gilves valsts – tātad Zviedrijas!] Dāņvalsts guvumu [tik žigli], ka straujajiem vilcējiem muguras kūpēja. (Vai: ...līksmi aizrāva dziļu gredzenu [Sēlundes salu], tā ka straujajiem vilcējiem muguras kūpēja: Dāņvalsts guvās!) Vērši nesa četras galvas un [tātad] astoņus pieresspīdekļus [– acis], kad tie traucās ar izraudzīto laupījumu, plāto Pļavu salu (Vai: ar kaujlauka laupījumu, vai: ar Vaļu zemes [– jūras] guvumu.)

Nu kārtā parādīt „imitācijas mēģinājumu”:

*Gevjuna no Gilves
guva, mīlot dziļu
sauli, skrejā straujiem
karstot, Dāņu krastu.
Vēršiem velkot, četri
pāri spulgu pierēs,
plašo pļavu salas
balvu, četras galvas.*

Teksts dzīvo un dzīvos ilgi kairajā islandiešu valodā, bet sajūsmas saucieni sen noklusuši, un skarbo vikingu skopās liecības jāmeklē traktātos un sāgās. Ja man būtu kāda teikšana, es aicinātu kolēģus tulkus neiet „vienkāršošanas”, patiesībā noplicināšanas ceļus. Savs pieticīgs skaistums piemīt mēģinājumiem valodā atveidot neatdarināmo, bet vienkāršotājs zaudē visu. Jo ārpus skaldū striktās dzejasformas šis intonācijas nepastāv – var iznākt tik paša dzejolis „par to pašu”. (Nē! – katrs paša dzejolis tak ir par sevi pašu.)

Osips Mandelštams raksta „Apcerējumā par vārda dabu”: „Kad atskanēja *Igora teikas* dzīvīgais un tēlainais vēstījums, caurcaurēm tik šopasaulīgs, laicīgs un krievisks ik pavērsienā, tad sākās krievu literatūra. Un, kamēr mūsdienu krievu rakstnieks Veļimirs Hļebņikovs gremdējas krievvārdu sakņotnes pašās dziļēs, etimoloģijas naktstumsā, kas gudra lasītāja sirdij tik tikama, tikmēr paliek dzīva pati krievu literatūra, Igora teikas literatūra.”² Laikam jau pats galvenais i rakstīšanā, i tulkošanā ir – iespēt intonāciju. Ja „Igora teikas”

² *Teika par Igora karagaitu.* Zinātne, 2014. 88. lpp.

atdzejojums kaut kādā mērā ir jauns vārds mūsu atdzejas pūleštos, tad taisni pateicoties Knuta Skujenieka uzminētajai intonācijai, kurai „sekojām” no elpas elpā. Taisni šī intonācija taču noteikusi poēmas milzīgo iespaidu triju austrumslāvu nāciju poēzijā un visā gara dzīvē.

Par oguztautu krāšņā epa *Mana vectēva Korkuda grāmata* tulkošanu spriedām ar Sigitu Gedu un viņa azeriešu līdzcensoni Vāgifu Arzumanovu – ko tad likt vārdā tam brašajam pašpuikam, kurš izsauc uz cīņiņu pašu nāves eņģeli Azraīlu, lai atņemtu „krietnā puīša dvašu, ka viņš vairs netver krietnu puīšu dvašas”?³ Feodālā pašpuikas dumpošanās pret Radītāja noteikto pasaules kārtību tūliņ sagādā nopietnas nepatikšanas viņam pašam, bet – Deli Dumruls vai Dullais Dumruls, kā saukt baltu mēlēš vecoguzu episko varoni? Uzskatu, ka draugus pārstrīdēju, bet – leišu tulkojums jau bija nodrukāts... Manu izvēli stiprina gan aliterācija, gan turku un latviešu vārda tik tuvā semantika – *deli* ir, dažādos kontekstos, gan „traks”, gan „bezbailīgs”. Cūkas laime tulkam? Jāpriecājas vienmēr, kad valoda tev ko tādu iedāvā vai atmet!

Ka tas Cebaot ir bijis žēlīgi ar mums, par to uzraksta Livonijas hronists ar Vizmas Belševicas roku, un tas izklausās lieliski un baismīgi, viņi atdzīvina mums ausīs Glika un Lutera Bībeli un uzspodrina viduslaiku priekšstatus par Izraēļa Dieva līdzdalību krustnešu karagaitās pret pagāniem... Nuja, tagad mūsu priekšā spilgta epizode no kristiešu Bībeles vēstures. Jaunā derība divās vietās iekausējusi grieķu tekstā ebreju vārdu, un viena no Bībeles tulkošanas tradīcijām visai brutāli pārnesusi Jaunās derības risinājumu arī Vecās derības tulkojumos, „lai ir vienādi”, jo kristīgai dvēselei taču svarīga taisni Jaunās derības vēsts. Lutera Bībelē Cebaot stāvēt ne vairs divās, bet 273 vietās, norāda uzzīņu literatūra. Bet Izraēlas avīzēs un modernajā prozā varam lasīt to pašu daudzskaitļa formu *tsevaoth*, un atkarībā no konteksta tās būs vai nu „armijas”, vai „karapulki”. Laiki mainās, tagad arī mēs „kļūstam brutāli” un arī Jaunās derības tulkojumā ignorējam pirmteksta īpatnību un drošu roku ieliekam

³ *Mana vectēva Korkuda grāmata*. Jāņa Rozes apgāds, 2013. 129. lpp.

– Pulku Kungs⁴. Tikpat droša roka mums ar Skujenieku, kad *Igorteikā* mums vēji ir Debesdieva mazdēli, bet brašie rusiņu karavīri ir dižā slāvu Dodieva mazdēli, un no karakungiem etimoloģizējam i Oļegu Bēdnesi, i vareno Jaroslavu Astonprāti, bet kaut kur jau jābūt robežai, un Vsevolodu vis nepadarām par Visvaldi. – Kad senislandiešu rakstos tulkoju kādus no personu vārdiem vai vietvārdiem, kas liekas bijuši runātnīgi klausītāju pulkam un senajiem grāmatniekiem, man nākas paspēkoties ar redaktoriem. Taisnība ir, kā vienmēr, apmēram pret vidu. Bet nu salīdziniet divus variantus 36. vārsmā Hindlas dziesmā – jā, varbūt Sune(ne)s, Vilcenes vai vēl kā miļāk? Nē, te man nekas nesanāks, es padošos kolēģu skarbajam spriedumam. Klau, viedā milžumeita stāsta dievei Freijai par Odina dēla un visu jautiņu ciltstēva, dižā Heimdala – patiesībā jau tā paša Rīga, visu „dižo un sīko” ciltstēva piedzimšanu no deviņām milžumāsām. Etimoloģiska analīze un pētnieku intuīcija apliecina, ka visas jaunās māmiņas bijušas no jūrasmilžu nama. Bet nu salīdzināsim divas iespējamās tulkspēles:

[36]
*To dzemdēja Gjālpa,
to dzemdēja Greipa,
to dzemdēja Eistla
un Eirgjafa,
to dzemdēja Ūlfrūna
un Andeija,
Imdura un Atla,
un Jārnsaksa.*

Un:

[36]
*To dzemdēja Kauce,
to dzemdēja Ķēre,
to dzemdēja Vētre
un Smilšu Vērpe,
to dzemdēja Vilkarikle
un Zemesmēle,
Dzelme un Dzedre,
un Dzelzucirte.*

Ūlfrūna būtu Vilkarikle jau tāpēc, ka jūra rij mūsu drošos kuģiniekus kāri kā vilcene. Un turpat blakus Andeija iznāk tāda „šaurā sala”, tas pats ir latviem – Zemesmēle. Tulka pašapziņu stiprina cūkas laime – Rīkle ar Mēli „sapas tēmatiski”. Toties Imdura/Dzelme un Atla/Dzedre etimologu diskursā būtu

⁴ Bībele. Latvijas Bībeles biedrība, 2012. Pāvila vēstule romiešiem, 9:29. Jēkaba vēstule, 5:4.

– vai Skarbā un Tumsnējā? Bet uzklausiet, pēdējā, mazā māsa ir patiešām Dzelzudzirkle vai –cirte, un te nu aliterācijas princips liek atcerēties jūrai tik raksturīgo Dzelmi. Es uzminu, es riskēju, es pastiepu roku, puse uz pusi, dabūšu vai nedabūšu pa galvu. Ja kas – pieminiet ar labu!

Leksisko meklējumu izskaņai – dieva Rīga dzemdinātās prastļaužu, labiešu un zemes kungu „kastas”, pareizāk, to ciltssenči, Rīga mazbērni – vēl tik vienu augumu no dieva gurniem, un onomastikā tēlaini noraksturoti pēc Vidussētas ģenētiskā materiāla piederības.

Dreļļi:

[12]

*Vedās tiem dzīve,
dzima tiem dēli,
ja vārdus vaicāsiet –
Burkšķis, Vircasbaļļa,
Dilda un Dundurs,
Dupuris, Cencelis,
Resgulis, Rešķis,
Rausis un Palsis,
Žeberis, Žāklis!
Žogus tie pina
mēsloja laukus,
taucēja cūkas,
kazas ganīja
kūdru raka.*

[13]

*Meitas tiem bija –
Maule un Maudze,
Gospuse, Kaulknābe,
Kalpuža, Klača un Kviece,
Dzieznudrāna un Dzērvjukāja.
No tejienes cēlušās
visas dreļļu ciltis.*

Brīvļaudis:

[24]

*Vedās tiem dzīve,
dzima tiem dēli,
vārdapēc – Vīris un Cirtis,
Varis, Godis, Kalvis,
Platplecis, Budzis,
Pinbārdis,
Namturis, Saimvedis,
Stāvbārdis, Staltis.*

[25]

*Un šim katrai
tāpat likts vārdā –
Zinte, Vede, Viede,
Spirdze, Spridze,
Kundze, Spraune, Laule,
Kautre, Skarbe.
No tejienes cēlušās
leimaņu ciltis.*

Zemes kungi:

[41]

*Burs bija vecākais,
Bērns vārdā otram,
tad Dzimis un Cilis,
Mantinieks, Puisietis,
– pasāka sacentties –
Dēls un Dēlietis
– peldē un spēlēs –
vēl viens – Ķeluvainis,
visjaunais – Ķēns.*

[42]

*Jau auga lieli
Jarla dēli –
dairīja kumeļus,
darināja bruņas,
šautras tēsa,
skurināja šķēpus.*

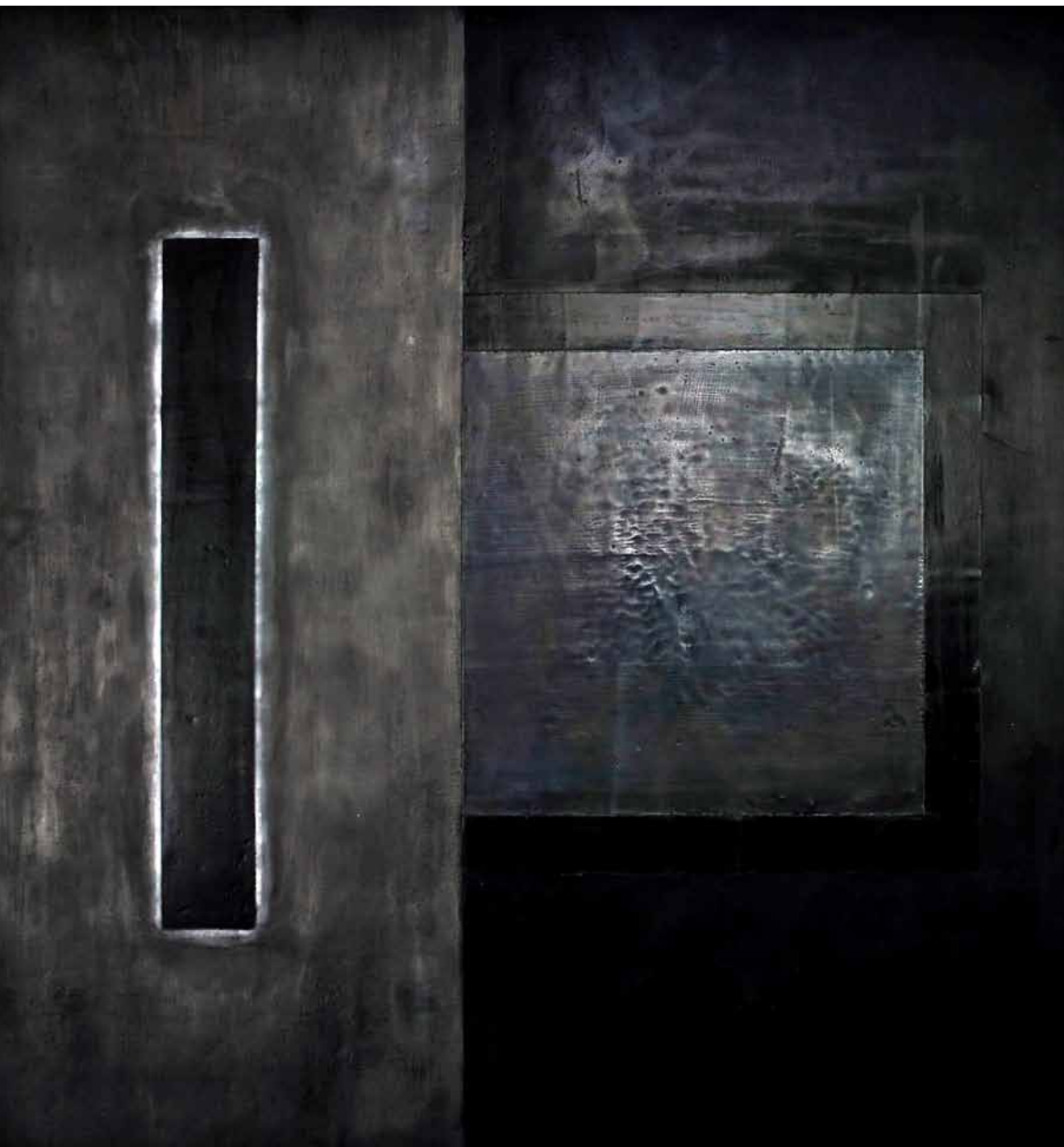
[43]

*Bet Ķēns jaunais
jauta rūnas –
mūžības rūnas
un dzīvības rūnas,
i jaundzimušu
pasargāt jauta,
i asmeņus trulināt,
i remdēt jūru,*

[44]

*i prast putnumēli,
i apsmacēt liesmas,
i apslāpēt auku,
i apremdēt bēdu –
spēks tam un vara
astoņu vīru!*

Runātnīgie personvārdi te īsti vietā, vai ne?! Ko lai vēl piebilstu? Ai, kaut i man tikpat būtu dots i prastībā, i pašcieņā, i prasmēs – bet kur nu!

Krista Svalbonas. *Anima I* (no cikla „Penumbra“). 2012. Vasks, grafīts, pastelis uz paneļa, 76,2 x 76,2 cm

Skat. Lindas Treijas rakstu 32. lpp.

Ligita Levinska

TRIMDA ZARIŅA UN KLĪDZĒJA PROZĀ

Vaira Viķe-Freiberga rakstā „Trimdas psiholoģija” apliecina, ka trimdinieks dzīvo trīskāršu dzīvi, kurai ir pretrunīgas prasības: *iesaistīšanās trimdas latviešu sabiedrībā nozīmē norobežoties no vietējās vides un mentalitātē uzturēt tādu kā cietokšņa statusu, lai pretotos asimilācijai. Tai pašā laikā, lai nodrošinātu savu eksistenci, trimdiniekam gribot negribot ir jāiekļaujas arī vietējā sabiedrībā un jāizpilda visas tās uzliktās prasības, kā jebkuram citam „normālam” cilvēkam. Beidzot, juzdams emocionālu saistību ar savu tautu un dzimteni un morālu atbildību par to, trimdinieks uzliek vēl sev trešo prasību: dzīvot līdzī visam, kas notiek Latvijā, un palīdzēt savai tautai, cik nu tas viņam ir iespējams* (Viķe-Freiberga 1990,6). Guntis Zariņš vairāk pievēršas pirmajiem diviem aspektiem. Viņš lielākoties tēlo tos cilvēkus, kuri nespēja iedzīvoties trimdā. Tie ir no ģimenēm Latvijā atšķirtie, neveiksminieki, tie, kas gandrīz vai maniakāli tic atgriešanās idejai Latvijā, tie ir cilvēki ar labilām, pat traumētām psihēm, alkoholiķi, suicīda domas pārņēmtie. Tie ir cilvēki, kurus trimdas „oficiālā” sabiedrība izliekas neredzam (Lūse 2000,148). Autora proza lielākoties ataino trimdinieka vientuļību absurdajā pasaulē. Viņa tēliem tas ir patoloģisks stāvoklis, cēloņus saredzot absurdajā karā un trimdas situācijā, respektīvi, personība ir sociālo parādību ietekmēta, tātad faktiski apkārt esošas negācijas ir noteikušas cilvēka būtību. Literatūrzinātniece Dace Lūse atzīmē, ka *Zariņa daiļradē ir būtiski eksistenciālās problemātikas pieteikumi, kā – atsvešinātība no tuvākiem cilvēkiem, no tradicionālām vērtībām; mūsdienu cilvēka iesakņošanās apdraudētība un trimda kā viens no 20. gadsimta fenomeniem iesakņošanās, stabilitātes izslēgšanā* (Lūse 2000,152).

Arī Jānis Klīdzējs pievēršas dažādiem trimdinieka psiholoģiskā līmeņa slāņiem – apliecinājums tam, ka *katrs cilvēks individuāli citādāk uztver ārējās pārmaiņas, subjektīvi pārdzīvo, izvērtē tās un veido personības vienu attieksmi pret dzīvi* (Mauriņš 2001,53). Rakstnieka tekstos spēcīgi izpaužas binārās opozīcijas starp „atvērto un slēgto”, „savējo un

svešo”: *Pretstatā organizētajai un lokalizētajai dzimtenes telpai trimdas pasaules telpu rakstnieks tēlo kā atvērtu. Turklāt telpu nomaiņa, savas pierastās un drošās telpas atstāšana un došanās svešumā saistīta ar apdraudētību un briesmām. Jaunā plašā un neiepazītā trimdas telpa diktē savu kārtību un savus eksistences principus, kas nav saistīti ar veco pieredzi. (..) Darba meklējumi, eksistences nodrošināšana, ģimenes veidošana, sabiedrības materiālā diferencēšanās, kā arī pārtautošanās tendences un savas identitātes saglabāšanas nepieciešamība – tas viss ir Jāņa Klīdzēja redzeslokā* (Tabūns 1999,183).

Lai gan trimdinieka izjūtu anatomija ir ļoti daudzveidīga, svarīgākie apskates objekti ir mītnes zeme kā sveša laiktelpa, māju un ģimenes motīvs, pagātnes iekļaušanās tagadnē ar atmiņu kategorijas palīdzību, opozīcija cilvēks – sociums, nākotnes kategorija u.c.

Zīmīgi trimdas fenomena būtību 20. gadsimtā raksturo dzejniece Margita Gūtmane: *Trimda ir arhetipiska nedrošības un bailu situācija, (..) cilvēks ir atsviests atpakaļ, t.i., viņam pēkšņi jāiztiek bez līdzšinējiem dzīvei un labsajūtai nepieciešamajiem balstiem. Uz emigranta – trimdinieka dzīvi attiecinot, tas nozīmē dzimtenes varbūt arī ģimenes kopības un reliģisku priekšstatu zaudēšanu. Trimda ietver vitālās rutīnas pamešanu, bieži bezcerību. Drausmīgākais satricinājums rodas, kad cilvēkam tiek atņemtas pašas par sevi saprotamas lietas* (Gūtmane 1996,176), jo, atsaucoties atkal uz Vairu Viķi-Freibergu, *cilvēka subjektīvais veidols ir psiholoģiskā serde, ap kuru veidojas visas attiecības ar ārpasauli, vispirms jau ar sabiedrību, tāpat arī ar fizisko vidi (mājām, ainavu, klimatu utt.). Ja nu šī uzturošā matrice pēkšņi un brutāli tiek atrauta, cilvēks pārdzīvo smagu psiholoģisko traumu* (Viķe-Freiberga 1990,7). Kamēr Gunša Zariņa prozā svešā laiktelpa ir Anglija un Vācija, Jāņa Klīdzēja tā ir ASV. Literatūrvēsturnieks Viesturs Vecgrāvis uzsver, ka *jau no teritoriālo un ainavisko, pat psiholoģisko un aksioloģisko realitāti trimdinieks uztver ne tikai kā atšķirīgu vai svešu, bet dažkārt pat naidīgu savai garīgajai esamībai un savai dzīves izjūtai...* (Vecgrāvis 1991,5). Rumāņu rakstnieks/vēsturnieks Mirča (Mircea) Eliade savukārt apgalvo, ka *apmesties uz dzīvi jaunā vietā – tas ir ļoti nopietns lēmums, jo tas attiecas uz pašā cilvēka esamību: vienā*

vārdā, viņam ir jārada pašam sava pasaule un jāuzņemas atbildība par tās saturu un atjaunošanu. Mainīt dzīvesvietu – tas nebūt nav vienkārši, jo nav nemaz tik viegli atstāt savu pasauli. Māja – tas nav vienkārši objekts, „vieta, kas iekārtota dzīvei”, tā ir pasaule, kuru cilvēks ceļ sev, atdarinot dievišķo radīšanu, kosmogoniju. Katra jaunas mājas celšana vai tās svinīga atklāšana zināmā mērā ir līdzvērtīga jaunam sākumam, jaunai dzīvei (Eliade 2008,11). Kā norāda profesore Inta Gāle-Kārpentere, trimdinieks šajā svešajā laiktelpā ir limināls cilvēks – jēdziens, kas ieviesies no antropologa Viktora Tērnera darbiem (sakarā ar van Gennepa rakstiem par pārejas rituāliem) un nozīmē ne šis, ne tas – kā limināli cilvēki bēgļi atrodas dzīves situācijā, kurā pazīstamā identitāte ir iedragāta, bet jaunā vēl nav radusies, bēgļu īstais mērķis ir nevis jauna zeme, bet gan tēvzeme, „zaudētā paradīze” (Gāle-Kārpentere, 1998,98).

Trimdinieka apziņas modelis gūst transformācijas, ko nosaka biogrāfiskie, sociālpolitiskie, psiholoģiskie u.c. faktori. Gan Gunša Zariņa, gan arī Jāņa Klīdzēja tēli lielākoties nespēj piemēroties svešajā pasaulē, piedzīvo neiemājotības sajūtu, jo *trimdas sabiedrības būtiskākā raksturība ir tās eksistence kā svešķermenim* (izcēlums mans – L.L.) vietējās, dominējošās sabiedrības vidē, kā skaitliski nenozīmīgai minoritātei apkārtējā vairākuma jūrā (Viķe-Freiberga 1990,6). Nemieru svešumā rada psiholoģiskā trauma, dzīves vērtību sajaukums, ierastās laiktelpas nomaīņa un jauna dialoga veidošana ar nezināmo tur esošo sabiedrību, aklimatizēšanās process tur ir complicēts, trimdinieki jūtas *grūstīti, iedauzīti un ievainoti* (..) kā *veci puķu podi svešos dārzos* (Klīdzējs 1960,60+82). Abu rakstnieku literārie tēli nemitīgi atrodas divās pasaulēs, svārstās no vienas laiktelpas uz otru un nespēj pilnvērtīgi iedzīvoties, *snauž pagātnes miega pusgulā* (Klīdzējs 1995,286). To visu vēl vairāk sarežģī domas par dzimtenē palikušo ģimeni: *Aiz 27 gadiem, aiz jūrām, jūdzēm un kalniem, tur, kur sniegam ir egļu smarža atmiņās, tur dzīvoja Lūce, viņa sieva un 27 gadus vecs dēls Jānis* (Klīdzējs 1973,52). Atrašanās svešumā tiek raksturota kā *bārenība: Mēs visi esam* (..) *bāreņi. Mūsu māte Latvija ir mirusi* (Klīdzējs 1995a,243).

Svešums Gunša Zariņa tekstos lielākoties līdzinās haosam, kur cilvēks ir iemests. Reti

tiek pieļauta iespēja piemēroties mītnes zemē, iekļauties tās sabiedrībā un tās veidotajās normās: *...viņš bija kā koks, kura stumbrs pārkritis pāri straumei, bet saknes vēl vienmēr turas pretējā krastā un liek dzīvot. Mākslīga augsne viņam nederēja un viss, kas bija šajā krastā, bija mākslīgs – bez zemes auglīgā un tumšā spēka* (Zariņš 1961,38).

Kaut arī viss ierastais ir zaudēts, trimdinieks svešatnē ilgojas pēc savējā: *Mums vajadzīgs viss vecais. Mūsu pierastais dzīves veids ir ticis atņemts, mūsu stāvoklis sabiedrībā ir mainījies un tu, es gribēju teikt jūs visi, vēlaties, lai mēs vēl pieņemtu kaut ko jaunu mākslā, literatūrā un politikā. (..) Mēs negribam jaunu brīvību, jaunu kārtību, jaunu mākslu jeb literatūru – mēs gribam atpakaļ mūsu mājas ar dievkociņu durvju priekšā, pierasto politisko iekārtu ar aizsargu organizāciju un lepnu armiju* (Zariņš 1963,102). Vai: *Laidiet! Laidiet mani! Laidiet mani uz turieni* (domāts Latviju – paskaidrojums mans L.L.)! *Laidiet!* (Klīdzējs 1984,52).

Jāuzsver kāda būtiska nianse, proti, lai gan trimdinieks atrodas svešumā un izjūt complicētu psiholoģisko stāvokli, tomēr viņš dažkārt apzinās, ka atrodas labākā stāvoklī, salīdzinot ar dzimtenē esošajiem: *...Tik ilgi šovakar es būšu jūsu netīrās, pretīgās, tādas kā asiņainās stiklu un ložu drumsļas. Tās nāk no tūkstošu un tūkstošu nomocīto un noslepkavoto dzīvēm. (..) Es, labi paēdis, glīti ģērbies, gaumīgi krāsotās un labi apgaismotās universitātes bibliotēkas telpās par visu to – lasu! Jā – tikai lasu! Bet mana tēva un mātes dzimtenē tūkstošiem un tūkstošiem zem tā jaunuma jādzīvo, jānes to arī šodien visās dienās un dvēselēs arvien vēl pēc 40 gadiem!* (Klīdzējs 1995b, 46). Tādu pašu uzskatu bieži pauž arī Guntis Zariņš: *Mēs sev mēģinām iestāstīt, vai mums tas ticis iestāstīts, ka mēs cīnāmies, brīvajā pasaulē, par mūsu tautas un valsts neatkarību, bet vai tu nedomā, ka patiesībā īstenā cīņa notiek tur? Vai tu nedomā, ka pat katrs mazākais ierēdnis, katrs strādnieks, kurš zem okupanta spiediena paliek latvietis, ir daudz lielāks cīnītājs nekā kurš katrs no mums?* (Zariņš 1961,82).

Trimdinieki tiek raksturoti kā atšķirīgi elementi mītnes zemes struktūrā: *Acis pārslidēja pār visu zāli. Visi šie simti bija tērpušies savā labākajā. Tas liecināja tādu cieņu pret*

to, kas visus šeit bija saucis kopā: acīmredzot šiem ļaudīm vēl arvien bija dvēseliskas jūtas, kas tos saistīja ar dziesmu, ar mākslu, rakstiem un visu to, ko sauca par gara un tautas kultūru. Viņi vēl arvien bija citādāki nekā visa šī viņu apkārtnē, šī steidzīgā eksistenciālo patērētāju masa (Klīdzējs 1995a,338). Daudzkārt tiek uzsvērts, ka vietējās sabiedrības pārstāvji nespēj saprast latviešu piedzīvoto pagātnē: *Nē, šejienieši to nevar saprast. No Leiksaidas vēl nekad un nevienu pusnakti no gultām nav izcelti 40 000 bērnu, sievu, vīru, veco tēvu un veco māšu un ielādēti lopu vagonos un aizsūtīti uz Sibīriju. Viņi ir tikai redzējuši, ka šinīs vagonos pienāk šejienes lielajā lopkautuvē 40 000 govju, cūku un aitū ikdienas* (Klīdzējs 1955,95). Nereti tiek atklāts, ka mītnes zemes nācījas pārstāvji ninoši izturas pret latviešiem, kas tikai vēl vairāk pastiprina svešatnes izjūtu, piemēram, Guntis Zariņš stāstā „Trimdas augstā dziesma” atklāj vāciešu attieksmi pret latviešiem: *Kaut jau kara laikā, kad bija jāvalkā uniforma, pret viņiem vācieši bija izturējušies kā pret „zemākiem”, tad tagad visi latvieši bija kļuvuši par „nolādētiem ārzemniekiem”. Neviens kārtīgs vācietis pat runāt negribēja un bēgļu nometnes uzskatīja par noziedznieku perēkļiem* (Zariņš 1967,23), skatījās ar pārmetumiem (Zariņš 2001,29), bez draudzības un sirsnības, ar visziņošu pārākumu (Zariņš 2011,31). Jāņa Klīdzēja romānā *Dženitors* amerikāņi konstatē: *Tā Eiropa, tā Eiropa... To var atļauties tikai eiropieši: trīs gadus kauties un postīt, piecus nedarīt nekā un tikai tad izdomāt, ka vajadzētu sākt arī strādāt* (Klīdzējs 1955,35). Vai: *Jūs visi, tie latvieši, kā redzams, no biezpiena vai paniņām taisīti. Pat savas mājas neviņo aizstāvēt* (Klīdzējs 1995a,159). Viņiem trūkst pieredzes, kas paredz nespēju izprast trimdinieku likteni. Saikne ar mītnes laiktelpas nāciju ir problemātiski veidojama, jo *cilvēku domām te ir cita krāsa un manām acīm un domām ir vēl arvien jātaustās kā pa mijkrēsli, kamēr tās pieradīs* (Klīdzējs 1955,93).

Klīdzējs tekstos norāda, ka sabiedrībā primāra uzmanība tiek pievērsta materiālu mērķu realizēšanai. Vecās paudzes latviešiem ir nepieņemama amerikāņu komercializējusies dzīves uztere un ASV izplatītā masu kultūra. Amerikāņi tiek atainoti kā patērētājsabiedrība, kā pragmatisma sabiedrība; latgaliskās kultūras pieredze ir pretstatā mītnes zemē

esošajai. ASV kultūras iezīmes tiek pārmanotas, garīgās vērtības tiek nomainītas ar materiālajām: *Nav jau tikai tie krievinieki un maskavnieki vien, kas mūs deldē. Arī te mūs deldē. Manta un tās kāriība un Svētā Gara aizmiršana* (Klīdzējs 1973,117), *(..) ne tikai latvietis un Latvija ir apdraudēta, un apdraudētājs nav tikai komunisms vai Maskavas imperiālisms, (..) cilvēks sāk apdraudēt pats sevi visā pasaulē ar dzīvošanu tikai eksistences un dzīvnieka līmenī. (..) Tā vairs nav radītāju tauta. Tā ir tikai savu maizi un savu mūžu patērētāju tauta* (Klīdzējs 1960,49 un 237). Vai: *lieļai daļai no pasaulē dzīvojošiem latviešiem dvēseļu nemaz vairs nav, jo (..) tauta svešajā pasaulē ir pārstādīta no tūrumiem uz akmeņiem. Viņi sāk aizmirst, ka pasaulē ir zaļa zāle, koki, rudzu ziedi, rudzupuķes, putni, kumeļi, vēju mūzika mežos un druvās, saules lēktu un rietu skaistums ūdeņos, apvārsņos un debesīs. Akmeņi padara cilvēka dvēseli aprobežotu, ieslēgtu, tādu bez gaismas logiem un skaņu stīgām* (Klīdzējs 1973,101-103). Akmens tēlā iekodēta informācija par sastingumu, garīgā vakuuma klātbūtni. Visbiežāk materiālismu un svešās laiktelpas kultūras izpausmes pārņem jaunā paudze: *Arī viņi ir mūsu ievainotās dzīves neizbļautā neuroze. Viņu bezbalsīgais blāvieni – grābt steigā no dzīves, ko tik spēj satvert. Viņu zemapziņa kompensē ļoti pieticīgos dzīves gadus tēvu pajumtē. Pat tēvu valoda tiem liekas it kā atbildīga un vainīga. Tāpēc viņi ir ļāvuši tai, kā pašī saka, - „izslīdēt”. Šo pēdējo saiti viņi ir pārgriezuši. Nekādu reālu palīdzību viņu tēvu un māšu tauta no šiem nevar vis gaidīt* (Klīdzējs 1995, 138-139). Vecās un jaunās paudzes būtībā svešumā nepārklājas, kas atbalsojas romānā *Zilais kalns*: *Jūs gribat sargāt vecumu, mantojumu. Tie jaunie grib dzīvot no jauniem apvārsņiem. Tās ir divas strāvas, kas būtībā plūst viena otrai garām dažādos līmeņos, tāpēc nesatīdamās* (Klīdzējs 1960,101). Svešās kultūras pārņemšana saasina attiecības pašu latviešu vidū. Mītnes zemes nepazīstamā, nezināmā, citādā laiktelpa tiek uztverta kā sveša, pret kuru – kā citas kultūras nesēju – izjūt noraidošu attieksmi. ▶

Teksta pamatā ir Līgita Levinskas trimdas rakstniekiem Jānim Klīdzējam un Guntim Zariņam veltītā maģistres darba (LU Humanitāro zinātņu fakultātes Latvistikas un baltistikas nodaļā) saīsināta nodaļa. Par Jāņa Klīdzēja trimdas prozu skat. arī autores rakstu *JG273* un *274*, bet par Gunti Zariņu – *JG277*.

AVOTI

Eliade M. (2008). „Pasaule, pilsēta, māja”. *Kentaurs* XXI/46:4-12.

Gāle-Kārpentere, I. (1998). „Paudžu domstarpības un atšķirības trimdā”. *Atmiņa un vēsture*. Rīga: N.I.M.S.:98-112.

Gūtmane, M. (1996). „Trimdas mīts”. *Karogs*, 8:176-184.

Klīdzējs, J. (1955). *Dženitors*. Čikāga: Šķirmants.

Klīdzējs, J. (1960). *Zilie kalni*. Bruklina: Grāmatu Draugs.

Klīdzējs, J. (1973). *Tās balsis, tās balsis*. Bruklina: Grāmatu Draugs.

Klīdzējs, J. (1984). *Laidiet! Laidiet! Laidiet!* Bruklina: Grāmatu Draugs.

Klīdzējs, J. (1995a). *Bārenis*. Rīga: Zinātne.

Klīdzējs, J. (1995b). *Gribējās saullēkta*. Rīga: Zinātne.

Lūse, D. (2000). „Guntis Zariņš”. *Latviešu trimdas proza*. Rīga: Jumava:147-160.

Mauriņš, A. (2001). „Psiholoģiskais laiks”. *Kentaurs*, 22:53-62.

Tabūns, B. (1999). „Jānis Klīdzējs”. *Latviešu rakstnieku portreti. Trimdas rakstnieki*. Rīga: Zinātne:177-189.

Vecgrāvis, V. (1991). „Trimdas dzeja. Meklējot atslēgu vērtējumam”. *Materiāli par latviešu literatūru un mākslu emigrācijā*. Rīga: Zinātne:5-17.

Vīķe-Freiberga, V. (1990). „Trimdas psiholoģija”. *Skola un Ģimene*, 7:6-7.

Zariņš, G. (1961). *Apsūdzēts*. Mineapole: Tilta apgāds.

Zariņš, G. (1963). *Dvēseļu bojā eja*. Čikāga: Alfrēda Kalnāja apgāds.

Zariņš, G. (2001). *Mieles. Dvēseļu bojā eja*. Rīga: Karogs.

PĒRCIET, ABONĒJIET, DĀVINIET, ATBALSTIET JAUNO GAITU!

**Jaunā Gaita ir globāls vislatviešu
bezpeļņas kultūras izdevums.
Redaktori un darbinieki nesaņem
algu, rakstu autori nesaņem honorārus.
Arvien meklējam izpalīgus, atbalstu un,
galvenais, lasītājus!**

**Abonēšanu un ziedošanu varat kārtot
jebkuru zemju valūtās.**

SKAT. MUGURVĀKA IEKŠPUSI!

Labvēļu pakāpes:

Bronzas:	līdz \$99 (€87)
Sudraba:	no \$100 līdz \$499
Zelta:	no \$500 (€438)

**Labvēļu vārdi publicēti katrā JG
numura pēdējā lapaspusē.**

Kattaklana folkloras kopa

Jānis Liepiņš

MEDEŅA DZEJAS UGUNĪS NAKTĪ

Veselu gadu pozējot Leai Dāvidovai – Medenei, lai taptu viņas iecerēts spīva publicista tēls, dzejnieka Jāņa Medeņa vārds atskanēja reti. Tikai tad, kad es pats tišu prātu valodas griezu uz Medeņa pusi, skanēja aprauti raksturojumi, kas bija ļoti indiferenti, tā ka es nemaz neizpratu tēlnieces un dzejnieka attieksmes. Daudz netrūka, ka es būtu pieminējis Mirdzas Ķempes savulaik sacīto par Medeņa vājo sievietes psihes izpratni. „Vai tad Leai interese ir arī par ko citu, atskaitot mālus? Medenis bez ēst gatavotājas var mirt badā, Leai nav svarīgi - ir kas ēdams mājā vai ne. Un labi, ka tā! Mani viņa tik lielisku izveidoja, no darba ne mirkli neatgājusi, sausu maizi kozdama turpat darbnīcā. Bet, paldies Dievam, Medene ir gādājusi par manis mūžīgu palikšanu šai saulē, un galvenais – viņiem taču ir Vidvuds! Ko jūs varat vairāk prasīt?” Es jau nu neprasiņu nekā ne Ķempei, ne Medenei, bet dzejnieka nomiršana Murjāņu pusgatavā namā, vienam pašam tur esot un drauga, ciemos atbraukuša, vairs pie dzīvības neatrasta, protams, murjāniešu izpratnē bija neglīts notikums. Nevien, skaidrs, nevērsa pārmetošus skatus uz Niklāva Kleģera pusi, bet uz Mākslinieku nama lielo darbnīcu greizi skatījās gan. Ar Leu Dāvidovu – Medeni tur un reizēm arī viņas dzīvoklī, kurā iepriekš bija mitinājies Teodors Zaļkalns, esmu pārrunājis visdažādākos tematus, bet vismazāk tos, kas saistīti ar dzejnieku Medeni.

Turpretim ar Maiju Poišu, retu reizi satiekoties, Jāņa Medeņa temats bijis vienīgais, ko esam pārsprīdējuši un kam esam pievērsušies, lai gan būtu varējuši pārrunāt arī Austrumvidzemes izlokšņu lietas, kas ir Maijas Poišas galvenais zinātniskais temats. Varbūt abpusējas, uz Medeņa pantiem vērstas, dzejiskas dedzības dēļ filoloģe tika man uzdāvinājusi visus piecus trimdā izdotos Jāņa Medeņa Rakstus, kuros Maija ar savu roku izdarījusi labojumus itin visās vietās, kur viens kāds misēklis gadījies. Visvairāk tādu ir dze-

joļos, kas savulaik izsūtīti no Bolderājas nometnes, uz sliktā papīra neskaidri uzrakstot sacerētos pantus.

Tagad nu visi ieslodzījuma laika dzejoļi, Mansarda apgāda augstākajā mērā izteiksmīgi izdoti, lasāmi bez kļūdām. Kļūdu novērsēja neapšaubāmi ir Maija, viņa ir arī šā respektējamā izdevuma galvenā finansētāja, ja pareizi sapratu, pie līdzekļiem tikuši, pārdodot tēva mantojumā atstātu mežu. Apcietinājuma laika dzejoļu kopojums saucas „Dieva dārzs. Putnu ceļš 1947-1955”. No „Tērandes rozēm”, kas radušās kara mutuļos Kurzemē, līdz padomju noziedznieka stāvoklī sacerētiem pantiem starpā ir tikai krievu liksmības dienas maijā. Jau pēc nedaudziem mēnešiem Me-

Jānis Medenis

denis tika apcietināts, un viņam bija priekšā daudzu latviešu pēckara ceļš cietumos un soda nometnēs. Grāmatā „No NKVD līdz KGB” Medenim piedēvēti visādi pret krievu okupāciju vērsti noziegumi: aizsargs, paš-aizsardzībasnieks, uzturējis sakarus ar Latviešu nacionālo partizānu organizāciju, veicis pretpadomju agitāciju.

„Dieva dārzs. Putnu ceļš” ir gluži cita pasaule, salīdzinot ar Ulmaņa gadu Medeņa dažkārt formāliem dzejoļiem. Kā Elza Stērste tika no „Eizebija un Florestāna” manierības līdz „Sauls koka” izcili dziļiem un iespaidīgiem dzejoļiem, tā Medenis, izspraucies cauri „Tērandes rožu” ērkšķiem, nonāca līdz īstena tautas dvēseles tulka godam. Un tādēļ nav jāpiesauc Annas Brigaderes „Maijas un Paijas” tēze par meitu sagādātu ērkšķu ceļu. Medeņa izsūtījuma gadu dzeja ir liecība ne vien par dzejnieka ārkārtas emocionālu stiprumu, spēju saglabāt dvēseles jūtīguma augstspriegumu visdrausmīgākajos apstākļos, bet ir liecība par dzejnieka pilnīgu un nedalītu saplūšanu ar tautu, kādas reizēm pietrūka līdz Otram karam, lai gan tuvība tautai pantos tika pausta. „Cui dolet, meminit” – izteikšanās par sāpju neaizmirstānu jaunā izjūtu pasaulē, kur sāpes var manifestēties kā dzejisks patoss – vienādā mērā šī Cicerona atziņa attiecas uz visiem dzejniekiem, bet tiem, kas pārcietuši krievu spaidu

ārprātības – īpaši. „Latvija Amerikā” jau ilgāku laiku publicē Bruno Javoiša sagādātus Voldemāra Zariņa ieslodzījuma laika dzejoļus. Zariņa sasaukšanās ar Medeni ir neapstrīdama, saprotams, veidā – kā audzēknis sasaucas ar savu mīļu un godātu skolotāju.

Medenis laikmeta atklāsmi iespaidīgā dzējā, bez šaubām, būtu paudis arī Vārvē, strādādams tur par dzirnavnieku. Bet idilliskums bija satricināts līdz pamatu pamatiem, atgriešanās labklājības gaisotnē vairs nebija iespējama. Nepārvaramā pārvarēšana kļuva par Medeņa personības un par viņa dzejas izsacītāju. Bolderājā un Noriļskā rakstītie dzejoļi nav vienkārši laba literatūra, tur ir radušies panti ar antracīta blīvumu izteiksmē, ar silpures maigumu dzejoļu radītāja izjūtās.

Medeņa apcietinājuma laika dzeja vistiešāk sasaucas ar viņa lieliskajām poēmām un balādēm, kas veltītas Piektā gada revolūcijai. Tas dzejojumu apkopojums, kas iznāca pēc Medeņa atgriešanās no izsūtījuma, viņam jau viņšaulē esot, ir pavisam neliels, padomju cenzūras izspokots krājums, par ko ar sirdssāpēm Rakstu 5. sējumā bilst dzejnieka brālis Vidvuds Medenis. Dzejnieka iecere bija pulka dižāka. Piektā gada poēmas un balādes, kas vērstas pret Baltijas baroniem, netieši pret krievu baznīcu un krievu ierēdņiem, uzbudināja literatūras uzraugus. Maskavas pārraudzītā Padomju Latvijas preses komiteja nevarēja pieļaut krievu svētumu aiztīšanu. Jau kungu labai omai par prieku pat tautas runāšanā bija panākta krievu nācijas gloricēšana tādā mērā, ka, uzraugi aiz apmierinājuma varēja lielīties: latvietis palicis latvietis, vācietis palicis vācietis, bet krievs kļuvis – „krievu cilvēks”.

Grāmatas materiālu kārtojis un komentējis Andrejs Grāpis. Jāņa Medeņa dzejai pievērstā nepelnīti maza uzmanība. Turklāt viņa jaunā grāmata bez dzejas satur vēstules, laikmeta būtiskas liecinieces. Arī simt desmit gadu dzimšanas dienas pieminēšana nebija tik plaša un ietekmīga, kādai tai klājās būt, ievērojot Medeņa sevišķo nozīmīgumu latviešu literatūrā.

Rakstnieks un Dr. med. vienā personā, Jānis Liepiņš, ir dzejoļu, eseju un atmiņu grāmatu autors, laikraksta *Latvija Amerikā* (Toronto. Kanādā) un *JG* līdzstrādnieks, „mazās šūbertiādes” *Dziesminieks un leijerkaste* (JG279:13-19) autors. Dzīvo Rīgā.

Rolfs Ekmanis

DISHARMONIJAS HARMONIZĒTĀJS MĀRIS ČAKLAIS* – V

Sākums *JG*276:10-13; 277:30-33, 278:23-26, 279:22-25

Daudzi Māra Čaklā liriskie dzejoļi ir komponēti, vairāki ir kļuvuši par populāru dziesmu tekstiem, piemēram, tie, kurus komponējuši Ēriks Ķīgelis, Valdis Zilvers un Imants Kalniņš. Čaklais saraksta dokumentālās prozas darbu par Kalniņu – *Im.Ka.: Imants Kalniņš laikā un telpā* (1998), bet pirms tam apkopo komponētos tekstus atsevišķā krājumā *Viņi dejoja vienu vasaru* (1996).

80. gadu vidū tādi kultūras dzīves notikumi kā Latviešu valodas svētki, Krišjāņa Barona 150. gadu atceres svētki, pasākumi par godu Kārlim Skalbem un citiem rakstniekiem, protesti, kas saistīti ar Baltijas ekoloģijas problēmām, vēra ceļu arvien nopietnākiem politiskajiem procesiem. 1987. gadā Rīgā plašas demonstrācijas notika atbilstošos datumos, kas saistīti ar liktenīgiem notikumiem Latvijas tautas politiskajā vēsturē – 1941. gada 14. jūnija masu deportācijas, Molotova-Ribentropa pakta parakstīšana (1939.23.III), Latvijas Neatkarības diena 1918. gada 18. novembrī. Pirmo demonstrāciju deportāciju piemiņas dienā pie Brīvība pieminekļa noorganizē cilvēktiesību aizstāvības grupa *Helsinki-86*. Prakse saistīt padomju perioda drūmos notikumus Latvijas vēsturē ar plašām masveida sanāksmēm turpinājās arī 1988. gadā. Liela loma bija Rakstnieku savienības plēnumam (1988.1.-2.VI), kā arī citu radošo savienību (arhitektu, kinematogrāfistu, mākslinieku, teātra darbinieku, žurnālistu u.c.) saietiem, kur ieskanējās ne viena vien pret sovjetu varu ievirzīta runa. RS plēnuma runas bez vilcināšanās tika publicētas Māra

* Konspektīvā pārskata raksta pirmpublicējums *Journal of Baltic Studies* (skat. *JG*276:10). Šeit iespīestā, redakcionāli precizētā teksta pamatā ir saīsināts un Beatrisēs Reidzānes no angļu valodas latviskots variants, kas iespīests rakstu krājumā *Ceļojums dzejnieku pasaulē: Māris Čaklais, Egils Plaudis* (Sastād. Ieva E. Kalniņa un Anda Kubuliņa. Rīgā: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2013).

Čaklā rediģētās *Literatūrās un Mākslas* četros numuros (10.VI-8.VII).

Izdota tika Aleksandra Čaka sovjetu okupācijas laikā aizliegtā poēma *Mūžības skartie*, tika organizēta spēcīga Tautas Frontes kustība, Zviedrijā Stokholmas Universitātē notika (1989.5.-6.VI) pirmā paplašinātā latviešu rakstnieku (no Zviedrijas, Anglijas, Vācijas, Kanādas un ASV) konference kopā ar rakstniekiem no okupētās Latvijas. Atmiņās Čaklais piekrit Jānim Peteram, kurš, nevarēdams konferencē ierasties, nosūtīja atklāto vēstuli konferences dalībniekiem Stokholmā: *Atmoda. Atdzimšana. Revolūcija. Šie jēdzieni nedrīkst palikt ērtu modes vārdu līmenī. Bezdievīgi būtu šos jēdzienus sašķelt, sadrupināt un izvazāt pa kontinentiem, katram savā saprašanā piesavinoties pa zilbei. Šiem vārdiem jāklūst par vienu veselumu, par kopā salasāmu mērķi virs Rīgas torņiem.* 1990. gada 4. maijā tiek pieņemta Latvijas Neatkarības deklarācija un 1991. gada augustā, pēc neveiksmīga puča Maskavā, atjaunota neatkarīgā Latvija.

Čaklais labi pārzināja trimdas literatūru, kaut arī okupētajā Latvijā tā tika turēta zem atslēgas, lasīt to drīkstēja tikai pārbaudīti partijnieki ar īpašām atļaujām. Tomēr, saskaņā ar Čaklā atmiņām, bibliotēkas darbiniece, kas bija viņa studiju biedre, slepeni ļāva viņam lasīt šos „bīstamos” sacerējumus, arī rakstu krājumu *Jaunā Gaita*.¹

LABRĪT, HERAKLĪT! Pat dziļi ierauts politiskās dzīves vētrainajās pārmaiņās, Čaklais atrada laiku dzejošanai. *Labrīt, Heraklīt!* (1989) ir krājums, kuru daudzi kritiķi uzskata par Čaklā labāko. Protams, negaidītas un mulsinošas pārvirzes un izlaidumi ir atrodamī, tāpat kā viņa māka sapludināt fragmentus kopā tā, ka tie liekas kā daļa no kādas personas iekšējā monologa. Un tiešām apbrīnojami, kā viņš spēj no dzejoļa uz dzejoli padarīt savu „balsi” intīmu un skaidri atšķiramu. Kaut grāmata beidzas ar 13 lappušu garo „Gaviļu poēmu”, veltītu mūsu folkloras pētniekam Krišjānim Baronam (1835-1923), tā ir viņa visskumjākā, viselégiskākā. Tāpat kā iepriekšējos krājumos, dzejnieks piepilda ikdienu ar mūžības klātbūtni, piemēram, dzejolī „Vakars, migla”:

¹ Māris Čaklais. *Laiks iegravē sejas*. Rīgā: Jāņa Rozes apgāds, 2000:278, 307.

Foto: Rolfs Ekmanis

Māris Čaklais un Atmodas laika aktīviste Ingrida Šmite, kura pēc neatkarības atjaunošanas ar lielu izpratni un profesionalitāti vadīja *Radio Brīvā Eiropa* latviešu redakcijas Rīgas biroju – pirmo RFE/RL biroju sairusajā PSRS.

*Vakars, migla un ēnas uz tilta.
Mēma kustība koku pavēnī.
Noslēpumaina pārvietošanās.
Apnicīgais mūžības sižets.
Hamlets mokās, ar ko tam jāmokās,
Ofēlija – savā devītā klosterī,
zvaigznēm arī šodien nav darbdienas.
Tikai kļiedziens. Bet var būt, ka izlikās.
Varbūt paša vairs. Var būt, ka vējš.
Dekorāciju maiņas nekādas.
Vakars, migla un cilvēks uz tilta.
Noslāpis savās asinīs.*

Dzejolī „Vientulība” uzskatāmi redzama izsmaļcinātā, koncentrētā forma, kopā ar idiosinkrētisku vārdu krājumu, kādu neatrast nevienam citam, tikai Mārim Čaklajam²:

Večuks prasa pēc saviem baložiem
ziniet bij tādi sidrabaini
večuks nesūdzas viņš tikai apvaicājas
viņš tikai grib aprunāties
večuks saritinās un dodas mājās
večuks pats ir tās savas mājas
un nav tam nekādu baložu
un bijis nav it nekad

Par laika plūdumu Čaklais runā metaforās – vecais stāsts par ķirzaku un nākotni: *Ja ķirzakai norausī asti, / Tā ataugš. / Bet īsāka*³;

² Māris Čaklais. *Labrīt, Heraklīt!* Rīgā: Liesma, 1989:29, 35.

³ Māris Čaklais. *Kājāmgājējs un mūžība*. Rīgā: Latvijas Valsts izdevniecība, 1967:9).

zeme, kas verdošām āderēm (..) uz mūžīgiem laikiem atdota⁴; Nokaitēts laiks, / iemests dzelmē, čūkst⁵; Sveloša roka uz pieres. / Laiks iestrēdzis savā plaisā⁶; Laiks iziet cilvēkam cauri kā lāzera stars. / Un izdedzina un sadedzina bet neuzvar. Iesaistot grieķu filozofa Heraklīta tēlu, autors mēģina sniegt universālu laika definējumu, atgādinot: nav iespējams iebrist tai pašā upē divreiz. Līdzīgi, kā nav iespējams lasīt vienu un to pašu dzejoli divreiz vienā veidā. Katreiz tas būs citāds. Dzejnieks vispirms tam netic: *Heraklīt, es esmu bijis te, tava teorija ir apšaubāma*. Bet pēkšņi sāk pūst vējš – *vējš top no nekā*, putni sāk klaigāt, krūmi līgoties, arī rāmais ūdens sakustas. Viss ir kustībā, liekas maģisks, un dzejniekam jāatzīst: *Es neesmu te bijis, Heraklīt. Labrīt!*⁷ Šīs pastāvīgās metamorfozes dzejniekam asociējas ar negaidītu brīvību un atbrīvošanos – brīnumu salā starp cilvēka „jā” un „nē”, ārpus visām dialektikas shēmām, vienlaicīgi tuvumā un tālumā, varbūt politikā un, kas ir daudz nozīmīgāk, cilvēkā pašā. Sveiciens „labrīt” parādās vairākkārt, liekot saprast, ka īstas pārmaiņas, īsta brīvība ir iespējama tikai tad, ja cilvēks ir pamodies. Dzejnieka draugs Heraklīts apstiprina, ka aizmigušie dzīvo katrs savā izolētajā pasaulē, bet nomodā esošie visi dzīvo vienotā pasaulē.

NO MĪLNIKA, SLEPENIEM UGUNSKURIEM LĪDZ BRĪVĪBAI BULVĀRĪ. Nākamās trīs krājumus *Mīlnieks atgriežas noziegumvietā* (1989), *Slepeni uguns kuri* (1992) un *Izgāja bulvārī brīvība* (1994) – pēdējo iespieda trimdas izdevniecībā „Mežābele” Itakā, Ņūdžersijā – Čaklais arī uzskata par triloģiju. Tie, lielākoties, sasaucas ar pacēluma un pārmaiņu laiku, ko pazīstam kā „Trešo atmodu”. Dzejoli fiksē cerības, ilūzijas un arī vilšanos. Pēc neatkarības atgūšanas kļuva redzams: dzejnieki pravieši ir nozīmīgi un tos godā galvenokārt totalitārajās iekārtās. Postsovjetu Latvijas sabiedrībā dzejnieku loma pēkšņi kļuva ievērojami pieticīgāka. Dzejnieka nimbs sāka bālēt, lauru un ērkšķu vainagi bija liekami malā vai muzejā. Minētajā triloģijā Čaklais mudina laikabiedrus pārdomāt savu misiju,

⁴ Māris Čaklais. *Labrīt, Heraklīt!* Rīgā: Liesma, 1989:161.

⁵ Māris Čaklais. *Uz manām trepēm*. Rīgā: Liesma, 1979:3.

⁶ Māris Čaklais. *Strautuguns*. Rīgā: Liesma, 1978:18.

⁷ Māris Čaklais. *Labrīt, Heraklīt!* Rīgā: Liesma, 1989:116, 155.

skatīties tālāk nākotnē. Tikai tad Orfejs atgriezīsies ar savu maģisko mūziku.

Agrāk, *Kurzemes kladē*, Čaklais apdziedāja metafizisku brīvību: *Tāda laikam izskatās brīvība – / klusums un atkal vējš...*⁸ Tagad, kad brīvība ir realitāte, spilgti tas izteikts krājumā *Izgāja bulvārī brīvība*: dziļi personīgās pieredzes krājējs pārvēršas par vēstures mirkļu vācēju un kā tāds ir viens no nedaudzajiem latviešu rakstniekiem, kurš sistemātiski attēlo dzejā dramatiskos PSRS sabrukuma gadus. Viņš ļauj pasaulei ieplūst sevī, pats ieiet tieši dzīvē iekšā. Tiesa, daži teksti par daudz politizēti, nav izdevies sasaistīt mūžību ar aktualitātēm. Bet Čaklais nekad neatstāj novārtā dzejas meistarību, darina jaunus vārdus, nevirās no vulgārismu lietošanas, turas pretī konvencionālismam valodā un ironiski komentē *padomju sikumainību*. Kā parasti, viņu pievelk sastatīšana un pretstatīšana, apbrīnojami tieši un impozanti tēli, nevainojami vienkāršas rindas, tādas kā pati pilnība, un tomēr ļoti sarežģītas rindas, piemēram, dzejoli „Pilnīgi slepeni”:

*Nenodod iedvesmu avotus
paturi šifrurus pie sevis
tikai tev viņi derēs
Dievs viņus tev vien devis
Parole ved uz elli
ceļi izved uz neceļiem
neceļi recē par ceļiem
čukstiens recē par rēcienu
Pasaule top no piles
impulss no paša pulsa
noteiktība no apjukuma
drosme izpeld no mulsuma
Atbildi visiem ka nezini
kur tu ņēmi to benzīnu
Rokas kas pārļaista jūru
sildās slepenā uguns kurā.*

Starp „vēstures mirkļiem” atrodam Maskavas veikto 1940. gada Baltijas valstu okupāciju, krievu-somu karu un drūmos staļinisma gadus pēc II Pasaules kara. Tos viņš sauc par 20. gs. viduslaikiem. Tas bija šajos „viduslaikos”, kad viņa tēva dzimtā vieta kļuva: *Poligons rokās cietsirdīgās un cietās*⁹. Nacionālās atmodas dienas Čaklais tēlo kā priekā pilnas: *Izgāja bulvārī brīvība... / uzšāvās līdz*

⁸ Māris Čaklais. *Kurzemes klade*. Rīgā: Liesma, 1982:15.

⁹ Māris Čaklais. *Slepeni uguns kuri*. Rīgā: Teātra anekdotes, 1992:5, 13.

Sandis Laime

RAGANU TRADĪCIJA ZIEMEĻAUSTRUMU LATVIJĀ

Skat. sākumu JG273-JG279

SĒDĒŠANA/ŠŪPOŠANĀS KOKU ZAROS. Dāvis Ozoliņš publikācijas „Raganas” secinājumos (1893:152) rakstīja: *Kā rādās, raganas, savvaļā dzīvodamas, no cilvēkiem nekalpinātas, ir meža gari, meža sievietes, kuras labprāt mežos dzīvo, spēlēdamās un šūpodamās pa koku zariem utt. Šī ir visbiežāk minētā raganu nodarbe tradīcijas austrumu areālā. (..) Sēdēšana un šūpošanās kokos raksturīga arī citām latviešu mitoloģijas dievībām un gariem. Šī darbība minēta gan tautsdziesmās, gan teikās. Māra, sēdēdama*

► *ar karogiem / ieplūda puķu kātos / atriētēja līdz saknēm, kā visos pasākumos organiski iesaistījās dziesmas un mūzika, māksla un rakstītais vārds. Un viņš mudina pārējos piedalīties: Ja tu mazliet mazāk drebēsi, / ieraudzīsi augstākas debesis. Rakstot brīvības uzgaidāmajā telpā, viņš izsaucas: Bet es visu mūžu taisos / aiziet pie putniem gaisos.*

Protams, bieži viņa prieks un ticība solidaritātei – īpaši brīžos, kad nebija skaidrs, vai Latvija spēs kādreiz ieraudzīt savu brīvību un nacionālās apspiešanas beigas – tika aptumšota ar nemierpilnām rūpēm: *debesis pilnas ar sniegu / zeme pilna ar bažām / sit savu ausmas stundu / jaunais bezžēlas laiks. Tas ir dzīves posms, kad: lēnām aizvelkas seni pušumi / vecās mirāžas pagaisušas... / lēnām atveras jauni pušumi. Dzejniekam liekas, ka tik ļoti ilgotā brīvība ... nezina, ko iesākt. / Bieži vien arī tagad nezina. Aiz eiforijas atklājas mazāk pompoza realitāte. Piemēram, vienā dzejolī redzam parastu vecu sievieti sēžam starp Latvijas Brīvības pieminekli un Ļeņina pieminekli: zem rudeņa lapām lamām / un saulpuķu sēklām¹⁰.*

Tulk. Beatrise Reidzāne

Raksta beigas sekos

Par autoru skat. JG273:43

¹⁰ Māris Čaklais. *Izgāja bulvārī brīvība*. Itaka: Mežābele, 1994:10, 21, 42, 60, 109, 110.

vītolā, skaita govīs, sauc meitas vai pinvainagu. Līdzīgā situācijā vītolā sēž un vainagu pin ar Saule, savukārt Mēness ik vakaru liepā kāpj šūpoties. Velna māte šūpojas ābelē, savukārt Velns, pieņemdamas lielas čūskas izskatu, šūpojas liepā. Velns kokos šūpo arī savus bērnus. (..)

MATU ĶEMMĒŠANA/SUKĀŠANA, sēžot kokos vai uzturoties citviet,¹ ir otra populārākā raganu nodarbe tradīcijas austrumu areālā. (..) Tā ir tipiska „skaista raganu” nodarbe. Ķemmējot matus, raganas sarunājas par govju slaukšanu vai iešanu uz baznīcu, smejas un raud, kā arī dzied. Pamanot cilvēkus, kas vēro to ķemmēšanos, raganas pazūd vai tiek nošautas ar sudraba lodi. Teikās un tautsdziesmās atspoguļotais priekšstats par dažāda veida mitoloģisko būtnu ķemmēšanos izkļiedēti fiksēts visā Latvijas teritorijā, izņemot Kurzemes centrālo un ziemeļu daļu, kā arī lielāko daļu Latgales. Tautsdziesmās minēts, ka, sēdēdama zelta lazdu vai kārklu krūmiņā vai pētersīļu dārziņā, sukājas Saules meita, uz kuru caur magoņu vai ābeļu lapiņām nolūkojas Dieva dēli. Dažās teikās norādīts, ka, sēžot uz akmens, galvu sukā Velns, tomēr lielākajā daļā tekstu minētas konkrētos vārdos nenosauktas mitoloģiskās būtnes (*meitas, jaunavas, preilenes, jumpravas, sievietes vai vecenes*), kuru veidols un uzvedība saskan ar raganu raksturojumu.²

¹ Raganas ķemmē matus, sēdēdamas kādā priedē (LFK 179, 603; LFK 828, 11018, Ziemeļi), Raču *Raganu kolna* priedē (LFK 929, 45399; LFK 1311, 1343, Medņeva), kā arī kādā šī kalna bedrē, Skujenieku *Raganu grovas* likajā bērzā (LFK 891, 5749, Alsiviķi), Bebreņu *Raganu kalnā* (LFK 1800, 1528, Bebrene), kāda purva malā un uz Rubenes Ģevrānu *Velnakmens* (LFK 1800, 1735, Rubene).

² Šīs būtnes teikās raksturotas šādi: skaista meita (LFK 1376, 3991, Mežotne), skaista meita ar skaistiem dzelteniem matiem (LFK 202, 6178, Ceraukste), ļoti skaistas meitas ar kupliem gariem matiem (LTT 31375, Asūne), jaunava ar gariem matiem (LFK 1311, 1439, Viļaka), meita ar gariem dzelteniem matiem (LFK 749, 92, Arona), meita baltās drēbēs (LFK 1049, 142, Ropaži), sarkana jumprava (LFK 1084, 6762, Auce; LFK 387, 5768, Vecpils), jumprava gariem zelta matiem (LTT VII.: 324, Kalsnava). Izvērstāk aprakstīta kāda mitoloģiska būtne, kas teikā saukta par veceni: „[...] *Uz kupicās sēdējusi kāda vecene un ķemmējusi matus. Mati bijuši sūnzaļi un 3 reiz garāki par pašu veceni. Par ķemmi tai bijis milzīgs grābeklis. Matus viņa saspraudusi virs galvas ar vairākām divzaru dakšām [...]*” (LFK 17, 9873, Lakši?). Kādā teikā minēts arī vecs vīrs, kurš ķemmējis bārdi (LFK 13, 1558, Vecpils). Līdzīgi kā raganas, arī šīs būtnes pamanītas reizēm mēdz pēkšņi pazust (LFK 387, 10825, Gavieze; LFK 180, 305, Secē; LFK 13, 4317, Vecpils). Arī to ķemmēšanās vietas līdzinās raganu parādīšanās vietām: liks bērzs (LFK 13, 4317, Vecpils), priede (LFK 387, 5768, Vecpils), mežs (LFK 13, 1558, Vecpils), purvs (LFK 1376, 3991, Mežotne; LFK 13,

Teiku motīvs par mitoloģisko būtņu ķemmēšanos ir starptautisks un ļoti plaši izplatīts: *Ūdens gari (water-spirits) sēž liedagā un ķemmē savus garos matus* (Austrija, Francija). Līdzīgi kā latviešu folklorā, arī lietuviešu teikās, šūpodamās bērzu zaros, matus ķemmē laumes vai raganas. Ķemmēšanās (reizēm ar zelta ķemmi) ir viena no igauņu ūdens garu ierastākajām darbībām. Karēļu folklorā konkrētās vietās, visbiežāk uz akmeņiem, kas atrodas līdzās ūdens tilpnēm, savus melnos matus ķemmē sieviešu kārtas ūdens gari, kas pazūd, tiklīdz tiek pamanīti. Šāda skata novērošana skaitījās ļauna zīme vai pat nāves priekšvēstnesis. Identiski priekšstati fiksēti arī par votu ūdens gariem. Komiešu folklorā savus garos, dzeltenos, zidainos matus sukā poltergeists *kiki-mera*. Zviedru priekšstatos matu ķemmēšana ir raksturīga sieviešu kārtas mežu gara (*skogsrå*) nodarbe. Īru mitoloģijā savus gaišos garos matus ar sudraba ķemmi uz akmeņiem upju sēkļos un citur ķemmē sieviešu kārtas dēmoniski gari – nāves vēstneši *bean sídhe* (angliskotā forma *banshee*), tāpēc Īrijā izplatīts ticējums, kas aizliedz pacelt zemē atrastās ķemmes. Vācu teikas par Loreleju (*Lorelei*), kas sēž klints pakājē Reinas krastā, dzied pavedinošas dziesmas, pievilinot laivotājus, un ķemmē savus zeltainos matus, izmantotas arī vairāku dzejnieku–romantiķu darbos, tādējādi iekļaujot aplūkojamo folkloras motīvu arī literārajā tradīcijā.

MALDINĀŠANA. Dāvis Ozoliņš raksta „Raganas” secinājumu otrajā tēzē (1893:152) cilvēku maldināšanu ir izcēlis kā vienu no tipiskākajām raganu darbībām. Ozoliņa rakstā iekļauts līdz šim plašākais vienkopus publicētais folkloras materiāls, kurā atspoguļota šī raganām raksturīgā nodarbe. Neskaitot Ozoliņa publicētos ticējumus, raganas kā maldinātājas galvenokārt raksturotas teikās. Vadāšana kā raganām raksturīga darbība ir atspoguļota arī dažādos izteikumos, piemēram, apmaldīties cilvēks saka: *Vai, nu mani raganas vadā*. Šādās situācijās tāpat teica, ka *ragana piesitusias*, līdzīgi kā citos

4317, Vecpils), akmeņi (LFK 1084, 6762, Auce; LFK 202, 6178, Ceraukste; LTP VII.: 324, Kalsnava; LFK 180, 305, Sece; LFK 1311, 1439, Viļaka), tilts (LFK 1009, 457, Mazzalve; LFK 1049, 142, Ropaži).

apmaldīšanās stāstos teikts, ka piesities vadātājs, blūds vai kāds cits maldinātājs. Šis priekšstats varēja tikt iekļauts arī lāstos, lamās un ļauna vēlējumos: *Kāda mājas saimniece bijusi ļoti ļauna ar saviem kaimiņiem un savu dēlu. Tā bieži lamājuse savējus, lai raganas tos vadānot...* (LFK 10,2785, Ape).

Tipiskākais laiks, kad raganas maldina cilvēkus, ir diennakts tumšā daļa – vakars, nakts un laiks ap pusnakti. Lai gan raganām raksturīga darbošanās arī citās diennakts stundās, piemēram, pusdienlaikā, teikās par vadāšanu diennakts gaišais laiks minēts reti.³

³ Maldīšanās laiks: **vakars** (Jaunlaicene – Ozoliņš 1893: Nr. 297; Rencēni – LFK 116, 8162), **vēls vakars** (Ape – Ozoliņš 1893: Nr. 295; Kocēni – LFK 23, 9342; LFK 1600, 8537; Rencēni – LFK 116, 2819; LFK 116, 8553 u.c.), **nakts** (Alsviķi – LFK 1243, 285; Anna – LVI VK; Burtnieki – LFK 142, 3556; Ērgeme – LFK 1738, 4777; Kauguri – LFK 853, 393; Kocēni – LFK 23, 14201; LFK 23, 9824; Rencēni – LFK 116, 25210; LFK 116, 721; Vijciems – LFK 1980, 1386; LFK 1980, 1653), **pusnakts** (Alsviķi – LFK 210, 1366; Ape – Ozoliņš 1893: Nr. 293;

Raksturīgākās vietas, kur raganas maldina cilvēkus, ir meži, purvi un kalni, retāk gravas un tiltu apkārtnē.⁴ (..) Spriežot pēc 19. gs. beigās pierakstītajiem ticējumiem, priekšstats par raganām kā maldinātājām teiku pieraksta laikā vēl pastāvēja. Tomēr memorātu, kuros apmaldīšanās interpretēta kā pārdabiska pieredze, pierakstīts pavisam nedaudz. Iespējams, ka šāda veida stāstījumi 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā neatbilda priekšstatam par pierakstīšanas vērtu folkloras vienību, līdz ar to tie fiksēti salīdzinoši reti. Lūk, piemērs no Rencēnu pagasta: *Piedzīvojums. Kad es biju jauns, pāri par 20 gadiem vecs, pie mūsu mājām atradās liels sils. Ļaudis, kuri tumsā caur šo silu gājuši, stāstīja, ka tur rādoties spoki – viena sieviete, kas visus šai silā no ceļa novedot un apmaldinot. Reiz man māte aizgāja uz pilsētu. Tuvojās vakars, un es nodomāju iet viņai pretī. Kad gāju pa durvīm ārā, mājnieki man teica, lai ejot vien, gan nu sieviete atkal šo vadāšot. Bijuse tumsa. Viņš gājis pa silu, un uzreiz viņam pretī nākuse viena sieviete. Viņš domājis, ka tā ir māte un gribējis šo ķert ciet. Kā šis pienācis klāt, tā šī atkal uz priekšu, un pēdīgi viņš bijis tā apmaldījies, ka nav zinājis, uz kuru pusī māja, bet viņš atkal šo ķēris un nekā. Otrā rītā, gaismai austot, viņš bijis otrā silā malā un ar slapju galvu noķēris to sievieti. No tā laika viņš ticējis, ka tanī silā rādās spoki* (LFK 116,25016, Rencēni).

Jaunlaicene – LVI VK; Matīši – LFK 641, 102; Rencēni – LFK 116, 91; Smiltene – LFK 145, 1901), **no rīta** (Jaunroze – Ozoliņš 1893: Nr. 291), **diena** (Kocēni – LFK 23, 11342; Vaidava – LFK 23, 3768; Vijciems – LFK 1865, 4141), **pusdiena** (Kocēni – LFK 23, 9480), **diena un nakts** (Kauguri – LFK 23, 9910).
Nm

⁴ Maldīšanās vieta: **mežs** (Alsviķi – LFK 210, 1366; Ape – LFK 910, 11864; Burtnieki – LFK 142, 3556; Matīši – LFK 641, 102; Rencēni – LFK 116, 25210; LFK 116, 8162 u.c.; Smiltene – LFK 145, 1901; Vijciems – LFK 1980, 1462), **sils** (Rencēni – LFK 116, 2819; LFK 116, 3478), **birzs** (Ērgeme – LFK 1738, 4777), **purvs** (Alsviķi – LFK 7, 5; Anna – LVI VK; Ape – Ozoliņš 1893: Nr. 294; Jaunalūksne – Ozoliņš 1893: Nr. 270; Jeri – LFK 116, 821; Kauguri – LFK 23, 9910; Kocēni – LFK 23, 5437; Raikums – LFK 1865, 1848a; Vijciems – LFK 1865, 4141; LFK 1980, 1386 u.c.), **kalns** (Kauguri – LFK 853, 393; LFK 1081, 556; Kocēni – LFK 23, 9342; LFK 1600, 8537 u.c.; Rencēni – LFK 116, 721; LFK 116, 9570), **grava** (Alsviķi – LFK 179, 1226; Jaunlaicene – LVI VK; Kocēni – LFK 23, 11342), **ap tiltu** (Alsviķi – LFK 1243, 285; Kocēni – LFK 23, 8619; Vaidava – LFK 23, 3768).

⁵ Memorāta vidū vēstījuma forma mainās no pirmās uz trešo personu, kas liecina par to, ka pierakstītājs, iespējams, nav juties pārliecināts par stāstījuma pirmajā personā atbilstību kādam no klasiskajiem vēstījūfolkloras žanriem. Par to liecina arī memorāta virsraksts „Piedzīvojums”, kas, domājams, norāda uz šāda veida naratīvu žanra apzīmējumu tautas tradīcijā.

ĶIRCINĀŠANA (..) cilvēku dzīvību neapdraud.⁶ Viena no tipiskajām raganu darbībām, ķircinot cilvēkus, Alūksnes rajonā ir asu izvilkšana no ratiem. Citās teikās minēts, ka raganas apstāj gājēju un neļauj tam iet tālāk, kailas bez uzaicinājuma kāpj braucēju ratos, krauj ratos sūnas, tā ka zirgs tos tikko var pavilkt, salauzī ratu ilksis un izjūdž zirgu, satīsta braucēju ar visiem ratiem un zirgu kārklu krūmā, apmānot cilvēkus, izkaisa zemē sudraba naudu, kas vēlāk pārvēršas par bērza tāsīm vai lapām u.tml. Raganas parasti ķircina tos cilvēkus, kas raganu aktivitātes laikā atrodas raganu dzīvesvietu (kalnu, purvu u.c.) tuvumā.

AVOTI

LFK – LU LFMI Latviešu folkloras krātuves arhīva materiāli; pirmais skaitlis aiz sāsinājuma norāda manuskripta nr. otrs – vienības nr.

LTT *Latviešu tautas ticējumi*. Sakrājis un sakārtojis prof. P. Šmits. I-IV sēj. Rīga: Latviešu folkloras krātuve, 1940–1941.

LTP *Latviešu tautas teikas un pasakas*. I-VII sēj. Sast. A. Lerhis-Puškaitis. Jelgava, Cēsis, 1891-1903. (I-IV sēj. *Latviešu tautas pasakas*; VII₂ sēj. izdots 2001. g. apgādā „Atēna”).

Reinis Cukurs. *Burtnieku ezers un tā upes*. Rīga: Valters un Rapa, 1930.

Jānis Krēslīņš, Raganas. *Dienas Lapa, pielikums „Dienas Lapas feļetona turpinājums”*. Nr. 284. (1889.16. XII):398-399.

⁶ „Ap 70 gadus vecs vīrs, saukts Bērza Reinis, no kunga dzīru kalpošanas nācis viens pats pār ezeru. Bijusi tāda kā migla, un pats arī bijis drusku iemetis. Kā bijis jau pret vidu ezeru, te nākušas divas feinas dāmas smaidīdamas šim pretī. Šis nu neko, bet šās uzreiz izraun garām ejot cimdus šam no jostas un nu iet pa priekšu un smeļās, tad nomet cimdus zemē. Šis paņem augšā, aizbāž aiz jostas un iet tālāk. Nu atkal otra izraun šim cimdus, un iet abas krēkdamas. Šis nodusmojies un sakiedzīs: „Vai tu, šterva, atdūsi munus cimdus jeb vai tu gribi ar kūku?” Ši tik smeļās un neliekās ne zinīs. Nu, ka šis jau pārskaities, nosviež atkal cimdus uz ledus, un šis paņem, aizbāž aiz jostas. Nu šās kā iet, tā iet pa priekšu, smeļās un šim grib tā kā pie rokas ķerties, bet šis nodusmojies dzērumā lamājās, cik nu vien saprotams un kādā rupjākā valodā, bet šās neliekās i dzirdot, tik iet un smeļās...” (LFK 210, 639, Alūksne).

Linda Treija

KRISTA SVALBONAS: MĀKSLAS ALĶĪMIJA

Arhitektūra ir mākslas veids, kas rada telpisku vidi, kurā notiek cilvēka dzīves procesi. Mākslinieci aizrauj un interesē šī telpiskā vide un viss, kas ar to saistīts.

Krista Svalbonas ir savā veidā arhitekta saviem mākslas darbiem. Tēmu izpēte, darbu plānošana, dizains, konstruēšana, telpa un gaisotne atklāj viņas darbos sociālos, vides un personīgos jautājumus. Māksliniecei ir raksturīga arhitektam nepieciešamā radošā pieeja, manipulējot ar materiāliem, tehnoloģiju, gaismu un ēnu.

Dzīvojot urbānajā Betlēmē (Bethlehem, Pennsylvania, US), kas kādreiz ir bijis viens no centrālajiem metālapstrādes centriem, viņa jau no bērnības aizrautīgi vēro un interesējas par dzelzs pārstrādes rūpnīcām, milzīgajiem ceļiem, un kā pretstatu tam saskata ainavā ar pamestajiem šķūņiem un fermām ārpus pilsētas robežām. Pati Krista sevi dēvē par alķīmiķi, jo jau studējot Sirkūzu universitātē Ņujorkas štatā (2000. g., Syracuse, NY) un Ņujorkas štata universitātē (2005. g., New Paltz, NY), samet vienā katlā dažādas tehnikas, eksperimentē ar tām un tādējādi veido pati savu stilu. Industriālais filcs, pastelu krāsas *PanPastel*, vaska enkaustika, dažādie papīri, digitālā fotogrāfija, sietspiede, tērauda, dzelzs, vara, stikla putekļi un citi materiāli ar mākslinieces roku pārtop darbu sērijās, kas izceļas ar pārdomātu pieeju un izteiksmīgu gala rezultātu. Kārtīgums, taisnie leņķi, arhitektoniskā struktūra manāma pat brīvāk gleznotajos abstraktajos darbos. Veidojot sērijas, iesākumā ir fotogrāfija. Kristai tā ir dokumentācija, liecību vākšana, kas vēlāk palīdz izkristalizēties mākslas darbiem.

Māksliniece izprot telpu un vienmēr to ņem vērā. To var just, apskatot viņas veidotās izstādes, kurās darbi organiski papildina galerijas arhitektonisko uzbūvi, turpinot līnijas un laukumus uz sienām, piemēram – „Eklipses” *Penumbra* instalācija (*Gravy Gallery*, Philadelphia, PA, 2012) vai Projekta 8 instalācija (*Gateway 2 Center*, Newark, NJ, 2013)

u.c. Strādājot ar telpu, apkārtējo vidi, Krista pievērš lielu uzmanību arhitektūras stilam, kurā tiek izstādīta māksla. Tādā veidā ir tapuši vairāki sienas gleznojumi. Projektā „Mainīgā telpa” *Shifting Space*, Krista Svalbonas kopā ar mākslinieci Lisu Pressmani (Krista Svalbonas & Lisa Pressman, *Front Space*, ISE Cultural Foundation, New York, NY, 2014), panāk, ka Art Deco stils no ēkas fasādes Soho ieplūst telpās un veido organiski vienotu vidi.

Sērijas „Eklipse” *Penumbra* (2012) gleznas katrā galerijā tiek izstādītas savādāk, atkarībā no tā, ko diktē apkārtējā vide. Viss ir atkarīgs kā telpa uzrunā Kristu. Dzelmains dziļie, tumšie „Eklipses” darbi iesākti veidot, mākslinieces tuvam draugam aizejot no dzīves. Krista, ceļojot pa Toskānas baznīcām bija ievērojusi, ka ieejas celtnēs grezno augsti katedrāles griesti, kuri atēlo melnu vai tumši zilu debess jumu, kas ir pretstatā ar Amerikas dievnamu klīniski balto iekštelpu. Melnumā ir visaptverošs tukšums un tai pašā laikā tajā dzimst esība, gaisma, garīgums. Šajā sērijā viņa apvieno grafitu, pasteli ar enkaustikas tehniku. Vasks palīdz kārtu kārtām lazēt un klāt pasteli, grafitu, tādējādi panākot dziļumu. Melnais nav plakani melns. Tas vietām iegūst spidumu, telpiskumu, perspektīvu un līdz ar to darbi iegūst gandrīz vai skulpturālu skanējumu.

Latvietes un lietuvieša, kuri ieceļoja ASV pēc II Pasaules kara, bērns, Krista, agri sastopas ar mājas un dzimtenes jautājumu. To viņa analizē un preparē bieži. Kolāžu sērijā „Migranti” (*Migrants*, 2014) radītie objekti ir apvienoti šķūņi ar debesskrāpjiem, stiklotas sienas ar vēja izbalinātiem koka dēļiem, gaisa dzesinātāji ar kūts vēdlodziņiem. Kompozicionāli māksliniece veido perspektīvu, saliekot dažādās detaļas trijstūra kopējā formā, tā it kā noenkurojot jaunizveidoto destabilizēto struktūru telpā. Kā ķirurģis, precīzi un detalizēti, viņa izgriež un „sašuj” jauno celtni, kas nes pagātni tagadnē. No izgrieztajām māju detaļām māksliniece saliek pati savu celtni, kas atspoguļo domas par emigrāciju, iedzīvošanos citā vietā, svešā zemē. Un vai nav tā, ka mūsu dzīves tiek celtas no dažādām apstākļu un sakrītību noteicošām detaļām? Mēs katrs veidojam savu ēku, kas ir vienreizēja un neatkārtojama, kaut reizēm tik trausla.

Sērija „Pagaidu pārvietošana“ (*Temporal Displacement*, 2013), arī daļēji pieskaras šai tēmai – cilvēka iedzīvošanās citā vidē, māju sajūtas un jaunas vietas radīšana. Māksliniece ir ņēmusi par pamatu vecas militāras un mūsdienu ģeogrāfiskas kartes, kur no putna lidojuma ir skatītas kādreizējās dīpišu nometnes Vācijā – Eslingena, Pegnica, Špakenberga u.c. Šie attēli veido sēriju ar darbiem, kas veidoti sietspiedes drukā uz *Mylar* poliestera filmas loksnēm un filca pamata, izmantojot tādus industriālus materiālus kā vara, dzelzs un stikla pūderi.

Interesanti, ka šis attālinātais skats no putna lidojuma savā ziņā simboliski atklāj to distanci, kas pastāv starp šo karšu vispārināto, bezpersonisko zīmējumu, plānojumu un indivīdu. Sērijā mākslinieces iecienītie materiāli atkal ir filcs, dzelzs un vara pulveris *Mylar*, bet šoreiz tie nes citu nozīmi kā industriālo. Kara laikā un pēckara periodā šie materiāli bija populāri un daudz pielietoti. Attēli ar bijušajām nometņu vietām ir kā tā laika cilvēces nospiedums, kas lēnām sāk izzust no ģeogrāfiskās vides un arī cilvēku apziņas.

„Atmiņu klātbūtne“ (*In the Presence of Memory*, 2014) ir krāsaina, uz bieza filca veidota sērija, ar darbiem par Pensilvānijas lauku arhitektūras norietu, ko apliecina brūkošie lauku šķūņi un saimniecības. Industriālais filcs, iesūcot eļļas krāsu, vasku, uzrāda nobružātības un laika zoba klātbūtni, reizē tomēr paliekot krāsains un dzīvs. Māksliniece izmanto sietspiedi, lai attēlotu laika gaitā radīto „ieļāpu“ esamību. Filcs tiek griezts, līmēts un telpiski veidots. Migrācijas tēma ieskanas arī šajos sērijas darbos. Sabrūkot celtnēm, atklājas to skelets ar Eiropas celtniecības tradīciju iezīmēm, ko līdz atveda iebraucēju vilņi. Darbi, pat savā abstrakcijā, ir zūdošās lauku arhitektūras un vides dokuments.

Māksliniece ir radījusi sērijas, instalācijas kopā ar citiem māksliniekiem. Vairāki sienu gleznojumi un projekti tapuši, sadarbojoties ar mākslinieci Lisu Presmani, kā arī ļoti veiksmīgs ir bijis kopdarbs *CorrespondDance* („*Vēstuldejas*“ 2013) ar mākslinieci Ritu Grendzi. (Skat. vāku.)

Krista ir ieguvusi daudzas stipendijas – Vermontā (*Vermont Studio Center Residency*), Ņujorkā (*Cooper Union Artist Residency*) un Bemis stipendija (2015, *Omaha, NE*). Māksli-

niecei ir bagāts gan grupu, gan personālizstāžu klāsts. Tagad viņa no Ņujorkas ir pārcēlusies uz Čikāgas mākslas telpu. Krista māca fotogrāfiju Kolumbijas koledžā (*Columbia College*), piebilstot, ka šis darbs ir ļoti patīkams un radošs. Nākotnē ar interesi varam gaidīt, kādas problēmas un tēmas būs nākošās, ko Krista Svalbonas, dekonstruējot izanalizēs un atkal no jauna uzbūvēs ar savu pacietīgo, precīzo un rūpīgo pieeju?

Izmantotie materiāli:

<<http://www.kristasvalbonas.com>>

Paint. Draw. Blend., Q&A: Krista Svalbonas. Bern (2013.3.IV).

Krista Svalbonas. *Red Lion. Pennsylvania: greymattergallery (2014.12.VI).*

Delve Interview: Krista Svalbonas (2014.25.XI).

Krista Svalbonas

Krista Svalbonas. *Migranti 1*. 2014. Digitālā fotogrāfija un kolāža uz plāksnes. 35.5 x 35.5 cm
Skat. Lindas Treijas rakstu 32. lpp.

Franks Gordons

TAUTĪBU KONVULSIJAS ČEKAS VIRSOTNĒ

Reizēm no tīmekļa dzilēm „kā pērle iznirst” ārkārtīgi interesants un saistošs materiāls. Ir tāda vietne www.rusk.ru, ko „laiž tautā” „Pareizticīgo informācijas aģentūra *Russkaja linija* (Krievu līnija)”. Reizumis palūkojos šajā vietnē, kas piepildīta ar dažāda stila pareizticīgām pamācībām un „balto” ģenerāļu dzīves stāstiem.

Un pēkšņi 2014. gada 17. decembrī šajā izteikti „klerikālajā” vietnē uzdūros Aļekseja Tepljakova apcerējumam „Šovinisms un nacionālisms padomju VČK-MGB-NKVD orgānos” (t.i., čekā valsts drošības ministrijā). Un no kurienes šis apcerējums ņemts? Uzmaniību! No krājuma *Padomju nācijas un nacionālā politika 1920.-1950. gados. VI Starptautiskās zinātniskās konferences materiāli – Kijevā, 2013.10.-12.X* (Maskavā: RussPEN. N.B. Jeļcina prezidenta fonds, 2014. Staļinisma vēsture. Debates. 649.-657. lpp.).

Jūs saprotat, kas tas par laimīgu, negaidītu atklājumu – un kur es to atradu! Pamēģiniet kaut vai ar Google izrakties līdz šādam krājumam... Vārdu sakot, sāku lasīt un redzu daudz ko, kas JG lasītājiem – un ne tikai – varbūt pat aizraus elpu.

Vispirms tiek konstatēts, ka padomju soda sistēmas nacionālā reibuma apstākļos tika vērienīgi iznīcināti veseli NKVD darbinieku slāņi, kas bija nacionāli saistīti ar Padomju Savienībai naidīgām valstīm – nacionāli ierobežoti slāņi ap neslavu (*neslavjanskoje*) izcelsmes čekistiem.

Nacionālo minoritāšu iznīcināšana 1937.-1938. gados krasi saasināja nacionālistisko noskaņu. Pats Staļins norādīja VK(b)P [Vis-savienības Komunistiskās (boļševiku) Partijas] Krasnojarskas novada komitejas sekretāram S.M. Sokolovam, ka „pērkamie” poļi, vācieši u.c. iznīcināmi: „visus cittautiešus (*inonacionaly*) nospieš uz ceļgaliem un iznīcināt kā trakus sunus”. Ukrainas iekšlietu tautas komisārs A.I. Uspenskis 1938. gadā teica kādam savam padotajam, ka „75-85% ukraiņu ir buržuāziski nacionālisti”. Viens no NKVD Maskavas apgabala pārvaldes vadītājiem ieteica savam padotajam „izmantot ko-

lēgu pieredzi un ebrejus padarīt par poļiem” un sēdināt cietumos.

Lielā terora gados vismazāk izredžu palikt dzīviem bija neslavu izcelsmes čekistiem – vāciešiem, poļiem, baltiešiem, ungāriem. Šis NKVD kadru slānis tika gandrīz pilnībā iznīcināts – tos apsūdzēja spiegošanā. Taču 1940. gadā Baltijas pievienošanas rezultātā nedaudzie dzīvi palikušie latvieši un igauņi tika izlaisti no lēģeriem un turpināja karjeru valsts drošības orgānos, jo tie bija vajadzīgi.

Pēckara gados nacionālās problēmas valsts aparātā politisku intrigu gaitā tika mākslīgi saasinātas, un ap 1953. gadu MGB (valsts drošības ministrija) bija iztirīta no visiem ebrejiem vadošos amatos un gandrīz visiem ierindas kadros.

Čekistu vidū bija izplatīts antisemitisms, reaģējot uz ebreju lielo skaitu varas struktūrās. Jau 1918. gada rudenī, kad tika izmeklēta Petrogradas VČK priekšsēža M. (Moiseja. – F.G.) Uricka slepkavība, izmeklētāji-latvieši mēģināja iztēlot viņa slepkavu L. Kanegiseru par cionistisko aprindu aģentu. Sākot ar 1937. gadu, attieksme pret ebreju izcelsmes čekistiem krasi mainījās: viņi tika uzskatīti par „nevēlamas sociālas izcelsmes” cilvēkiem, kam ir radinieki ārzemēs, kas saistīti ar ārzemniekiem un nepmaņiem (no NEP – Ļeņina pieļautā *Novaja ekonomičeskaja poljitiķa* 20. gadu pirmajā pusē, t.i., spekulantiem utml. – F.G.). Kā vēl var apšaubīt, ka ebreju izskaušanas kampaņu NKVD orgānos inscenēja Staļins?

Ukrainas PSR NKVD 6. nodaļas priekšnieks V. Grabars 1938. gada 22. novembrī rakstīja Hruščovam, ka jaunais tautas komisārs Uspenskis ņemties meklēt drošības orgānos klajus un slēptus ebrejus, kurus dēvēja par „Jeruzālemes kazākiem”, „Mendeljiem” un „Čarli Čaplīniem”.

Apcerējuma autors Tepljakovs atzīmē, ka VČK eksistences pirmo gadu raksturoja milzīgs latviešu ieplūdums vadošos amatos un izmeklētāju kadros. Spēcīgo latviešu grupējumu, ko 1918. gadā izveidoja VČK priekšsēža vietnieks J. Peterss un kas kādu laiku kontrolēja kadru politiku, ātri vājināja pats čekas vadītājs Felikss Dzeržinskis, kurš 1919. gadā pamatos likvidēja šo nacionālo „pārmērību”. Latvietis L. Zakovskis Sibīrijā pulcināja ap sevi prāvu latviešu skaitu, bet uz Ļeņingradu un Maskavu savas karjeras kalngalā 1935.-1938. gadā spēja pārvilkat samērā nedaudzus savus tautiešus.

Britu laikrakstā *Evening Standard* (1939.20.IX) Loua (David Low) publicētā karikatūra *Rendezvous* (Tikšanās) savukārt inspirējusi apakšā redzamo *The Telegraph* zīmējumu.

Nav pamata apgalvot, ka čekas vadītāja G. Jagodas laikā pastāvēja saliedēts „ebreju klans”, jo ebreji-čekisti grupējās ap konkrētajiem patroniem, reaģējot pirmām kārtām nevis uz sava aizgādņa tautību, bet uz viņa varenību. Staļins līdz 1937. gadam neuzskatīja ebreju lielo skaitu NKVD orgānos par draudu, taču līdz ar „nacionālo operāciju” sākumu „cionisma” drauds tika izmantots soda (*karate/nyh*) struktūrās, kur kopā ar citiem „cittautiešiem” tika uzbrukts arī ebrejiem – pirmkārt uz radniecības un klanu sakaru pamatiem.

Berijas laikā NKVD struktūrā izveidojās ne visai liels, bet stabils kaukāziešu slānis, ko sankcionēja Staļins.

Tepļjakova apcerējumā izklāstīto faktu secība nav īpaši konsekventa, bet pats temats līdz šim bija maz izpētīts, un, manuprāt, autors paveicis svētīgu darbu.

Pērngad „Mansarda” apgādā klajā laists JG līdzstrādnieka Franka Gordona laikrakstā *Laiks* turpinājumos publicētais (1980) romāns *Mijkrēslis mikrorajonā*. Par žurnālistu un vairāku citu grāmatu autoru skat. JG270(2012):29-31 (jaunagaita.net).

Anna Žigure

ZIEMAS KARŠ – ROBEŽKONFLIKTS?

30. novembrī aprit 75 gadi, kopš sākās viens no 20. gs. netaisnīgākajiem kariem. Rietumu pasaule to dēvē par Ziemas karu. Agresora – Padomju Savienības mantiniece Krievija to sauc par Somu karu (Padomju Savienībai līdz pat II Pasaules kara beigām tas bija vienkārši robežkonflikts, bet vēlāk – Padomju-Somu karš).

Latvijā Ziemas karš guvis leģendāru slavu, to atceras joprojām, jo padomju propagandai vismaz šajā ziņā nav izdevies sasniegt mērķi un izdeldēt tautas apziņā iegravēto mazās Somijas varonības atspulgu.

1939. gada pirmajā pusē Somijas vārds latviešu presē parādījās salīdzinoši reti. Līdz ar Baltijas valstu vienotības idejas izplēnēšanu un Somijas virzīšanos uz Skandināvijas valstu pusi politiskā sadarbība starp mūsu valstīm bija pieklususi. Tomēr tie raksti, kas tika iespiesti, joprojām cildināja čaklo tautu un priecājās par tās lieliskajiem sasniegumiem. Avīzēs parādījās arī reklāmas, kas aicināja uz Somiju – labklājības zemi un uz skaisto galvaspilsētu Helsinkiem. Vēl vasarā notika ekskursijas un pieredzes apmaiņas braucieni, par kuriem stāstīja laikraksti. Turklāt Somija turpināja aktīvi gatavoties Olimpiskajām spēlēm, kas bija paredzētas 1940. gada vasarā, un šim procesam latviešu prese sekoja ar neatslābstošu interesi.

1939. gada 1. septembrī Eiropā sākās karš, un šajā dienā prezidents Kārlis Ulmanis izdeva deklarāciju par stingras neitralitātes ieviešanu. Žurnālists Aloīzs Klišāns vēlāk atcerējies, ka latviešu laikrakstiem bija jāpublicē visu telegrāfa aģentūru ziņojumi bez jebkādiem komentāriem.

Padomju Savienība pa vienai (28. septembrī – Igauniju, 5. oktobrī – Latviju un 10. oktobrī – Lietuvu) piespieda Baltijas valstis parakstīt savstarpējās palīdzības līgumu, kas nozīmēja arī sarkanās armijas karabāžu izvietojšanu valsts teritorijā un militārā kontingenta ieviešanu. Līgums pamatā bija līdzīgs tam, ko PSRS gribēja uzspiest arī Somijai, bet Somija nepiekāpās.

Sākot ar 1939. gada oktobri latviešu laikrakstos parādījās daudzi materiāli par Somiju, kas galvenokārt publicēti trijās avīzēs – *Brīvā Zeme*, *Jaunākās Ziņas* un *Rīts*. Visiem šiem laikrakstiem Helsinkos bija korespondenti – vismaz viens, vai reizēm, iespējams, pat vairāki. Bieži paraksta vietā redzams vienīgi vārda pirmais burts vai iniciāļi.

No avīzēm varēja uzzināt, kā Somija gatavojas savas valsts aizsardzībai, un katru dienu publicēti pārskati arī par smagajām sarunām ar PSRS valdību. Lasītāji, domājams, saprata, ka, atšķirībā no Baltijas valstīm, neitrālā valsts Somija gatavojas aizstāvēt savu neatkarību. Žurnālisti centās rakstīt neitrāli, bet tas nebija viegli. Maz ticams, ka rakstītāju un lasītāju patiesā attieksme būtu bijusi neitrāla. 1939. gada oktobrī *Brīvā Zeme* centās atdzīvināt kopš cara laikiem aizmirsto laipšānas prasmi – *Lai pastiprinātu Somijas neitralitātes aizsardzību, karaspēku daļu rezervisti iesaukti ārkārtējās apmācībās, un somu sabiedrība visus drošības soļus vēro ar lielu uzmanību. Jaunatnē tie uzņemti ar gandarījumu un pat sajūsmu. Tā saskata tendenci nepiekāpībai*. Trekni virsraksti stāstīja par notikumiem: *Evakuējas 250 000 Helsinku iedzīvotāju; Somijas ārlietu ministrs deklarē somu viedokli Maskavas sarunās; Somijā nodibināta Informācijas centrāle*. Tā apkalpošot somu un ārvalstu žurnālistus.

Bez īpašiem komentāriem laikrakstā *Rīts* publicēta Dienvidsomijas karte ar Somu jūras līci. Kartē redzamas Ālandu salas, Helsinki un Vīpuri, arī Hoglandes sala pretim Vīpurim. Karte pievienota rakstam, kas stāsta par Somijas vēsturi un neatkarības laiku, beigās piebilstot, ka lasītāji ar interesi gaidot, kā izšķirsies sarunas starp Somijas un PSRS valdības pārstāvjiem. Karte atklāja, ka PSRS pieprasa kādas salas un robežas pārvietošanu Karēlijas šaurumā.

Kādā rakstā uzsvērtā somu tautas vienotība šajā pārbaudījumā pilnajā laikā un pavēstīts, ka *moderni iekārtotā gāzmasku fabrikā darbi rit ļoti rosīgi*. Somu laikrakstos lielu daļu telpas aizņemot garie ziedotāju saraksti ar to cilvēku vārdiem, kuri ziedojuši lielākas vai mazākas summas valsts aizsardzībai. Pēc visa bija nojaušams, ka tuvojas karš. Var domāt, ka, neraugoties uz Latvijas oficiālo nostāju, kas neatzina par pareizu Somijas pre-

tošanos sadarbības līgumam ar PSRS, plašas aprindas augsti novērtēja somu valdības un tautas gribu aizstāvēt neatkarību. Stāstot par Rudens mākslas izstādi Helsinkos oktobra beigās, *Brīvā Zeme* 25. oktobrī citēja izglītības ministra U. Hannula runas fragmentu: *Paļāvībā uz nākotni neļausim dienu notikumiem laupīt ticību ne māksliniekiem, ne kultūras sargātājiem. Tieši šajos laikos, kad atkal runā par Eiropas kultūras bojā eju, ticība nākotnei gāzīs kalnus. Māksla un zinātne šajos laikos stāv vēl lielāku uzdevumu priekšā, un miermīlīgās zemēs arī vēl lielākas atbildības priekšā*. Beidzis savu runu, somu ministrs vērsies pie ārzemju žurnālistiem ar vārdiem, ko latviešu žurnālisti diemžēl nedzirdēja no savas valsts vadītājiem: *Jūs, žurnālisti, te atrodiat miermīlīgu tautu, bet šī tauta ir arī cieši apņēmusies savu tēvuzemi aizstāvēt visiem saviem spēkiem*.

26. oktobrī *Brīvā Zeme* informēja, ka Somija steidzot nocietināt Ālandu salas un pieņemt noteikumi par Helsinku un citu Somijas lielāko pilsētu aptumšošanu. Latviešu žurnālisti, kuri atspoguļoja Somijas noskaņas, saprata draudošo situāciju, un redzēja, cik pārdomāti somi gatavojas iespējamai agresijai. Diezin, vai kāds no šo rakstu lasītājiem nesaprata, par kuru valsti ir runa, lai arī ienaidnieku nenosauca vārdā. 1. novembrī *Brīvā Zeme* bez komentāriem publicēja PSRS Tautas

komisāru padomes priekšsēdētāja un ārlietu komisāra Vjačeslava Molotova runas atreferējumu. Komisārs bija analizējis pēdējā laika notikumus un devis pārskatu par politisko stāvokli, arī par Padomju Savienības attiecībām ar Somiju. Jau nākamā dienā lasītāji varēja iepazīties ar somu viedokli. Telegrammā no Helsinkiem, ko publicēja *Rīts*, bija atreferēta ārlietu ministra Eljasa Erko runa. Arī šai runai nebija komentāru, bet daudz kas tāpat bija skaidrs: Somija turpināja iet savu ceļu – līdztekus smagajām sarunām Maskavā rūpējās par valsts aizsardzību.

Jaunāko Ziņu korespondents
Indriķis Kaģis Somijā Ziemas kara laikā

Latvijā šajā laikā ienāca padomju militāro spēku „ierobežots kontingents” (25 000 karavīru). Žurnālistiem bija aizliegts par to rakstīt, un ielaistās armijas kopējais skaits noskaidrojās tikai vēlāk.

Oktobra beigās uz Helsinkiem devās *Jaunāko Ziņu* līdzstrādnieks Indriķi Kaģis. Savu reportāžu virkni viņš uzsāka ar redzēto tūlīt pēc lidmašīnas nolaišanās Somijas galvaspilsētā. *Jau braucot autobusā uz Helsinkiem, kas atrodas 11 km no lidostas, redzams, kā pēc šīs pilsētas vārdu tagad tik bieži min visas pasaules presē: šur tur netālu no jūras krasta redzama izraknāta zeme, kas veido ierakumiem raksturīgās lautzās līnijas. Vairāk vietās redzami arī kareivji, kas pilnā kaujas tērpā, durkļotām šautenēm rokās stāv sardzē. Pa ceļam uz pilsētu redzams, ka Helsinki nedzīvo īstu miera laika dzīvi. Domājams, ka Somijas sakarā žurnālisti centušies dot lasītājiem visu informāciju, ko vien drīkstēja publicēt. Padomju telegrāfa aģentūras TASS paziņojumi notikumus apgriezta otrādi, tie bija melu pilni. Tā kā Latviju ar „mieru mīlošo” Padomju Savienību saistīja līgums, latviešiem neatlika nekas cits, kā lepoties ar somu stāju, no sirds jūtot līdzī tautai, par kuras godaprātu nebija šaubu.*

Arvien biežāk parādījās ziņas ar lieliem virsrakstiem, piemēram: *Padomju radiofona asā valoda pret Somiju vai: Padomju pārmetumi somiem nemitas*, un īsos rakstiņos atreferēta padomju puses nostāja. Latviešu avīzes ziņo-

ja arī par strādnieku protesta mītiņiem pret Somiju, kas notikuši Maskavā un Ļeņingradā.

Kad atskanēja tā dēvētie Mainilas šāvieni, tie ieņēma laikrakstos ievērojamu vietu. *Brīvā Zeme* par to informēja 27. novembrī. Kā jau bija ierasts, blakus atradās divu avotu ziņas – no Helsinkiem un no Maskavas. (Daudz vēlāk krievi atzinuši, ka PSRS pati raidījusi artilērijas uguni savā pusē esošā Mainilas Valkeasāri robežciema virzienā, nogalinādama 4 savus robežapsardzes

karavīrus, bet apsūdzot Somiju, ka tā iebrukusi Padomju Savienībā). Turpat blakus bija garāks Somijai veltīts ievadraksts, kas attaisnoja PSRS prasības un slavēja Latvijas, Igaunijas un Lietuvas rīcību, parakstot līgumu ar PSRS. Dienā, kad somi paziņoja par padomju-somu neuzbrukšanas līguma laušanu no PSRS puses, *Brīvā Zeme* citēja laikrakstu *Uusi Suomi: Miers Somijai ir sevišķi dārgs, bet no brīvības un neatkarības somu tauta nevar un nevēlas atteikties*. Raksta autors piebilda, ka somi jūtoties ļoti sarūgtināti, jo Vācija atbalsta PSRS ne tikai diplomātiski, bet arī ar savu plašo propagandas aparātu. To latviešu lasītāji varēja izlasīt arī ziņās no Berlīnes. Vācieši pārmeta somiem nedraudzīgo attieksmi pret lielā kaimiņa taisnīgajām interesēm.

1. decembrī avīzēs bija Somijas telegrāfa aģentūras paziņojums, ka 30. novembrī plkst. 7. no rīta PSRS karspēks no sauszemes un jūras sācis virzīties uz Terijoki. Padomju lidmašīnas nometušas bumbas uz Helsinkiem, Malmes aerodromu, Lahti, Vīpurium, Enso. Padomju flote izsēdinājusi desantus vairākās somu salās. Turpat blakus ievietots TASS paziņojums par somu iebrukumu vairākās vietās Padomju Savienības teritorijā. Tas esot atvairīts, bet gūstā saņemti 10 somu karavīri un viens instruktors. *Ievērojot pastāvīgās somu provokācijas, Padomju Savienības armijas virspavēlnieks devis sarkanarmijai pavēli pāriet Somijas robežu. Plkst. 8 no rīta pavēle izpildīta*. Neraugoties uz neļāvīgiem laika apstākļiem, Padomju Savienības gaisa flote pārlidojusi Somijas teritoriju un nometusi bumbas uz Vīborgas un Helsinku aerodromiem, teikts paziņojumā. Pa-

domju puses paziņojumos vienmēr bija runa par Vīborgu, bet latvieši šo pilsētu arvien dēvēja par Vīpuri. *Brīvās Zemes* žurnālists bija Helsinku uzlidojuma aculiecinieks: *Helsinki vakar pārdzīvoja divus gaisa uzbrukumus. Abos šajos uzbrukumos padomju lidmašīnas nometa daudz bumbu vairākās pilsētas daļās, nodarot smagus bojājumus un nonāvējot vairākus desmit cilvēkus. Arī Jaunāko Ziņu korespondents Kaģis stāstīja par degošajiem namiem, mirušajiem un ievainotajiem cilvēkiem: Ugunsgrēki ilga līdz vēlai naktij. Melni kodīgi dūmi sedza plašu apkaimi ugunsgrēku vietās, no kurām vēl ilgi pacēlās gaisā liesmas, sārtojot zemos mākoņos. Kādā apgērbu veikalā novietotie manekeni bija apgāzušies; tie izskatījās gluži kā ievainotie. Prezidents Kiesti Kallio visā valstī izsludinājis karastāvokli, turpina Kaģis, un par bruņoto spēku virspavēlnieku iecelts feldmaršals K.G. Mannerheims.*

Šī laika noskaņas Latvijā vēlāk atcerējies žurnālists Aloīzs Klišāns, kurš tolaik strādāja kā Latvijas valdības korespondents. Savās atmiņās žurnālā *Junda* 1943. gadā viņš rakstījis, ka cilvēkus satrauca neziņa un vissvarīgākais jautājums bija: kāda ir Latvijas nostāja attiecībā pret Somiju? Daudziem zināms noslēpums bijis tas, ka no Latvijas un Igaunijas teritorijas pacēlās lidmašīnas ar bumbu kravu. *Vienkāršie latviešu cilvēki, kuri neizprata un arī neinteresējās par tā saukto lielo politiku, nevarēja samierināties ar domām, ka latvieši pret savu gribu kļuvuši palīgi Somijas ienaidniekiem.* Žurnālisti bez panākumiem centušies meklēt atbildes uz šiem jautājumiem, jo pat valdības tuvumā esošajiem bijis maz informācijas par Latvijā notiekošo. Pēc ilgas taujāšanas Prezidenta Ulmaņa sekretārs Jānis Rudums (Cimermanis) esot teicis: *Es neko nezīnu par kaut kādiem slepeniem nolīgumiem starp Latviju un Padomju Savienību. Es arī nedomāju, ka Latvija vai latvieši kaut kādā veidā būtu līdzvainīgi karā pret somiem. Es varu pateikt tikai savas privātās domas, savu personīgo pārliecību. Somija ir parādījusi varonību, kāda pasaulē sen nav pieredzēta. Ja man kādreiz būs lemts satikt kādu somu, es jau pa gabalu noņemšu cepuri un kailu galvu iešu viņam garām.* Ziemas kara sākuma dienās Latvija līdzinājusies lielam dievnamam, kur visi kopā lūdzās:

Dievs, palīdzi Somijai cīņā pret mūsu kopīgo ienaidnieku, atcerējies Klišāns.

No Maskavas pienāca ziņas, ka Padomju Savienības *atbrīvotajā* Austrumsomijas teritorijā nodibinājusies somu pagaidu valdība ar Oto Villi Kūsinenu priekšgalā (tā dēvētā Terijoki valdība). *Pagaidām padomju valdības nolūks neesot nodibināt Somijā padomju režīmu,* teikts rakstā, ko publicēja *Brīvā Zeme*. Kūsinens esot lūdzis PSRS Augstākās Padomes prezidijam atjaunot pārtrauktos diplomātiskos sakarus, kas arī noticis – ar Terijoki valdību.

Brīvā Zeme ziņoja arī par Molotova atbildi ASV prezidentam Rūzveltam, kurš lūdzis aturēties no Somijas pilsētu bombardēšanas. Molotovs rakstījis, ka padomju lidmašīnas līdz šim Somijas pilsētas neesot bombardējušas un arī turpmāk to nedomājot darīt. Ziemas kara pirmajās dienās *Jaunākās Ziņas* atreferēja krievu laikrakstu *Pravda*, kas paziņoja, ka PSRS agresīvie nolūki pret Somiju un somu tautu esot meli. Sarkanā armija ienākusi Somijā somu tautas valdības aicināta, lai palīdzētu somu tautai cīņā pret apspiedējiem.

Indriķis Kaģis *Jaunākajās Ziņās* pavēstīja, ka 6. decembrī Somija svinējusi valsts 22. gadienu, kas Helsinkos pagājusi klusi. *Pie namiem, kur vēl ir kādi iemītnieki, plīvoja zili baltie karogi. Bet nebija mazums arī tādu*

Indriķis Kaģis (1939)

namu, pie kuriem karogu neredzēja. Tā bija zīme, ka namu iedzīvotāji evakuējušies un ka tanīs vairs nav nevienas dzīvas dvēseles. Nekādu svinību, nekādu sarīkojumu Helsinkos nebija.

Brīvā Zeme publicēja karti ar Mannerheima līniju Karēlijas zemes šaurumā. Neraugoties uz stingro prasību pēc neitralitātes, piezīmi pie kartes nevarēja pārprast. *Lielu gandarijumu Somijā radījusi ziņa, ka Mannerheima līnija pretēji Padomju Savienības apgalvojumiem vēl padomju karaspēka pilnīgi neskartā.* Rakstītājs ar pseidonīmu Kandida bija viens no Latvijas oficiālās nostājas paudējiem un saprata Maskavas stratēģiskos centienus. Laikrakstā *Tēvijas Sargs* viņš uzslavēja Baltijas valstu gudro izvēli iepretim somiem. *Aprādītos centienus pareizi izpratušas trīs Baltijas valstis, nokārtodamas miera un izlīguma garā savas attiecības ar lielo austrumu kaimiņu.* Tas viņu neglāba. Valsts kancelejas nodaļas vadītāju Teodoru Veihertu (Kandidu) padomju orgāni apcietināja 1940. gada oktobrī un 1942. gadā nošāva.

1939. gada decembra sākumā atceļā no Maskavas uz dzimteni Daugavpilī ar vilcienu ieradās Somijas sūtnis Padomju Savienībā Ārno Irjo-Koskinens ar kundzi. Kopā ar viņiem bija arī pārējie sūtniecības darbinieki. Sūtnis dalījās savā *ceļojuma pieredzē ar Daugavas Vēstneša* līdzstrādnieku un pastāstīja, ka nezināmu iemeslu dēļ viņi piecas stundas esot aizturēti uz PSRS robežas. Vagonus līdz pat Latvijas robežai pavadījuši speciāli krievu aģenti, bet, kad vagoni stāvējuši, tad tos apsargājuši karavīri. Visumā krievu iestādes pret somu diplomātiem esot izturējušās korekti un iespējami pretimnākoši.

Tā kā abu karojošo pušu informācija par kara darbību katru dienu bija ievietota līdzās, lasītājiem radās iespēja salīdzināt un novērtēt. Bieži TASS ziņojums vēstīja, ka nekas īpašs nav noticis, bet somu oficiālajā ziņojumā bija stāstīts par karadarbību un kritušajiem. Decembra otrajā pusē latviešu žurnālisti rakstīja par redzēto Helsinkos un frontes tuvumā, bet Egmonts Demeters *Jaunākajās Ziņās* attēloja redzēto ziemeļu armijas štābā Rovaniemi. Avīzēs publicēja kartes, kas rādīja, kā virzījās frontes līnija. Ar skaidrojumu, telpas trūkuma dēļ ne vienmēr iespējams atrast vietu kartei, *Jaunākās Ziņas* 23. decem-

brī ievietoja Somijas karti ar vietu nosaukumiem latviešu valodā gandrīz pa visu lapaspusi un ieteica šo karti izgriezt un uzglabāt.

Īsi pirms Ziemassvētkiem Indriķis Kaģis *Jaunākajās Ziņās* stāstīja par noskaņojumu Helsinkos, kur šis laiks atšķīries no iepriekšējiem gadiem. Rakstāmlietu veikaliem nācies trīskāršot pārdevēju skaitu, jo ļaudis pirkuši apsvēkuma kartiņas ar *miera pilnajām ainavām*. Arī grāmatām, ko Helsinku iedzīvotāji iegādājušies, nebijis nekā kopēja ar karu. *Vairāk karu jūt veikalos, kur ļaudis pērk Ziemassvētku dāvanas tiem, kuri atrodas frontē. Tur redzamas drūmas sejas, jo varbūt adresants vairs nebūs dzīvo vidū, kad pienāks dāvana. Dāvanu sainīšos sūta cigaretes, saldumus un dažādas adītas lietas.*

Laikraksts *Rīts* 27. decembrī ziņoja, ka Ziemassvētku vakaru Helsinku iedzīvotāji pavadījuši pagrabos, jo 24. decembrī piepeši atskanējis trauksmes signāls un kopā patvertnēs nācies pavadīt piecas stundas. Ārzemju žurnālistiem, kuri strādāja Somijā, esot sarīkoti savi Ziemassvētki. To galvenais iepriecinājums bijusi pirts apmeklēšana. Ziemassvētku dienās ar smagā kalibra tālšāvējiem lielgabaliem apšaudīta arī Vīpuri pilsēta. Vairākas granātas sprāgušas baznīcas tuvumā. No satricinājuma baznīcas zvani nokrituši un saplīsuši. *Viņi šogad vairs nevarēja iezvanīt Ziemassvētkus,* žurnālists skumīgi nobeidz savu reportāžu. 1939. gads latviešu presē beidzās ar pretrunīgām ziņām: TASS pavēstīja, ka frontē nekas sevišķs neesot atzīmējams.

Somu puse informēja par aktīvu karadarbību, uzbrukumiem un pretuzbrukumiem.

Kā ziņoja *Brīvā Zeme*, Helsinkos cilvēki dzīvojot kara atmosfērā. Veikalu skatlogi pa lielākaļai daļai esot paslēpti aiz smilšu maisiem, bet daudzi tirgotāji ārpusē izkarinājuši plakātus, kas vēsta, kādas preces tur nopērkamas. Ļoti labi tagad nopelna arī rakstāmlietu tirgotāji. Pēc rakstāmlietām tagad ilgojas karavīri un arī civiliedzīvotāji. Somi vispār savas domas labāk uzraksta nekā skaļi izrunā... *Tomēr vislielāko prieku helsinkiešiem sagādājusi ziņa, ka pēc ilgāka laika atkal atvērtas pirtis.*

Šim gadam beidzoties, ne žurnālisti, ne lasītāji neaptvēra, cik milzīgas pārmaiņas Lat-

vijai nesīs nākamais. 1940. gads salauza latviešu preses morālo mugurkaulu.

Gadumijā Kārlis Ulmanis pieprasījis preseī mainīt nostāju, atgādinādam, ka Padomju Savienībai apsoluta draudzīga izturēšanās un ka valstī ir sarkanā armija. Preses Jaungada ballē redaktori apsoliuši to darīt.

Sākumā izmaiņas vēl nemanīja. LTA no Maskavas ziņoja par padomju puses nostāju un turpat blakus ievietotas gan LTA ziņas no Helsinkiem ar somu informāciju, gan latviešu žurnālistu garāki raksti par redzēto un dzirdēto. Kaģis *Jaunākajās Ziņās* stāsta, ka dzīve Helsinkos esot pieņēmusi noteiktu ritmu – kara laika ritmu. Saulainās dienās helsinkieši jau agrā rītā steigdot nokārtot visas lietas, jo šādās skaidrās dienās parasti atskan sirēnu kaucieni. Helsinku iedzīvotāji priecādoties par katru miglainu un apmākušos dienu, jo tā nozīmē atpūtu nerviem.

Tā kā laikrakstu lapaspusēs nebija iespējams tieši paust savu morālo atbalstu somu tautai, *Jaunākās Ziņas* to apgāja, publicējot ziņas no visas pasaules – par ASV simpātijām pret Somiju, ziedojumu koncertiem Romā un itāļu avižu apbrīnu par somu ievērojamo cīņas sparū, par līdzekļu vākšanu Ungārijā un Šveicē un Argentīnas valdības cēlo rīcību, nosūtīt uz Somiju 1000 tonnu labības, bet nenošakot samaksas termiņu. Par to, ka ziedojumus vāca arī Latvijā, kas slepus pārdeva somiem arī labību, avīzes nestāstīja.

Somijas aizstāvju patruļa

Janvāra vidū virs Helsinkiem atkal parādījušies padomju bumbvedēji, un *Jaunāko Ziņu* līdzstrādnieks, kurš kopā ar draugu pastaiģāgies pa pilsētu, bijis spiests slēpties patvertnē.

Oficiāli latvieši nedrīkstēja doties palīgā somiem, tomēr zināms, ka Ziemas karā piedalījušies brīvprātīgie no Latvijas. Arī par to latviešu avīzes klusēja, toties parādījās informācija par zviedru brīvprātīgajiem Somijā. Avīzē *Rīts* sīki aprakstīta viņu vervēšana Zviedrijā, dzīves apstākļi, alga un motīvi cīnīties. Arī Zviedrija esot neitrāla valsts, tomēr tūkstošiem jaunekļu un vīru dodas karot uz tuvu Somiju, stāsta *Rīts*.

Februāra sākumā Indriķis Kaģis *Jaunākajās Ziņās* stāstījis, ka kara traģēdija Somijā parādotos arī laikrakstu sludinājumos – četras piektdaļas sludinājumu esot nāves ziņu. Cilvēki Helsinkos arvien vairāk izmantojot patvertnes, jo dienas kļūst garākas, un *padomju lidotājiem ir iespējams arvien ilgāk turēt pilsētu nāves sastingumā*. Lai nebūtu jāpārtrauc darbs, daudzas iestādes un darbnīcas iekārtojušās pagrabos, kas vairāk vai mazāk drošas pret bumbām. Pazemē noturot arī dievkalpojumus, raksta Kaģis. *Liekas, ka cilvēki atgriežas alās, kur reiz, tālā senatnē dzīvoja viņu senči. Cilvēki domā tikai par elementārāko prasību apmierināšanu, par tagadējo mirkli.*

1940. gada februārī latviešu presē arvien redzamāks kļūst padomju puses viedoklis.

Ziemas kara pēdējā mēneša notikumi atspoguļoti visai sīki, bet latviešu žurnālistu rakstu vairs nav, un somu viedoklim atstāta mazāka vieta. Vairākkārt uzsvērts, ka PSRS prasības esot ievērojami lielākas, nekā pirms kara. Miera līguma sakarā *Brīvā Zeme* atreferējusi Somijas prezidenta Kiesti Kallio vēstījumu, kas beidzas ar vārdiem *Katrs soms apzinās savu tālāko uzdevumu un savu vēsturisko sūtību – būt Rietumeiropas priekšpostenim.*

1940. gada 13. martā atceļā no Maskavas, kur tika noslēgts miers, Somijas delegācija – Risto Riti, Juho Kusti Päsikivi, ģenerālis Valdēns, deputāts Veine Voionmaa – nolaidās Rīgā, Spilves lidostā. 22 minūšu laikā delegācijas locekļi neizkāpa no lidmašīnas, bet sūtnis E. Palins pēc tikšanās ar viņiem *Jaunāko Ziņu* līdzstrādniekam paskaidrojais, somiem nav bijusi cita izeja, kā parakstīt miera līgumu. Sūtnis piebildis, ka trīs ar pus mēnešus somu tauta cīnījies viena pati, nedabūjusi efektīvu palīdzību no ārvalstīm. Pēc somu valdības locekļu domām, šāds konflikta atrisinājums esot labākais, kādu tagadējos apstākļos iespējams panākt.

Iespēju robežās avīzes slavēja somu varonību. P.Bl. (Pēteris Blaus?) rakstīja *Jaunākās Ziņās*, ka Somija var būt gandarīta. Tā varonīgi izturējusi smago pārbaudījumu un pierādījusi ne vien savam bijušajam pretiniekam, bet visai pasaulei, ka somu tauta mīl savu tēvzemi, tā ir vienota un savas neatkarības cienīga.

Laikraksti atkal ievietoja kartes – ar jauno robežu. Publicēta arī maršala Mannerheima pateicība somu karavīriem. *Brīvās Zemes* komentārā 14. martā izskaidrots somu-padomju miera līgums un nobeigumā secināts: *Mēs ejam pretīm nākotnei, kas vēl var nest daudz pārsteigumu un nejaušību. Dabīgi, ka šādā laikā ikviena acs cerību pilna vēro notikumus, kas varētu stiprināt drošības sajūtu. Lielu drošības faktoru Austrumeiropā mēs saskatām Padomju Savienības miera nostiprināšanas centienos. Visus līgumus, ko PSRS slēgusi ar Baltijas valstīm, mēs esam uzņēmuši dziļā pārliecībā, ka tie veltīti mieram. Somija, kas cīņu laikā sakausējusi savu tautu vēl ciešākā vienībā, nākamās dienas veltīs valsts atjaunošanas un jaunbūves darbam.*

Jau marta beigās *Jaunāko Ziņu* lasītāji uzziņāja, kā dzīve rit sarkanās armijas ieņemtā-

jās Somijas teritorijās. Par to vēstīja atreferējums no laikraksta *Krasnaja Zvezda: Vecie somu ielu nosaukumi nekavējoties aizvietoti ar jauniem padomju nosaukumiem, bet Terijoki jau nodibināts pirmais padomju kolchozs.*

Annas Žigures raksts par Ziemas karu ir nodaļa no garāka pētījuma par Somiju un somiem latviešu presē no 1822. līdz 1945. gadam. Pēc neatkarības atjaunošanas Latvijas vēstniece Somijā un Igaunijā. Rakstniece radošajā kontā grāmata par savu dzimtu un Latvijas likteņiem *Tomēr tik tuvu somu* (Helsinki 1997) un arī igauņu valodā (Tallinā 1999), bet pēcāk latviešu valodā ar pievienotām esejām „Latvijas zeme un debesis” grāmatā *Es stāstu par Latviju* (2000), *Elza Stērste: Marselīne. Dzīves dzeja* (2005), *VĪNI. Ceļā* (2009) un *VĪNI. Svešos pagalmos* (2012) – par bēgļu laiku II Pasules kara beigās un dzīvi bēgļu (DP) nometnēs Rietumvācijā. Latviskojusi vairāk nekā 20 grāmatas – no igauņu (Paul Kuusberg, Aimée Beekman, Aino Krohn T. Kallas, Ulo Tuulik, Jūri Tuulik, Jaan Kross, Vivi Luik), somu (Frans Eemil Sillanpää, Pentti Haanpää, Eeva R. Tikka, Ella Pennanen) un arī ungāru literārus darbus. Starp pēdējiem (no somu valodas) jāmin Juka Rislaki *Kluso slēpotāju zeme Somija* (2002) un *Kur beidzas varavīksne* (par ģenerāli Krišjāni Berķi, 2004), kā arī šogad paredzētais *Alberts Kronenbergs. Dzīve un daiļrade*. Sastādījusi Edvarta Virzas dzejas grāmatu *Dievišķā gaismā* (1991) un viņa *Pēdējās dzejas un vēstules Veronikai Strēlertei* (2003), kā arī *Latvijas grāmatu 2002* un *Latvijas grāmatu 2003*. LZA goda locekle (kopš 2013), Somijas Rakstnieku savienības goda biedre (kopš 2013). TZO (1995), Somijas Lauvas Ordeņa Lielais Krusts (1998), Igaunijas Maarjamaa Krusta ordenis (2000).

Raksta autore Anna Žigure.

Foto: Gunārs Nāgels

Ojārs Jēgens

VISUVARIS UN NEATMINIS

Miniantieps jeb antiiseps, jeb antiminieps, jeb īss miniantieps 3 dziedājumos 5 minūtēm.

PIRMAIS DZIEDĀJUMS

Lāčplēsis paņēma pazemi,
Metro vai sabveju,
Laimdota nobrauca liftā,
Celtnī vai elevatorā,
Kangars un biedri – kur kuņķais,
Melnais – vairākkārt mainījis krāsu.

Viss pajūk, mainās, pārtop, –
Ar paudzēm citām
Nāk varoņi citi
Un nevaroņi.

Bez radu rakstiem,
Necilas cilmes,
Bet – iedīrbē izcili
Ir varoņi mūsu
Un nevaroņi.

Dvīņu brāļi
Kā divi olas,
(Abi bāžami vienā kulē),
Pa gabalu olnīcā
Nepateiksi
Kuņķ kuņķais:

Visuvaris un Neatminis.
Pirmo var tulkot
Vairākos veidos,
Otru – tāpat.

Īsuma labad
Pietiks ar pārīti
(No trešā tik palicis
Titulā anti-).

Pirmajam piemīt
Izcilā spēja
Pakalpot varām
It visām.

Otrs par pirmo
Nezin nekā.

OTRAIS DZIEDĀJUMS

Ka Saules kaujā nebija
Klāt mūsu Visuvara,
Ir saglabāta ziņa
(Jo nebij Neatmiņa).

Un nebij Visuvara
Starp namieštūkstošiem,
Kas raudādami aizgāja
Uz prūšiem vai uz leišiem.
(Kur īsti viņi aizgāja,
To Neatminis neatmin.)

Bet tiklīdz iepeld Rīdziņā
No Marienburgas teitoņi,
Tā klāt ir Visuvaris. –
Un kalpošana iesākas,
Kam gala vēl nav šodien:

Par šķēpnesi, par vēstnesi,
Par bruņu kalpa kalpu,
Par lauksargu, par mežsargu,
Par muižas staļļa puisi,
Par krāsncuri, par rijkuri,
Par kunga kambarsulaini,
Par piķieri, par šķilteri,
Par naktsargu, par vārtsargu,
Par pussargu, par aizsargu,
Par visu kaŗu kalpu.
(Kā amatus, tā titulus
Vairs Neatminis neatmin).

Līdz gustavādfarmijā
Bij mūsu Visuvaris
Jau kļuvis ķirasieris.
(Bet vai tas tiešām bija tā,
To Neatminis neatmin).

Un vēlāk caru armijās
Viņš kalpoja un cīnījās
Pret turkiem un pret japāņiem,
Līdz kļuva ģenerālis.
(Bet vai tas tiešām bija tā,
To Neatminis neatmin.)

Tad nāca jaunas idejas,
Kam kalpot, par ko cīnīties. –
Un Visuvaris cīnījās:
Pret muižām un pret baroniem,
Pret baznīcu, pret melnsvārčiem,
Pret buržujiem, pret tautiešiem. –

Un kas par to, ka nagaikas
To pātagoja sīvi. –
Jo Visuvarim jākalpo
Ir visu savu dzīvi.

Un kas tās bij par nagaikām,
To Neatminis aizmirsa
Jau dažu gadu laikā. –

Jo drīz vien Visuvaris ir
Jau atkal podporučīks
Un kalpo cara tētiņam
Pie Piskas un pie Rīgas.
Un kalpoja vēl cītīgāk,
Kad pārmainīja krāsas
Un melnie cari pārtapa
Par asins sarkanajiem.
To armijai bij Visuvaris
Pats virspavēlnieks pat!
Un sarkanajai ochrankai
Gandrīz vai dibinātājs!

Kā paiet gadi divdesmit,
Tā Visuvaris aizmetas
Caur leišiem un caur prūšiem
Pie Marienburgas teitoņiem
Uz pašu vilka mīgu
Pēc jaunas uniformas,
(Jo Neatminis aizmirsis
Bij baronus un nagaikas).

Tā kalpošana iesākās,
Kas nokalpota godam:
Jo – vilka mīgu Berlīnē,
Kas aizstāvēja to?
Tas mūsu Visuvaris!
Un kas to beidzot ieņēma?
– Nu – mūsu Visuvaris!
(Kaut tas jau bija aizmirsis,
Ka viņš ir Visuvaris.)

“Ir vienmēr kādam jakalpo”,
Tā māca Visuvaris,
“Jo – kā lai pats sev kalpo?
Un tāpēc labs ir teitonis,
Un pašu māju komūnists
Ir draugs un sabiedrotais.

Jo – tikai kādam kalpojot,
Mēs pakalpojam lietai”.

Bet ko teic Neatminis?
– Tas neliekas ne zinīs.

TREŠAIS DZIEDĀJUMS

Un kalpoja, un kalpoja
Kā daždien Visuvaris. –
Cik diplomu nav piešķirts tam?
Cik ordeņu un prēmiju!
Cik titulu par nopelniem! –
To Neatminis neatmin.

Ar visiem Visvaŗa diplomiem,
Ar goda un citādiem rakstiem
Mēs varam Latviju noklāt!

No ordeņiem – Jura
Un citādiem krustiem
Mēs varam arkļus
Vai zobenus kalt!

(Cik pērienu saņēmts,
Cik vicu, koku un nūju,
Cik strobām cauri iets,
Cik cietumos sēdēts,
Aiz kādām dzeloņdrātīm,
Cik pudu vaŗu stiepts,
To Neatminis neatmin.

Aiziet pa vēstures olnīcu
Visuvaris un Neatminis
Kā divi olas,
Tad divi punkti,
Līdz saplūst vienā. –
Punkts un beigās.)

No Jāņa Krēšlīņa arhīva

Ojārs Jēgens (1924.9.XII-1993.26.V), dzejnieks,
literatūras un mākslas vēsturnieks, grafiķis, grāmatu
izdevējs. Krājumā *Latviešu rakstniecība biogrāfijās*
(2. izd., 2003) ievietots nepareizs Jēgena miršanas gads.
(Jānis Krēšlīņš, sen.)

Andris Briedis

REŽĪMS UN LVU LITERĀRIE ŽURNĀLI

STEIDZIES LĒNĀM

Izdod Latvijas Valsts Universitātes (tagad Latvijas U.) vēstures un filoloģijas fakultātes I un II kursa 1956. un 1957. gadā sākušie studenti.

Nr. 1 iznāk decembrī (1957).

Nr. 5 novembrī (1958) – ar Harija Hirša bildi „Pretim saulei,” kurā redzams Brīvības pieminekļis. Docents Arvīds Grigulis uzņēmumu izplēš katedras sēdē 1958.13.XI, pie reizes nolasāms lekciju par buržuāzisko nacionālismu, uzsvērdams, ka Brīvības pieminekļis ir šis pretīgās, apkarojamās parādības simbols.

Nr. 6 pirms „klajā laišanas,” būdams šī žurnāla redaktors, nesu atrādīt Arvīdam Grigulim uz māju Veidenbauma ielā 4-4 1958.27.XII. Atļauj...

Nr. 9 martā (1959), liekas, iznāk pēdējais numurs.

Aktīvākie autori: Ilga Rismane, Astrīda Sarma (Astrīda Skurbe), Jānis Briedis, Reinis Bērtulis (arī red. vietnieks), Antons Broks, Imants Dikess, Ansis Epners (arī žurnāla mākslinieks), Harijs Gāliņš, Jānis Gurgons, Harijs Hiršs, Imants Lasmanis, Viktors Līvemnieks, Aldis Lauzis (izdevniecībā „Zinātne”), Uldis Norietis, Jānis Sirmbārdis, Pēteris Vīksne (Liepājas teātra aktieris un režisors), arī šo rindiņu rakstītājs – Andris Briedis.

PŪT UN PALAID

Viktora Līvemnieka un Andra Brieža teksti; zīmējumi, kuru autors, šķiet, bija Gunārs Kļava (1934-1989).

Nr. 1 iznāk 1958.18.XI (5 dienas pēc LVU Literatūras katedras sēdes, pēc pēdējiem brīdinājumiem...).

Nr. 2 – 1959. gada janvārī.

Satīra: sociālā netaisnība, migrācija, militarisms, latviešu valodas un tautas liktenis, bija minēti arī vairāki republikas vadītāji, LVU pa-

sniedzēji... Abi numuri visu laiku atradās Valsts Drošības komitejā, t.i., čekā (Stabu ielā), kur tos pēdējo reizi redzēju 1959.5.X, kad no LVU partijas komitejas, kur biju izsaukts, mani uz turieni mašīnā aizveda un kur vairākas stundas pavadīju visnotaļ interesantās sarunās ar četriem džentlmeņiem... (Viktors Līvemnieks bija nopratināts iepriekš, kamēr šo rindiņu rakstītājs atradās rudens talkā kolhozā). Atceros pirmo jautājumu: *No kura kursa jūs izslēgs? Un savu atbildi: Nesaprotu jautājumu.*

SIRDS UZ TROTUĀRA

1958. gada „iesaukuma” žurnāls. Iniciatori: Juris Runds, Maija Poruka, Reinis Ādmīdiņš, Māris Čaklais. Abi pirmie vēlāk ar literatūru nenodarbojās. Kursā, kas izdeva žurnālu, mācījās Vitauts Ļūdēns, Mārtiņš Poišs, Rikards Labonovskis, Andris Skalbergs, Reinis Ādmīdiņš, Māris Čaklais.

Nr. 1 (un, liekas, pēdējais) iznāk 1958. gada decembrī.

Arvīds Grigulis un citi bargi kritizē par carismu, „buržuāzisko nacionālismu” un citiem „nāves grēkiem.” Un LKP CK pirmais sekretārs Jānis Kalnbērziņš: *1958. gada decembrī Valsts universitātes vēstures un filoloģijas fakultātes studenti rokrakstā bija laiduši klajā rakstu „Sirds uz trotuāra,” kurā izpaužas pretpadomju uzskati.* (Latvijas KP Centrālās Komitejas VII slēgtā plēnuma stenogramma 1959.7.-8.VII). Arī LVU rektors Jānis Jurgens: *Šeit pareizi runāja par rokrakstā izdoto žurnālu „Sirds uz trotuāra.” Jāsaka, šis nosaukums ņemts no kāda dzejnieka dzejoļu krājuma, kas tika izdots, šķiet, Ulmaņa laikā. Taču ne jau tur tā nelaime. Universitātē šo žurnāli nokritizēja. To izdeva pirmais kurss, jaunieši, kas tikko atnākuši no vidusskolas. Nelaime ir tā, ka pēc tam viņiem tika dots vārds iespiestajā žurnālā „Liesma.” 6. numurā, kur viņi nāca klajā ar ļoti nepieklājīgu smērējumu.*

AVE, SOL!

Nr. 1 iznāk 1959. gada decembrī. Šimbrīžam nav zināms, cik numuri iznāca un cik ilgi. 1962. gada pavasarī vēl tika redzēts. Faktiski tas bija *Steidzies Lēnām* turpinājums,

Foto: Rolfs Ekmanis

Vēstures zinātnu doktori Edgars Andersons un Uldis Ģermanis Baltijas Studiju konferences starpbrīdī Stokholmā (1979.VI)

ULDI ĢĒRMANI ATCERAS VALDIS KRASTIŅŠ*

2015. gada oktobrī Uldim Ģērmanim būs simtgade. Tad arī nāksies vērtēt šī neparastā, izcilā cilvēka atstātos darbus un viņa darbību. Šimbrīžam runāšu par to, ko devušas tikšanās ar viņu, viņa sacerējumu lasīšana. (..) 1993. gadā sāku Latvijas vēstnieka darbu Prāgā. Pēc pāris gadiem dienesta pienākumi noveda mani Stokholmā, un sastapšanās ar Uldi Ģērmani tad bija gluži vai neizbēgama. Spilgti atceros savu pirmo iespaidu. Man šķita, ka pēc ilgiem, ilgiem ga-

* Valdis Krastiņš pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija vēstnieks Prāgā, Stokholmā u.c. Šeit publicētās atmiņas publicētas ievadvārdos grāmatai *Mainu laika zīmes* (Rīgā: Valters un Rapa, 2014) – Ulža Ģērmana sarakste ar Didzi Liepiņu (1990-1997).

► mainoties, protams, autoriem. Žurnāla nosaukums bija jāmaina – pārāk daudz trokšņa... Nomainīta tiek arī fakultātes komjaunatnes vadība, brīdināti pasniedzēji – par modrības trūkumu. Viktors Līvzemnieks tiek izslēgts no komjaunatnes. (Šo rindiņu rakstītais nav bijis komjaunatnē.) Fakultātē, universitātē tiek nolasītas daudzas Drošības komitejas darbinieku lekcijas.

Vairākus gadus, no 1958. gada aprīļa, biju *Steidzies Lēnām* un *Ave, Sol!* redaktors. Organizatoriskā darbā daudz paveica arī Reinis Bērtulis; daudzu žurnālu numuru mākslinieks – Ansis Epners. Šie žurnāli iznāca piecos eksemplāros mašīnrakstā. Par pārrakstīšanu nauda tika saziēdota, citreiz pietika ar kādu šokolādi, ziediem, arī ar ... labām, mīļām attiecībām. Gadījās – paši pirkām papīru, vākus, kuros žurnālu iesiet... Daža numura katram eksemplāram cits mākslinieks – noformētājs.

Man saglabāti *Steidzies Lēnām* nr. 5 un 6 (arī docenta Arvīda Griguļa izplēstais Harija Hirša foto „Pretim saulei”). Žurnāla moto: *Vita brevis est, ars longa.*

Šajos (abos) numuros nozīmīgākais: prozā Astrīdas Sarmas (Astrīdas Skurbes) stāsts „Sapnis,” Viktora Līvzemnieka stāsts „Asinīm plūstot” (2. turpinājums un nobeigums). Dzejā: (moto: *Mēs novēlam Pegaza dundurim, / Lai izaugtu milži no punduriem!*) Imants Auziņš, Jānis Briedis, Imants Lasmanis, Uldis Norietis, Ilga Rīsmāne, Jānis Sirm-

bārdis, arī Astrīda Sarma, Jānis Gurgons, Aldis Lauzis, Pēteris Vīksne... Tulkojumi: (moto: *Svešas valodas un ļaudis / Savu dziesmu ciešmos sūta*) Imants Auziņš (atdzejojumi no angļu, lietuviešu, krievu), Uldis Norietis (lietuviešu, angļu), Harijs Gāliņš (lietuviešu), Jānis Sirmbārdis (lietuviešu, krievu). Kritika un publicistika: Uldis Norietis vērtē Laimoņa Vāczemnieka *Dzintarlāsi* (1957), A. Rozenbergs – Leonīda Leimaņa filmu *Nauris*, Ojārs Niedre (universitātes pasniedzējs – vēsturnieks) kritizē Harija Hirša aprakstu „Latviešu strēlnieku gaitas”: *Autors nav centies atsegt latviešu strēlnieku pulku izveidošanas politiskos pamatus, nav parādījis to boļševizēšanos un komunistiskās partijas lomu pulku darbībā un kaujas spēju pacelšanā. Kaila faktu parādīšana bez jebkādas analīzes darbām vietām uzspiež buržuāziskā nacionālisma zīmogu (..) Vietām nopietni pārspīlētā strēlnieku loma pilsoņu karā. Tas izskaidrojams ar nekritisko pieeju buržuāziskā kara speciālista Jukuma Vācieša atmiņām par strēlnieku pulku darbību, to pārvērtējumam. (..) Nav izprotams, kāpēc darba nobeigumā autors dod tagad atmāskoto oportunistu un tautas ienaidnieku Trocka, Zinovjeva un Kameņeva latvju strēlnieku novērtējumu.*

Šo informatīvo rakstu pirms Latvijas neatkarības atjaunošanas literāts un aforismu meistars Andris Briedis ar Māra Čaklā starpniecību nosūtīja uz Minheni toreiz *Radio Brīvā Eiropa* Latviešu redakcijas vadītājam Rolfam Ekmanim. Valmierietis Andris Briedis izdevis vairākus satīras krājumus – *Pirts* (1975), *Sportloto* (1979), *Joki par smieklu naudu* (1987), *Tukša galva nesāp. Isprātības* (2003), *Dullības* (2005), arī krājumu par literāro Valmieru *Še, kur ligo priežu meži...* (1990).

diem esmu atkal sastapis īsti spēcīgu, izglītotu latviešu vīru, kurš ar savām zināšanām un personības spēku iekarojis sev vietu un atzinību svešā zemē. Vismaz vēstures un politikas jomā gēko līdzīgu viņa zināšanām nebiju sastapis visus garos okupācijas gadus. Iespējams tā tad bija liels, paliekošs.

Tuvākos gados līdz 1997. gadam (tad beidzās U. Ģērmaņa dzīves gājums un arī mans darbības laiks Prāgā) centos Stokholmā nokļūt iespējami bieži, jo pēc pirmās sajūsmības par atjaunoto Latviju kļuva skaidrs, ka varu esam nodevuši ne tiem, kuriem tā pienācās. Valsts pamati grīļojās, bija daudz galīgi neizprotamu darbību, pat pilnīgi atklātas nodevības. Tie, kuri agrāk kalpoja sarkanajam karogam, tagad gan vicināja sarkanbaltsarkano, bet kopumā bija palikuši uzticīgi Krievijai. Tas bija ļoti grūts, sarežģīts laiks, kurā brīžam sāka zust ticība Latvijas nākotnei. Sarunas ar Uldi Ģērmani bija ārkārtīgi nozīmīgas un lielā mērā palīdzēja saskatīt Latvijas realitāti tādu, kāda viņa bija (un diemžēl vēl lielā mērā ir arī vēl šodien...). Un – galvenais – par spīti visam nezaudēt skatu nākotnē. (..)

Uldis Ģērmanis bija skaidri saredzējis valsts atjaunošanā pielaiesto pamatklūdu – varas atdošanu bijušajiem padomju funkcionāriem un mums to parādījis tieši un nepārprotami sarunās un vēstulēs. Un otra kļūme bija vieniesība un muļķība, kas bija raksturīga ne vienam vienam Latvijas darbinim; arī to Uldis Ģērmanis prata parādīt pārliecinoši. Tā nebija brīnums, ka veiklie un viltīgie partijas-komjaunatnes zēni, labi organizēti un ar naudu apgādāti, pasteidzās iebāzt kabatās atgūtās neatkarības ziedus, pārējiem atstājot sausus zarus un ērkšķus.

Vai to varēja novērst? Varēja, ja būtu uzklauzījusi Ģērmaņa padomu izveidot Uzticības komisiju, kur nākt izsūdzēt grēkus un tā novērst atkarību no Kremļa valdītājiem. Tad droši vien mēs tik bieži nesastaptu *homo trepidus* – bailēs trīcošos latviešus, kuri daudzkārt joprojām veido Latvijas likteņus.

Uldis Siliņš

ATSKATĪTIES, PASMĀIDĪT

DP CAMP ALT-GARGE (1946) – IX

ĻERGAJ PA PĒDĀM. Aprīļa mēnesī mūsu nometne piedzīvoja angļu militārās policijas kontroli. Meklēja ģergu. Latvijā šis produkts bija pazīstams ar dažādiem nosaukumiem, visparastākais bija „Dzimtene”, „Dzimtenīte”, „Grāvja asaras”, „Mežrozīte” vai vienkārši kandža. Ja ir kāda atšķirība starp kandžu un ģergu, tad lūdzu piedodiet manu ignoranci. Tas bija laiks, kad dzimtenes mīlestību mēroja pudelēs. Ķergas brūzis, protams, bija, bet ārpus nometnes. Alt-Gargeš ģerga bija kvalitatīvs dzēriens, daudz pārāka par „Štukasu” vai „Jū-jū”, filtrētiem no aviācijas ben-

zīna. Pie ģergas dzeršanas bija jāievēro zināmi drošības soļi. Pēc norīšanas elpa bija jāpūš uz āru. Vēl mazliet par “Dzimteni” no manas puses:

No dienām senām, no dievturu laikiem,
Kad Gaismas pils kāpa caur dūmiem un tvaikiem,
Mūsu sentēvi prata bez māņiem un viltiem
Izdzīt ģergu no rudzu miltiem.
Zem Rāmavas ozoliem, kā jūs to zināt,
Māk letiņš ko brūvēt, viņš māk iztecināt,
Kam vēl tāda cieņa bij, ja atļauts man jautāt,
Kā dzimtenītei latvu tautā,
Kur no vienas vienīgas šļukas
Cilvēks grib lidot pa gaisu kā štukass
Ak, dzimtenīt.

Reiz UNRRA's laikos, reiz DP dienās,
Kad baraka pils bij un bikses tik vienas,
Tad atkal no rudzu miltu maisa
Debešķīgs aromāts kāpa gaisā
Pile pa pilej, līdz varenā straumē
Plūda nacionāls produkts, mūsu spēks, mūsu laime.
No miltiem brūvēta, caur caurulēm dzīta,
Kā dzintars, kā raspiliens ziedā no rīta
Lai ar cik slikti, lai ar cik grūti,
Viens malciņš un dipīts griez briesmām krūti.
Ak, dzimtenīt!

Šīs dienas dzēriens ir viskijs un brendijs,
Vai Martini glāzi tur rokās dendijs,
Kaut tehnologs tika nolikts un lamāts,
Viņš tomēr bij tautas esmes pamats.
Lai stāstam jaunai, visjaunākai audzei,
Kas mūsu tautu no briesmām saudzēj.
Lai vērpjam stāstus par Gaismas pili,
Par Kurzemes kalniem, kas zaigo tik zili.
Kas turēj pie dzīvības letiņu cilti?
Bij ticība, cerība, bet pamatā – milti.
Ak, dzimtenīt...

No Ulža Siliņa *Ziemeļamerikas kaleidoskopa* (1972)

Pēc skapišu kontroles angļi aizveda sev līdzī pāris pudeles ģergas un vienu redzi zaudējušo. Nelaimīgais bija atradis melleņu zāptes pudeli un sācis to kratīt. Izsprādzis korkiis un angļis, saņēmis pudeles saturu acīs, kliezdis: *Mans Dievs, es esmu aklis, es nevaru redzēt...* Tas, protams, nekāds ģeniāls atklājums nav, ja cilvēkam pilnas acis ar melleņu savārijumu. Pēc tam angļi pudelēm vairs klāt neķērās. Otrs pārsteigums angļiem bija pie bērza atrastais sulu spainis. Tas tika pētīts, apostīts, fotogrāfēts un beidzot konfiscēts. Angļi būs domājuši: dullei letiņi tecina šņabi pat no kokiem! Pēc angļu aizbraukšanas atklājās, ka mūsu skapīti redzamā vietā stāv pudele ģergas. Neatceros, kā tā tur bija gadījies. Neviens no manas ģimenes nedzēra. Arī es iedzēru tikai uz lieliem svētkiem.

Inženierim K. Grauzem bija lieliska ģergas recepte un augstvērtīga filtrēšanas metode. Un kā visiem zināms, pie ģergas filtrēšana ir alfa un omega. Grauzes filtrēto ģergu slavēja visi lietotāji, izņemot vienu angļu seržantu. Bet tas notika pēc lietošanas. Ķergas tecinātāji, kad viņus pārāk sāka valdīšana vajāt, pārcēlās uz grantsbedrēm aiz igauņu gala.

OKSFORDIEŠI. Vienu jauku dienu visus igauņus aizcēla prom uz Oksfordas nometni, un arī mana ģimene tika pie puses no savrūpmājeles. Bija divas istabīņas. Mājas otrā daļā sava ieeja un atkal divas istabīles. Tur dzīvo Arnolds un Irma Kalniņi ar savu mazo meiteni. Jauki cilvēki. Mēs pa divām istabām bijām

bijām pavisam seši. Mēs dzīvojām „Igaunus”. Nosaukums palika visu nometnes laiku. Drīz aizbrauca arī leiši un atbrīvotāji vēl vairāk vietas, bet daba necieš tukšumu un IRO administrācija vēl mazāk. Lietuviešu un igauņu vietā (1946.27.VI) mums pievieno Oksfordas nometnes iedzīvotājus, kurai arī ir sava ģimnāzija. Ar oksfordiešiem uz nometni atnāk arī viņu žurnāls *Atbalss mežā*. Nosaukums ir pavisam piemērots, jo Alt-Garge ir, ja nu ne tieši meža vidū, tad vismaz mežainā apvidū. Žurnāls Alt-Gargē sākas ar 38. un beidzas ar 43. numuru.

ALT-GARGE 1946. GADA PREŠĒ: MEŽINIEKI UN GRĀMATNIEKI

1500 Latviešu Alt-Garges nometnē.

Alt-Garges nometne atrodas uz paša Elbes krasta un otrā pusē ir jau krievu okupētā joslā. Tā tagad ir tīra latviešu nometne ar apm. 1500 iemītniekiem. // Altgargieši jau no sākta gala citīgi strādā mežu darbos, gādādami kokus Anglijai. Šo pasākumu vada nometnes priekšnieks inž. R. Rutks. Pakāpeniski visi darbi uzdoti latviešiem, tie strādā mežā, vada transporta ierīces, ceļamos krānus un iekraušanu kuģos. „Mežinieki” nometnē veido spēcīgu grupu. No viņu izpeļņas 10% nāk vispārības labā. Pārējie iemītnieki, atskaitot nespējniekus, gandrīz 100% iesaistīti nometnes apkopšanas darbos. // Meža darbus bija organizējuši arī šurp pārceltie Oksfordas nometnes latvieši tomēr pēdējos vairāk raksturo rosīgā darbība garīgā laukā, neskatoties uz samērā mazo iemītnieku skaitu. Tur bez bērnu dārza un pamatskolas bijusi organizēta arī ģimnāzija ar visām klasēm reālā un humanitārā novirzienā, tāpat mūzikas skola, dažādi kursi, regulāri priekšlasījumi. // No šo divu dažādu īpatņu krustošanas tad nu sagaidīja īstu brīnumbērnu. Pa daļai tas arī tāds solās būt, bet abu nometņu pilnīga saliedēšana vēl nav īsti notikusi un vēl viena otra plaišiņa būtu aizpildāma. // Teicamus panākumus devusi Kr. Brūna darbība literatūras piegādē. Iepilnu 3 mēnešu laikā Alt-Garges nometne saņēmusi grāmatas un laikrakstus par apm. 10 500 RM. Saņemto avižu skaits no dažiem desmitiem pieaudzis uz 637 eksemplāriem. (..) Starp īpašiem pasākumiem Alt-Gargē jāatzīmē H. Berino vadītā mūzikas skola, inž. K. Krauzes foto spiestuve un mākslas studija J. Soikāna un A. Ozoliņa-Ozola vadībā. // Veikti priekšdarbi kursiem koka un materiāla apstrādāšanā, elektronikā, dažādos būvmācības amatos, koku šķīrotājiem, apģērbu un apavu gatavotājiem, lauksaimniecībā, dārzniecībā un piensaimniecībā. // Pie nometnes savādībām jāpieskaita arī tas, ka diriģentam Brusubārdim, pārceļoties uz citurieni, kora vadība nav vis nonākusi komponista Haralda Berino rokās, kas dirīgē bijušo oksfordiešu kori, bet uzkrata vienam no komitejas locekļiem [manam tēvam M. Siliņam], kas stipri aizņemts arī kopdarbības kopā. Cītādi te nav manāma parastā nevienprātība, slimība, par kuru dibināti vai nedibināti dzird sūdzamies citās nometnēs. (..) Saskaņā rada arī tas, ka komitejā jau trešo reiz ievēlētas tās pašas personas: R. Rutks, M. Siliņš, Arn. Kalniņš, Art. Kalniņš, Stiebris, Dr. L. Vitola, Krauklis (Nedēļas Apskats, Nr. 3, svētdien, 1946.5.X).

MŪZIKAS STUDIJA. Vai E. Saulīte-Renvalde bija beigusi konservatoriju, nezinu, bet viņai bija nometnē sava dziedāšanas studija un viņa piedalījās daudzos sarīkojumos kā soliste. Ļaužu valodās viņa tika pieminēta vairāk tāpēc, ka viņai bija jaunāks vīrs. Viņa bija liela komponista H. Berino cienītāja. Celles Ojārs atceras, ka Saulīte reiz visiem ģimnāzistiem pārbaudījusi dziedamās rīkles. Kā viņa bija tikusi klāt pie mūsu dziedamām rīklēm, man nav ne jausmas. Es it kā esot bijis vienīgais, kas pārbaudījumu izturējis, un šī bijusi gatava mani skolot.

Cik atceros, tad Ārijs Kučeris gāja pie viņas mācīties. Jā, viņa gribēja ievilkēt studijā arī mani. Iztaisīšot no manis otru Kaktiņu. Man nebija ne intereses, ne vēlētānām būt kaktiņam. Es gribēju būt centrs.

ALT-GARGES ĢIMNĀZIJĀ. 1946. gads arī manā dzīvē ienes pārmaiņas. Mācos katru brīvu brīdi kā traks, izņēmu pie P. Ziedaines daļēju 2. kl. ģeometrijas kursu, un man atļauj pāriet uz nākamo, t.i., 2. klasi un to nobeigt kopā ar pārējiem. Es, lai gan biju Rīgā iestājies klasiskajā ģimnāzijā, ātri konstatēju, ka man vairāk pa zobam reālais tips. Kāpēc es gribēju pārlēkt vienu gadu, īsti neatceros. Varbūt lai tiktu prom no Zariņu Vijas. Neizdevās. Uz nākamo klasi pārlēca arī Vija un Nadziņu Andrejs.

Īsi pēc oksfordiešu ierašanās mums ir kopējs Alt-Garges un Oksfordas skolu sarīkojums. Oksfordietis Juris Sinka, vēlākais Latvijas politiķis, uzstājas ar Hamleta monologu angļu valodā. Pusceļā monologs mazliet sašķobās. *To be or not to be?* Pēc acs iemešanas lapā – tālāk iet uz *to be!* Rute Brūna uzstājas ar Raiņa „Kalnā kāpēju” un tiek galotnē bez grūtībām.

Vēl mazliet par Juri Sinku. Beidzis Oksfordas universitāti ar maģistra gradu. Bijis *Brīvās Latvijas* atbildīgais redaktors, no LNNK ievēlēts 6., 7., un 8. Saemā. Darbojies Ārlietu komisijā un Eiropas lietu komisijā u.c. Delegāts Eiropas Padomes Parlamentārā asamblejā. Miris.

Abas skolas apvienojas tikai pēc izlaiduma 1947. gadā. Sportā šī apvienošanās notiek agrāk. Tā tiekam pie jauniem skolas biedriem, jauniem skolotājiem. Pieminēsim tikai dažus. Tamāra Sinka, man liekas, īsti nedzīvoja uz šīs planētas un nesaprata, ka viņu apceļ. Viņa vienu brīdi mums pasniedza latviešu valodu. Viņai trūka autoritātes. Visgrūtāk Tamārai bija gājis Minsteres latviešu ģimnāzijā, kur daži skolnieki ar viņu klasē bija apģājušies neiedomājami cūciņi. Mēs nekad neko tādu neatļāvāmies. Es pats domāju, ka apceļšanā biju sasniedzis diezgan lielu virtuozitāti. Mēs bijām draņķi, bet tai pašā laikā džentlmeņi. Reiz viņa stāsta klasē par kādu rakstnieku, kas dzīvojis Vec-Aucē. Es izliekos, ka uzmanīgi klausos un pamāju ar galvu. Tamāra to ievēro. – *Ā, jūs zināt, kur ir Vec-Auce? – Jā. Taisni pretīm Jaun-Aucei.* Milicu Gunārs savā domrakstā par Virzas dzeju raksta, ka Virza ir moderns dzejnieks. *Kāpēc moderns? – Viņa dzejā tarkšļ pļaujmašīna.* Es nezinu, kādu atzīmi dabūja Gunārs no Sinkas, bet es viņam devu pieci. Bijušais oksfordietis Ojārs Bušs savās atmiņās raksta, ka viens no iemesliem, kāpēc viņš 1947. gadā pēc 2. klases beigšanas atstājis skolu, esot bijusi Tamāra. *Viņai*

nepatika manos domrakstos mani garie, Virzas parauga teikumi un tā man tika tikai trijnieks. Patiesībā es ar viņu vienmēr atrados „kara stāvoklī”. Protams, ar to jau nav sacīts, ka Ojārs nebūtu trijnieku pelnijs.

Viena no interesantākajām personām bija bijušais cara armijas palkavnieks, miertiesnesis P. Bumpers. Viņš visām klasēm mācīja vēsturi. Kā jau tā laika cara virsniekam viņam bija sieva krieviete, cik noprātām, nešpetna mamma, jo Bumpers sirdīgi propagandēja neprecēšanos, sevišķi meitenēm. *Neprecaties, neprecaties, jaun kundzes...!* Babānu Edīte, kurai bija savs modinātāja pulkstenis un tāpēc uzticēta stundas sākuma un beigu iezvanīšana visai rīta maiņai, prasa: *Bet kā tad tu, Bumbiera kungs, apprecējies?* Bumpers pārļaiž roku pār savu gludi skūto galvu un saka: *Pārnācu no kara... biju noguris...* Viņš bija neliela auguma, vienmēr ar brūnu portfeli padusē, neizsakāmi labsirdīgs un izpalīdzīgs indivīds. Kad mūsu humanitārās klases skuķi paziņo, ka viņiem jānodod tai dienā latīņu valodas tulkojums, kas nav izdarīts, Bumpers pārtrauc stundu un aiziet uz māju pēc vārdnīcas. Atlikušo stundas daļu viņš palīdz skuķiem tulkot. Kā tādu cilvēku var nemīlēt. Viņš runāja ar tādu sparū, ka pulverizēts siekalu mākonis šķīda uz visām pusēm un tuvu pretim sēdošiem bija pa reizēm jāapslaukās. Otra viņa īpatnība bija, ka viņa stundās nedrīkstēja čukstēt priekšā. Bija jāsaka priekšā pusbalsī, jo Bumpers bija pieradis, ka mēs klasē paskalji sarunājāmies. Izsauc vienu mūjābēli pie tāfeles. – *Kad sākās Lielais Ziemeļu karš?* Johaidi! Pats sludina, ka vēsture ir jāsaprot, un nu uzreiz prasa skaitļus! Tā kā izsauktajam mute neveras un pēc visām pazīmēm arī nevērsies tuvāko dienu laikā, viens laipni pačukst gadu priekšā. Bumpers to dzird. – *Nesakiet, nesakiet priekšā! Cilvēks zin... cilvēks zin... Jā? Ne šitas cilvēks!*

Balss skaļi: *1700. gadā, tu, auna galva!* Skaitlis tiek no izsauktā atkārtots, Bumbera priekša sauciena pavadīts par cilvēka labām zināšanām. Nākamais jautājums jau ir vieglāks un uz to nav ilgi jāgaida. – *Kas notika 1700. gadā?* –

Ē... Lielais Ziemeļu karš? – Cilvēks zin! Cilvēks zin! Sēdieties! Pieci! Pieci!

Brūna Rute atceras, ka Bumpers kļuvis slavens ar savu klases darbu, ko viņš uzdevis pēc tam, kad direktors Frīdenbergs viņam uzbrucis par nekvalitatīvas stundas pasniegšanu. Nezinu, kas viņu bija nosūdzējis, ka viņš tikai stundās gatavo savu tēzi maģistra grādam un skolniekiem atļauj darīt ko grib. Tā jau arī bija. Viņš ienāca klasē un noprasīja: *Vai jūs nākošajai stundai esat mājas darbus sagatavojuši? Ja nē, tad dariet to.*

Lai pierādītu, ka viņa saliktās atzīmes ir pareizas, viņš uzdeva klases darbu – veselu rindu jautājumu divām grupām. Katrai grupai savs. Pie lielajiem galdiem visi izsēdināti pa diviem – katrs no savas grupas. Mēs ātri aptverām, ka vienas grupas atbildes ir otras grupas jautājums. Protams visi „zināja” pareizās atbildes. *Nu kā lai neliek labu atzīmi? Cilvēks taču zina, viņš esot taisnojis direktoram. Ja stunda draudēja notikt, kā tai bija jānotiek, mēs viņu mēģinājām dabūt pie piedzīvojumu stāstīšanas. Ja izdevās, tad lielā puse*

no stundas (40 minūtes) bija pagalam kā likts. Un kur tad burvīgie stāsti no paša dzīves!

Vienu dienu redzam pa gabalu – deg mūsu skola! Skrienam pie ugunsdzēsējiem lūgties, lai nu nebrauc dzēst! Lai nodeg! Nodeg ar. No rīta ejam skatīties – nekā! Nodegusi blakus māja...

Man žēl, ka es tik maz atceros no stāsta par viņa tikšanos ar spoku. Vēl šodien nevaru izšķirties, vai tas bija vai nebija mednieka stāsts. – Viņš kā jauns virsnieks atbraucis uz kaut kurieni ciemos. Tā bijusi liela māja ar caurstaigājāmām istabām. Bijis viens pats mājās, kad izdzirdis blakus istabā troksni un gājis skatīties. Tur neviena nav bijis, bet blakus istabā kāds smējies. Viņš sācis skriet smējējam pakal no vienas istabas otrā. Dzirdējis tikai smieklus un soļus. Bumpers domājis: *Ar šito tēviņu nebūs pa jokam!* un vilcis ārā revolveri. Lai nogrieztu smējējam ceļu, viņš aiz sevis aizslēdzis istabas durvis, bet kad nonācis atkal pie aizslēgtajām durvīm no otras puses, redzējis, ka durvis bijušas izgāztas un durvju stendere pa pusei noplēsta. *Bože moi! Un tad man ar kaunu jāatzīstas, ka es, zaldāta cilvēks, metos bēgt!* Bumpers nobeidza.

Viņam bija dēls Pauls – īpatnis, bet viņam pietrūka tēva šarma. Arī viņš aizgāja uz Baltijas universitāti. Tikai nesen uzzināju, ka viņš karā bijis kontuzēts. Nu jau sen kāds cits ir Babānu Edes vietā izzvanījis vecā Bumbera vēstures stundu. Lai tev vieglas smiltis, Bumbera kungs!

Haralds Berino pasniedz dziedāšanu. Mēs tiekam mudināti iet dziedāt nometnes jautajā korī. Tas pats notiek arī Dēdelsdorfā. Berino ir dzimis džentlmenis. Maza auguma, kautrīgs, vienmēr mazliet salicis, ādas portfeli padusē. Pēc pāris šņabjiem Berino kautrīgums pazuda.

Kādā Vecgada vakara ballē Alt-Gargē spēlēja vācu kapella. Starpbrīdī pie klavierēm piesēdās Berino un sāka ugunīgi spēlēt kādu dejas gabalu, kas izklausījās pēc bugi-vuģi. Vācu klavierniekam palika mute vaļā: *Mensch, du spielst ja ganz gut!* Savā dienas grāmatā atradu ierakstu: *Atceros, ka H. Berino Dēdelsdorfā, ieslīs no pāris šņabjiem, mātās man virsū ar cigaretēm, lūgdamies, kaut vai lai vienu soroķu paņemot.* Dēdelsdorfā, lai Berino iznāktu vairāk apmaksātu stundu, mums bija obligāti jāmacās mūzikas teorija. Ļoti vērtīgs priekšmets, bet ne tādiem zeļļiem kā mums. Mēs ātri uzķērām, ka mūsu interese trūkums Berino ir pilnīgi vienaldzīgs. Viņš darija savu, un mēs savu. Vienīgais, kas ko iemācījās, bija Nadziņu Andrejs.

Mācītājs Nikolajs Ozols izglīto vecāko klasi ticības mācībā, ētikā un psiholoģijā. Ne Sautiņa, ne Lazdas vairs nometnē nav. Viriešiem rokdarbus māca Jānis Vasermanis, četru meitu tēvs. Vecākā iet manā klasē. Viņam Alt-Gargē bija sava kokapstrādes darbnīca. Viņš tādiem kā man, kas neko lielu negribēja darīt, to arī atļāva. Tas bija viens no iemesliem, kāpēc mēs viņu cienījām. Mazliet pavispojam un tas viss. Bija puikas, kam tā lieta interesēja – tie pagatavoja novusa galdu un kādas mēbeles skolai. Viņa darbnīca bija ārpus nometnes, vācu krodiņa tuvumā. Tas

Turpinājums 63.lpp

MŪŽA GAITAS BEIDZ – Koru diriģēšanas leģenda un pedagogs **Roberts Zuika** (1913-2015). Kad vācu okupācijas laikā Latvijas armijas virsniekam 1943. gada vasarā liek uzvilkt leģionāra uniformu (1943), viņš nodibina savas rotas vīru kori Dundagā (1944), pēcāk korus gūstekņu (Putlosā) un bēgļu laikā Vācijā, trimdā Anglijā (1947) un ASV (1961). Virsdiriģents (kopš 1965) vairāk nekā desmit latviešu dziesmu svētkos trimdā un vēl lielākā skaitā dziesmu dienās, bet Latvijā (kopš 1990) vadījis kopkori visos lielajos dziesmu svētkos, arī 2013. gadā, kad Mežaparkā tika sveikts ar ovācijām. Vairākkārt vadījis Jāzepa Vītola Dziesmu dienas Gaujienā. Kopā ar domubiedriem nodibina (1967) regulārās *Garezera Dziesmu dienas* (Mičiganā, ASV), līdzdibinātājs (1968) rakstu krājumam *Latvju Mūzika*, redaktors (kopš 1975). ●●● Valodniece, literatūras zinātniece un kritiķe **Ruta Veidemane** (draugu pulkā – Rutīšs) (1933-2014), daudzas gads Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūta zinātniskā līdzstrādniece, neraugoties uz sovjetu okupācijas gados „obligāto” sociālistiskā reālisma metodi, pag. gs. 60. gadu otrā pusē un 70. gados sāk analizēt literārus tekstus kā mākslas darbus, piem., izcilajā dzejas vērtējumu grāmatā *Izteikt neizsakāmo. Lingvistiskā poētika* (1977). Bez daudziem dzeju skaidrojošiem tekstiem periodikā, publicēta grāmata *Latviešu valodas leksiskā sinonīmija* (1970). Un viens no pēdējiem pētījumiem – bagātīgi tekstoloģiski komentāri Ulža Bērziņa un Knuta Skujenieka latviskotajai *Teikam par Igora karagaitu* (2014). ●●● „Latvijas zīmols” pastelglezniecībā **Felicita Pauļuka** (1925-2014), Ģederta Eliasa un Leo Svempa skolniece, leģendārā gleznotāja Jāņa Pauļuka sieva, mūza un modelis radīja virkni izcilu portretu, atklājot personības daudzpusību, garīgās dzīves dziļumus un tās nozīmību latviešu kultūrā. Tikpat slaveni ir viņas sieviešu aktu gleznojumi, kuros pirmajā plānā izvirzās sievietes emocionālās dzīves atklājums. ●●● LZA Humanitāro un sociālo zinātņu nodaļas zinātniskā sekretāre, un tās „labais gariņš”, **Dr. hist. Ilga Tālberga** (1943-2014). Pētījusi Latvijas zinātnes vēsturi, sekmējusi (1995-2004) *Letonika. lv* – uzzīņu un tulkošanas sistēmu, kas sniedz sistematizētu, enciklopēdisku uzzīņu un tulkošanas informāciju, un ietver *Latvijas Enciklopēdisko vārdnīcu, Termini vārdnīcu*, datorvārdnīcas, datorenciklopēdiju *Latvijas vēsture*, kā arī latviešu literatūras grāmatu pilnus tekstus. ●●● Viens no 3x3 nometņu ārpus Latvijas kustības pamatu licējiem (ASV, 1980. gados)

Roberts Zuika

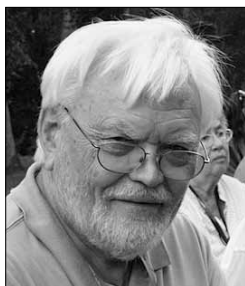
Dr. fil. Ruta Veidemane

Felicita Pauļuka
Pašportrets

Dr. hist. Ilga Tālberga

Dr. Arnolds Ruperts

Dr. Arnolds Ruperts (1932-2014), zobārsts (U. of Michigan, Ann Arbor), pirmā prakse ASV armijā pulkveža pakāpē (1957-1960). Pēc neatkarības atgūšanas 3x3 kustība izplatās arī Latvijā. Skat. Birutas Abulas rakstu „Trīsreiztrīs fenomenus” *JG276:64-67*. (mb) (re)

CILDINĀJUMI/BALVAS – Ēģiptē ieslodzītais, tagad atbrīvotais Kataras telekompānijas *Al Jazeera English* žurnālists **Pēteris Greste**, kurš kopā ar diviem citiem žurnālistiem pirms vairāk nekā gada tika aizturēts un netaisnīgi nostiesāts uz septiņiem gadiem, saņēmis otro augstāko Austrālijas žurnālistikas balvu (*wan-infra.org*). Greste ir Latvijas un Austrālijas dubultpilsonis. ●●● Nacionālā etniskās preses un mediju padome Kanādā (*National Ethnic Press and Media Council of Canada*) piešķirusi laikrakstam *Latvija Amerikā* balvu kā vienam no vecākiem etniskiem laikrakstiem Kanādā, atzīmējot arī latviešu kopienas salīdzinoši nelielo skaitu. ●●● Anšlava Eglīša un Veronikas Janelšņiņas fonda balva piešķirta **Signei Baumanei** par panākumiem animācijas filmu laikā (skat. Lindas Treijas rakstu par *Akmeņiem kabatās* – *JG277:40*). ●●● Carnīkavā pasniegta (13.XI) Ojāra Vācieša literārā prēmija dzejā **Annai Dzintarei** par savu pirmo grāmatu *Eju pa svešu ielu*. (Viņa ir viena no tiem jaunajiem dzejniekiem/prozaikiem, kuru pirmās publikācijas iespiestas *JG* – skat. *jaunagaite.net*). ●●● LTV1 tiešraidē (16.XI) LNB *Lielās lasīšanas* finālā noskaidrota Latvijas iedzīvotāju mīļākā grāmata – **Kārļa Skalbes** pasaka *Kaķīša dzirnavas*. Balsošanā tā cīnījās ar **Aleksandra Grīna Dvēseļu puteni**, **Imanta Ziedoņa Epi-fānijām**, **Ērika Marijas Remarka Trīs draugiem** un **Vladimira Kaijaka Likteņa lidumniekiem**. ●●● PBLA balva piešķirta **Dr. Guntim Šmidchenam** par Baltijas studiju programmas izveidi Vašingtonas Universitātē un viņa nozīmīgo ieguldījumu latviešu, igauņu un lietuviešu kultūras un izglītības veicināšanā. Iepriekš apbalvots ar Latvijas Atzīnības krustu un Igaunijas Māras zemes krustu. ●●● Baltijas valstu prezidenti **Andris Bērziņš**, **Daļa Grībauskaite** un **Tomass Hendriks Ilvess** Berlīnē saņēmuši (2014.6.XI) Vācijas Preses izdevēju savienības augstāko apbalvojumu „Zelta Viktorija” kategorijā „Gada eiropieši”. ●●● No PBLA Kultūras fonda – Goda balvas **Intai Purvai** par mūža darbu latviešu kultūras veicināšanā Kanādā; latviešu diasporas skolu darbiniecei **Dainai Grosai** (Austrālijā); Goda diplomu tautas

deju veicinātāji **Mārai Simsoni** un māksliniekam **Andrim Leimanim** (Kanādā); Atzinības raksti *Trimdas dziesmu svētku tradīcija Eiropā* (2013) autoram **Aivaram Sinkam** (Anglijā); latviešu emigrantu dzīves dokumentētājam Īrijā **Ingunai Mīzei** un **Laimai Ozolai**, pianistam **Pēterim Zariņam** (Kanādā), teātriniecei, dzejniecei, publicistei **Dacei Micānei Zālītei** un audējai **Vērai Mednei** (ASV). ●●● **Jānis Jonevs** par romānu *Jelgava 94* saņēmis **ES Literatūras balvu** kā viens no labākajiem jaunajiem autoriem Eiropā. ●●● Literatūras festivāla Prozas lasījumi 2014 galvenās balvas ieguvuši **Pauls Bankovskis** (par stāstu „Kur pazuda saimnieks?”), **Nilss Sakss** (par stāstu „Zēns, kuram sāpēja vēders”) un **Svens Kuzmins** (par stāstu „Zbignevs un dēli”). ●●● *Grand Prix* (23.XI) režisoram **Elmāram Senkovam** par izrādi *Ezeriņš*, kas iestudēta pēc Jāņa Ezeriņa noveļu motīviem. Gada aktrises un Gada aktiera lauri piešķirti **Agnesei Jēkabsoni** par dziedātājas Edītes Piafas likteņa iedzīvinājumu iestudējumā *Piafa* Liepājas teātrī un **Dainim Grūbem** par Bena lomu Dailes teātra izrādē *Izraidītie*. Par Gada izrādi atzīta *Piafa*. ●●● Par Nacionālās kultūras padomes Izcilības balvas kultūrā laureātiem kļuvuši tenors **Aleksandrs Antoneņko**, kinorežisors **Jānis Nords** un muzejs **Žaņa Lipkes memoriāls**. ●●● Ministru kabineta Atzinības raksts (28.X) Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) ēkas autoram, arhitektam **Gunaram Birkertam**. Viņa projektētā „Gaismas pils” *kļuvusi par Rīgas simbolu, ceļnācījas pašapziņu, kā arī saliedē sabiedrību un paver iespējas nebeidzamam izziņas procesam*. (re)

JAUNIZDEVUMI – Klausāmgrāmatā *Bumbucītis un Ņukucītis* sakopotas 2001. gadā mūžībā aizgājušā dzejnieka **Aivara Neibarta** pasaciņas un dzejoļi, kas līdz šim publicēti tikai periodikā.

LATVIEŠU RAKSTNIEKI CITVALODĀS – **Jānis Rokpelnis** Parīzē piedalījās dzejas vakarā, kurā iepazīstināja klausītājus ar krājuma *Rīgas iedzimtais* atdzejojumu franču valodā (tulk. Alain Schorderet)

Dzejniece Anna Dzintare

Signe Baumannē pēc filmas *Akmeņi manās kabatās* pirmizrādes Rīgā

Avīzes *Latvija Amerikā* izdevēja valdes priekšsēde Skaidrīte Tēraude un galvenā redaktore Vīta Gaiķe (labā pusē)

L'Aborigène de Riga. ●●● Briseles sabiedriskajā transportā un pieturvietās jau ceturto gadu festivāla *Transpoesie* ietvaros lasāmi 30 dzejoļi oriģinālvalodās un tulkojumos franciski un nīderlandiski, viņu vidū arī **Marta Pujāta** dzejoļis *pārbrauktuve*. ●●● **Reiņa Runča** bilingvāls dzejas krājums latviešu un japāņu valodā (tulk. Ayumi Kurosawa). ●●● Maskavas apgādā *Ojārs Vācietis. Ex. Libris*, kurā **Vācieša** dzeju atdzejojis Sergejs Moreino. (vg)

DZEJA – Krājumā *bez komentāriem* sakopoti 2001. gadā mūžībā aizgājušā dzejnieka **Pētera Zirniša** dzejoļi, kas sarakstīti viņa mūža pēdējā desmitgadē. ●●● **Ingas Gales** dzejoļu krājumā ģimenēm ar dažāda vecuma bērniem *Vai otrā grupa mani dzird?* atspoguļojas bērnu un pieaugušo klātbūtne pilsētā, kur aizrit viņu ikdienas dzīve. ●●● Arī **Ieva Samauska** savu jauno dzejoļu krājumu *Oliņš Boliņš sēž uz soliņa* velta lieliem un maziem, un tas sagādāšot prieku lasītājiem no gada līdz 121 gada vecumam. (vg)

PROZA – Sērijā *Mēs. Latvija, XX gadsimts* iznācis trešais romāns, un tas ir **Paula Bankovska 18**, kurā aprakstīti divi latvieši – viens 1917. gada rudenī, otrs 21. gs. otrā gadu desmitā, abi domā par 1918. g. notikumiem, dībinot Latvijas valsti. ●●● **Viestura Rudziša** cikla pirmā grāmata *Pilni pagrabi partizānu* no veikalu plauktiem jau gandrīz pazudusi, tagad iznākusi jau otra – *Nebeidzama varonība jeb Trāhīnietes*, kuras galvenais varonis ir vīrietis, kas dzīvo divās telpās – ģimenes un ārpusģimenes. ●●● **Aivars Kļavis** ar *11 stāstiem par vīriešiem* cenšas mainīt ieradumu, kas valdot literatūrā jau no brāļu Kaudzišu laikiem, rakstīt galvenokārt par sievietēm, un savos stāstos attēlo visdažādākos vīriešu tēlus – ikdienas pilsoni, bezpajumtnieku, narkomānu, kara noziedznieku utt. ●●● Latgales ļaužu dzīvi var iepazīt **Luānas Loinertes** romānā *Latgales sāga*, kurā attēlots Monikas Skuteles Sedolas dzimtas dzīvesstāsts, 20. g.s. vētrām nākot pāri un mainot viņu dzīves līdz nepazīšanai. ●●● **Daina Avotiņa** ar *Rūdi* noslēdz vēsturisko romānu triloģiju, kurā risinātas Ziemeļvidzemes

latviešu Rimežu dzimtas gaitas uz 20. g.s. vēsturisko notikumu fona. ●●● Sava tēva un mātes cilšu stāstu grāmatā *No kurienes nākam* izstāstījusi rakstniece, skolotāja un novadpētniece **Lūcija Ķuzāne**. (vg)

DAŽĀDA SATURA – LU LFMI pētnieces **Sanitas Reinsones** dokumentālās prozas grāmata *Meža meitas. 12 sievietes par dzīvi mājās, mežā, cietumā* – II Pasaules kara beigās, kad meži un purvi kļuva par militāras pretošanās vietu okupantiem. ●●● Viens no nozīmīgākajiem aizgājušā gada nogales grāmatniecības jaunumiem ir LMA Mākslas vēstures institūta paspārnē izdotā *Latvijas mākslas vēsture 1890-1915*. Vienlaikus ar latviešu izdevumu iznācis arī angļu tulkojums. ●●● Tuvoties vēsturnieka, publicista un rakstnieka **Ulža Ģērmaņa** simtgadei 2015. gada oktobrī, izdota viņa sarakste ar filologu **Didzi Liepiņu** *Maiņu laika zīmes, Sarakste 1990-1997*, kurā atainojas Latvijas valsts atjaunošanās gadi un lasāmi vērtīgi un trāpīgi vērojumi un secinājumi, ko varētu ņemt vērā arī šodienas politiķi, domājot par Krievijas pašreizējo agresiju (skat. arī 46. lpp.). ●●● **Astrīda Skrube** sarakstījusi **Vladimirs Kaijaks** par, viņas vārdiem sakot, *Latvijā visplašāk pazīstamo rakstnieku*, mūžībā aizgājušo (2013) autoru. ●●● Māksliniecei Edītei Pauls-Vīgneri jubilejā **Nora Ikstena** veltījusi *Runā manis vainadziņš*, tajā blakus savām esejām par unikālo vainagu kolekciju un mākslinieces dzīves skaistajiem un skumjajiem mirkļiem iekļaujot fotomākslinieka **Armanda Lāča** fotografētos mākslinieces darbus no izstādes *Vainagi*. ●●● Muzikoloģe un žurnāliste **Olga Pētersone** grāmatā *Costa diva. Sarunas ar Latvijas operdziedātājām* sarunājas ar Latvijas Nacionālās operas solistēm Inesi Galanti, Sonoru Vaici, Ingu Kalnu, Elinu Garanču, Kristīni Opolais, Marinu Rebeku un Lieni Kinču, iepazīstinot ar viņu bagāto iekšējo pasauli. ●●● *Rīgas salās* sakopotas

Gundegas Repšes esejistiskas apceres par Rīgas esošo un izzudušo salu dzīvi un **Kaspars Gobas** dokumentālās fotogrāfijas, apskatot gan laikus, kad Rīgā bija vairāk nekā 100 salas, gan mūsdienu realitāti. ●●● **Jura Zvirgzdiņa** divas jaunākās pasakas *Ziemas pasaka* un *Miega pasaka* iznākušas krāšņā liela formāta grāmatā ar brīnišķīgām mākslinieces **Anitas Paegles** ilustrācijām. ●●● Rakstnieka **Jāņa Joneva** un mākslinieka **Reiņa Pētersona** bilžu grāmata *Slepenie svētki* pirmsskolas un jaunākā skolas vecuma bērniem rāda lietu pasaules slepeno dzīvi. (vg)

TULKOJUMI – Apbalvotās igauņietes **Enes Mihkelsones (Ene Mihkelson)** romānā *Mēra kalps* (tulk. Guntars Godiņš) aptverts plašs laiks – nesenie grautiņi pie Aļošas pieminekļa Tallinā, neatkarības atjaunošana pagājušā gadsimta 90. gados, padomju gadi, NKVD un VDK aktīvā darbība pēc kara, mežabrāļu cīņas, II Pasaules karš, brīvvalsts, baltvāciešu kundzība un visam pāri – nodevība vienas dzimtas ietvaros. ●●● Lietuvā dzīvojošās krievietes **Lenas Eltangas (Лена Элтанг)** mistikas, romantikas un detektīvelementu caurvītais romāns *Akmens kļavas (Каменные клёны)* (tulk. Maira Asare) risinās pansijā, kas atrodas izdomātā ciematīnā Velsā. ●●● Mākslas socioloģes **Sāras Torntones (Sarah Thornton)** *Septiņas dienas mākslas pasaulē (Seven Days in the Art World)* (tulk. Mārtiņš Zelmenis), kas aizraujošā veidā atklāj mūsdienu mākslas pasauli, ir lasāma jau 17 valodās un tiek izmantota kā mācību literatūra vairākās universitātēs. ●●● **Džeimsa Patersona (James Patterson)** jaunais trilleris *Zoo* (tulk. Aija Čerņavska) tiek raksturots kā aizraujoša lasāmviela pat vīriešiem, mēģinot atrisināt problēmu, ko darīt ar dzīvniekiem, kas uzbrūk cilvēkiem. ●●● Zviedrs **Jūnass Jūnassons (Jonas Jonasson)** romānā *Analfabēte, kas prata rēķināt (Analfabeten som kunde räkna)* (tulk. Rute

Pērnad augustā atklāto Latvijas Nacionālo bibliotēku, kuras atsevišķas telpas pielāgotas Latvijas prezidentūras Eiropas Savienības Padomē vajadzībām, www.travelandleisure.com dēvē par vienu no „saistošākajām, futūriski fantastiskākajām” tūristu atrakcijām pasaules mērogā.

Foto: Ieva Lūka / nmet.lv

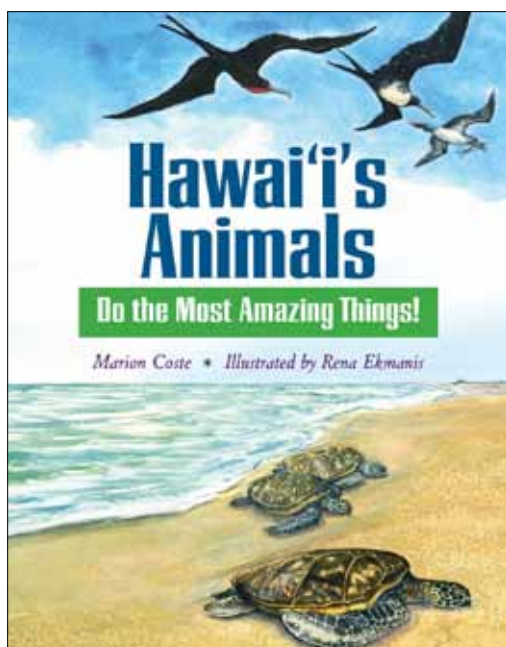

Elīna Garanča Karmenas lomā.

Lediņa turpina uzjautrināt lasītājus ar savu asprātīgo humoru. ●●● ASV dzīvojušā Lietuvas ebreja **Sidnija Aivensa (Sidney Iwens)** (istajā vārdā Šaike Ivenskis) vēsturiskā grāmata *Debesis tik tumšas stāsta* par ebreju baido likteni Daugavpilī II Pasaules kara laikā. ●●● Pasaules slavu ieguvušās jaunās somietes **Sallas Simukas (Salla Simukka)** *Sniegbaltītes trielōģija – Sārta kā asins. Balta kā sniegs. Melna kā ogle (Punainen kuin veri. Valkea kuin lumi. Musta kuin eebenpuu)* (tulc. Anete Kona) līdzinās Stīga Lārsona un Jū Nesbē darbiem. ●●● Izdevēji apgalvo, ka krievu/ebreju izcelsmes amerikāņu domātājas/rakstnieces **Ainas Rendas (Ayn Rand)**, istajā vārdā **Alisa Rosenbaum** antiutopija *Himna (Anthem)* (tulc. Ilmārs Šlāpins) neatstās vienaldzīgu nevienu. ●●● Norvēģis **Gunsteins Bake (Gunstein Bakke)** ar grāmatu *Moda un Oda. Romāns par satiksmi (Maud og Aud. Ein roman om trafikk)* (tulc. Dace Deniņa) rāda jaunu pieeju priekšstatiem, kas ir auto satiksme un ko tā ar mums dara, kā arī parāda to, kāds patiesībā var būt romāns. (vg)

MŪZIKA/OPERA – Raiņa un Aspazijas 150 gadu jubilejai veltītajā programmā *Pastāvēs, kas pārvērtīsies* iekļauti vairāk nekā 800 notikumu. Viens no tiem – viesrežisora **Kirila Serebrenņikova** muzikālais iestudējums *Raiņa sapnī* Latvijas Nacionālajā teātrī (29.I) – *Raiņa dzīves ceļš no piedzimšanas jeb nebūtības līdz nāvei jeb mūžībai*. **Viesturs Kairišs** iestudē lugu *Uguns un nakts* nākamai sezonai, bet **Rēzija Kalniņa** gatavo uzvedumu *Vēstules...* ar Raiņa un Aspazijas dzeju. ●●● Pērn decembrī Richarda Štrausa 150. jubilejas gadā **Elīna Garanča** atveido Oktaviānu trijās *Der Rosenkavalier (Rožu kavaliera)* izrādēs Berlīnes Vācu operā (*Deutsche Oper Berlin*). ●●● Soprans **Marina Rebeka** Metropolitanēna operā Ņujorkā (2015.7.I) saņem atzinīgus novērtējumus par Violetas lomu *Traviatā* – *spoža balss un valdzinošs temperaments*. Metropolitanēnā šajā sezonā uzstājas arī **Kristīne Opolais** Mimi lomā operā *La Bohème* un pēcāk **Elīna Garanča** operā *Carmen*.

Ņujorkas laikraksts *The Wall Street Journal* (2015.9.I) ievietojis pagaru, ilustrētu rakstu (autore **Corinne Ramey**, kultūras norišu apskatniece) mūsu operas dīvām/mūziķiem „On NYC Stages, a Bounty of Latvian Performers” (Latviešu mākslinieku devums uz Ņujorkas skatuvēm), kur minēta arī virkne citu mūziķu. ●●● Gadskārtējais Bacha kameramūzikas festivāls šogad daļēji veltīts Karla Filipa Emanuela Bacha 300. jubilejai (piektajam no Johana Sebastiāna Bacha 20 bērniem). Drīz pēc tam (16.XI) Mazajā gildē ar bārka mūziku uzstājas poļu *Capella Cracoviensis*, bet 10 dienas vēlāk (26.XI) – Maskavā bāzētais *Pratum integram*. ●●● Bostonas Simfoniskā orķestra maestro **Andra Nelsona** vadībā sezonas kulminējošais koncerts (2014.21-22.XI) izpelnījās publikas un kritiķu atzinību par diriģenta mūzikālo talantu, gaišo personību, iejūtīgo uzstāšanos un skaņdarbu izvēli viņa pirmajā BSO sezonā. Ērika Ešenalda kompozīcijas pirmatskaņojums *Lakes Awake at Dawn* [Ezeri atmostas rītausmā – ar Tenglvūdas kori (Tanglewood Festival Chorus) un Peidžas (Edita Page) angļisko tiem Ingas Ābeles dzejprozas *Atgāzenes stacijas zirgi* fragmentiem un paša komponista vārdiem] *The Boston Globe* kritiķa Eihlera (**Jeremy Eichler**) novērtējumā: ... *nemierīgas un uzbudinošas skaņas uzbur bezmiega nakti mežā, vienatnē. Seko spēcīgas kora balsis, no kurām izlaužas ūdensputnu klaiņām līdzīgs savvaļas stīgu instrumentu glissando. Nobeigumā sirsnīgi pausta „lūgšana pēc gaismas”*. Noklausoties šo uzvedumu, rodas vēlēšanās saņemt vēl vairāk šādu kompozīciju no Nelsona dzimtenes. ●●● *The Arts Fuse* kritiķa (Cashman Kerr Prince) ieskatā Ešenalds radījis *spēcīgu, pat kinematogrāfisku gleznojumu*. Skat. Helēnas Ginteres rakstu par Andri Nelsonu *JG:267:27-30*. ●●● *Hyperion Records* laidusi klajā Ērika Ešenalda albumu *Northern Lights*, ko iedziedājis Kembridžas Universitātes Trīsvienības koleģžas koris diriģenta Leitona (Stephen Layton) vadībā, piedaloties arfistei Prīsai (Sally Pryce) un ansamblim *Trinity Brass*. ●●● Par *Grammy* laureātu kļuvis Kalifornijā mītošais basbaritons **Pauls**

Berkolds, vokālists albuma *Plectra&Percussion Dances* ierakstā. ●●● LNO (5.XII) pasaules pirmizrādi piedzīvo **Artura Maskata** opera *Valentīna*, kas tapusi pēc kinozinātnieces **Valentīnas Freimanis** biogrāfijas motīviem. Librets (autori Liāna Langa un Arturs Maskats) ataino Latvijā dzīvojošām tautām būtiskas, dramatisma pilnas lappuses laika posmā no 1939. līdz 1944. gadam. (jž) (re)

TEĀTRIS – **Alvis Hermanis** nāk klajā ar skarbu paziņojumu (*Ir, LA.lv, delfi.lv* 6.XI) par **Putina** uzvedību režisora iestudētajā izrādē *Šukšina stāsti: Putins uzkāpa uz skatuves un teica propagandisku runu, kurā centās padarīt par savas ideoloģijas sabiedroto arī autoru Vasiliju Šukšinu, kurš jau sen vairs nav starp dzīvajiem un kuram ir liegta iespēja pretoties šai manipulācijai. Labi zinādams Šukšina biogrāfiju un viņa daiļradi, gribu stipri apšaubīt, ka rakstnieks kļūtu par Putina sabiedroto, ja būtu nodzīvojis līdz šodienas notikumiem, norāda Hermanis un turpina: Sāksim ar to, ka viņa tēvu 1933. gadā apcietināja un pēc tam nošāva čekisti. Viņa literārajos darbos starp rindām ir nojaušama diezgan negatīva attieksme pret padomju varu (cik to ļauj tālaika cenzūras ierobežojumi). Šukšins iemiesojis krievu cilvēka vislabākās īpašības – sirds gudrību, emocionālu viedumu un humora izjūtu. Nekad neticēšu, ka viņš atbalstītu un pievienotos tai sovjetiskajai lumpenpu psihodēlijai, kas šodien dominē Krievijas sabiedrībā un kuru Putins mēģina iepakot kā krieviskā garīguma atdzimšanu, saka Hermanis ar piebildi, ka pēdējā laikā Putina ideologi regulāri savās publikācijās cenšas par saviem sabiedrotajiem padarīt arī sen nomirusus krievu kultūras klasiķus – sākot no Puškina un beidzot ar Visocki – neviens pasaulē nenoliedz, ka Krievijas kultūrai ir diža vēsture, bet tiem sen nomirusajiem cilvēkiem nav nekāda sakara ar Putina antikrievisko ideoloģiju. Tas, ka Krievijas prezidents apmeklē teātra izrādī, kuras režisors tieši mēnesi pirms tam ir iekļauts šīs valsts melnajā sarakstā, protams, pierāda tikai to, ka Kremli šobrīd labā roka nezina ko dara kreisā. Tas*

liecina par nesakarīgu uzvedību, kas ir bīstama tieši tāpēc, ka vairs nav loģiska. Kā sabojājusies rotallietā, kuras kustības vairs nav aprēķināmas – tā Alvis Hermanis. (re)

TĒLOTĀJMĀKSLA – *Purvīša balvu 2015* (28 500 eiro) ieguvis **Miķelis Fišers** par izstādi *Netaisnība*, kas bija skatāma Paula Stradiņa Medicīnas vēstures muzejā. ●●● Tukumā Dzejas un Mākslas dienās „Vārti uz Kurzemi” (12.-14.IX) izstādē „Kurzemes māksla”, citu vidū, rādīti **Augusta Annusa**, **Anša Artuma** un **Jāņa Tidemaņa** darbi, bet Tukuma domē vienuviet bija aplūkojami 32 Liepājā, Tukumā, Ventspilī, Talsos, Kuldīgā un Saldū dzīvojošo mākslinieku gleznas, keramika, grafika. Kuldidznieki paši veidoja instalāciju „Jauna sezona”. ●●● **Baiba Vegere**, kura šobrīd viena no aktīvākām pastelglezniecības meistārēm, izrāda savus darbus Rīgas galerijā „Daugava”, kas izdod arī **Andas Treijas** grāmatu par mākslinieci. ●●● Latvijas goda konsulatā Vankuverā (Kanādā) norisinājusies **Ievas Baklānes** un **Laura Milbrete** gleznu izstāde. ●●● Latvijas Mākslas akadēmijā atklātās Keramikas katedras 90 gadu jubilejas izstādē „200. telpa” redzams 37 studentu un 5 pasniedzēju veikums. ●●● Toronto galerijā *Wichwood Barns Peter MacKendrick* skatāmi **Elvīgas Sebres** 29 melnbaltie deviņviru spēka zieda zīmējumi un divi citi darbi. ●●● Galerijā „Daugava” LMA asociētās profesores, keramiķes **Līgas Skariņas** izstāde *Gaismas forma* sastāv no dažādiem gaismas ķermeņiem, kas veidoti galvenokārt no baltās akmens masas. ●●● Gadu mijā *Saules sistēmas perspektīva „Arsenālā”* vairāk kā 70 mākslas darbi veltīti Visuma izpratnei no sena mitoloģiska pasaules skatījuma līdz zinātnes faktu apcerei un jaunu tehnoloģiju izgudrojumu izmantošanai. Reliģija, zinātne, astronomija, kosmosa apguve, *science fiction* ir visbiežāk izmantotie instrumenti, lai mākslā interpretētu to, ko mēs savā Saules sistēmā varam saskatīt debesīs un redzēt aiz Saules sistēmas. Arī mākslinieki pasaules mikro procesus vizualizē tēlainās līdzībās ar Visuma makro procesiem. ●●● Havajas U. (U. of Hawaii) akadēmiskā apgāda izdoto **Marionas Kostas (Costas)** grāmatu *Hawai'i's Animals Do the Most Amazing Things!* (Havajas dzīvnieki dara viskuriozākās lietas! – U. of Hawaii Press, 2015) bagātīgi ilustrējusi **Rēna Ekmane**, kura, pēc mākslas studijām divās Kalifornijas augstskolās, lieto savu talantu apdraudētās dabas un, īpaši, apdraudēto dzīvo radību aizsardzības veicināšanai. ●●● Mākslas muzejā „Rīgas Birža” pirmizrāde (2014.16. XII) dokumentālai filmai *Gleznotājs Laris Strunke* (rež. **Maija Smildziņa**). (mb) (ie)

TEKSTI VIŅDIENĀS UN MŪSDIENĀS – **KUDOS LILITAI ZAĻKALNEI!** – JG redakcijas locekli, par zinātņu doktores grāda iegūšanu Stokholmas Universitātē, sekmīgi aizstātot disertāciju *Back to the Motherland / Rapatriation and Latvian Émigrés 1955-1958 (Atpakaļ uz dzimteni / Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958*. Skat. recenziju 68. lpp.). Sidnejā, Austrālijā, dzimušā **Minsteres** Latviešu ģimnāzijas absolvente (1973) **Zaļkalne** (dz. Puķīte) iegūst bakaluru (1975) Kalifornijas U. (University of California,

Berkeley) un Fil. kand. gradu baltu valodās (1981) Stokholmas U., kur ir pasniedzēja (kopš 1995) un līdzstrādniece (kopš 1997) projektā *Diktatūra un kultūra Latvijā un Lietuvā, 1926-1991*. ●●● Anna Dagda, kā vēsti literatūrkritiķe Anda Kubuliņa konferencē LU Akadēmiskajā bibliotēkā (2015.22.1), ir dzejniece, kura ar vienu krājumu nostājas blakus Vizmai Belševicai un Aspazijai. Viņas dzeja ir mīlestības dzeja, kas iekļauta viņas vienīgajā dzejoļu krājumā *Līdzības* (1950). Bēgdama no otrreizējās PSRS okupācijas, viņa devās (1944) trimdā uz Zviedriju. Latvijā nodibinātā Annas Dagdas fonda balvas piešķirtas Ingunai Jansonei, Mārim Salējam, Ingai Gailei, Andrai Manfeldei un Arvim Vigulam. ●●● Pirms piecapus gadiem „Dažu vārdu” sadaļā „Ērmodas būšanas” (JG258:55) paudām neizpratni – par „Latvijas Preses Hronikas” neloģisko nostāju attiecībā pret aizrobežā veidotām latviešu publikācijām, ieskaitot „Jauno Gaitu”, kuras liela daļa līdzstrādnieku ir Latvijā mītoši rakstnieki, kritiķi vai mākslinieki, proti, LV bibliogrāfijas oficiālajā rādītājā JG iekļauta „ar Latviju saistītu” citvalodu izdevumu sadaļā „Letika”. Vai tad šajos digitālajos laikos patiešām ir tik svarīgi, kur viens vai otrs izdevums tiek „likts driķķē”? Bet vismaz ir labi zināt, ka Ulza Bērziņa, Imanta Auziņa, Ingmāras Balodes, Ildzes Krontas u.d.c. oriģināldarbi JG lappusēs ir „ar Latviju saistīti”... Vēl mistiskāka būšana ir ar citvalodu izdevumu sadaļā iegumtajām avīzēm „Laiks” un „Brīvā Latvija”. Abu redakcija atrodas Rīgā, Ausekļa ielā, tās vadītāja ir tīrasiņu „Latvijas latviete” un BL tiek arī iespiesta Latvijā. Vai (pēc veselīem 18 gadiem!) tās varētu būt LPSR

domāšanas atliekas? Šā vai tā, Fausts teiktu: „Tur var it gudrīs vīrs pat apmulsīties”, uz ko Mefistofels atbildētu: „Tas nākošās reizēs ies labāk, es ceru, / Ja mācāties visu reducēt / Un ar, kā pienākas, klasificēt” (Raiņa tulk.) – tā rakstijām JG 2009. gada septembrī. Šķiet, līdzīgas „ērmodas būšanas” dažbrīd uzpeld vēl šodien, pat Latvijas literatūras establišmenta augšgalā, piem., Valsts Kultūrkapitāla fonda un Rīgas domes atbalstītā literatūras žurnāla *Latvju Teksti* (2014,7:63) 14 rindiņu garā isrecenzijā par Eduarda Silkalna apkopotajām recenzijām (2007-2014) publikācijā *Par grāmatām un dzīvi* (Rīgā: Vesta-LK, 2014) atrodama šāda divaina vārdkopa: ...recenzijas, kas publicētas Amerikas latviešu laikrakstā „Laiks” un Eiropas latviešu laikrakstā „Brīvā Latvija”, acimredzot domātas vecākās paaudzes lasītājiem, kuri joprojām mīt Ulmaņa laikā izveidotajā un trimdas „Jaunās Gaitas” paaudzes mazliet modificētajā latvietības izpratnē un kurus vajag aizbildnieciski brīdināt, ja romānā parādās kaut nedaudz žargona, nelineāra stāstījuma, seksa, vardarbības un citu lietu, kuras „svešās” literatūrās būtu pieņemamas, bet pašmāju literatūrā uzskatāmas par apgrēcību. Lietojot recenzenta paša izteiktu, tas izklausās vairāk nevis pēc grimšanas realitātē, bet gan savu subjektīvo izjūtu dūkstīs. Varbūt vienkārši misēklis, jo diasporas situācija autoram nebūt nav sveša. Jāpasmaida par piesauktajiem Ulmaņlaiku ietekmētiem ļautiņiem – laikam jau briesmīgi sīkstas, garīgi možas un turpat simtgadīgas večiņas un tikpat sīksti večūki, kas kāri kā Nirvanā ieniruši Silkalna pēdējos septiņos gados publicētajās recenzijās. [Informācijas labad, Silkalns,

ALJAs jaunievēlētā valde (2014.29.XI). 1. rind. no kr.: Kārlis Memenis (vicepriekšsēdis.), Lina Batarags, Indra Pūrmale (priekšsēde), Ilze Lazdiņa, Lāra Janitena, Allie Malinovska, Astra Audra. 2. rind.: Indra Ekmane, Marisa Gudrā, Andra Ērgle, Lāra Āmoliņa, Lāra Robežniece, Diāna Atvare. 3. rind.: Jēkabs Kramēns, Pēteris Israels, Aleks Vizulis, Pēteris Apsītis, Laila Gudrā, Aleksandrs Israels, Selga Muižniece. Augšā: Aldans Bērnis, Nikolajs Timrots.

Ar *Lielo Kristapu* apbalvotie Ivars Seleckis un Maija Selecka

kurš pēdējos 15 gados nav publicējis rakstu krājuma *JG*, savu pirmo recenziju kopojumu *Kritikas krāja: grāmatu vērtējumi 1957-1994* laiž klajā Austrālijā (1994)]. Tāpat var „apmulsīties” par anotācijas autora minēto, visai mistisko *JG paaudzes mazliet modificētu latvietības izpratni*, ja pēdējos septiņos gados (un jau krietni pirms tam) lielumielais vairākums no *JG* līdzstrādniekiem ir dažādu paaudžu „Latvijas literāti”, kuru paudumi neko daudz neatšķiras no *LT* „brīdinājumiem” un „aizbildnieciskuma”. Bez tam anotācijā pavisam piemirsti ekonomiskie emigranti, kuru skaits jau sen pārspējis ātri vien izmirstošo II Pasaules kara politisko bēgļu skaitu. Uz kultūrai veltītās *JG* globālo misiju un tās latvietības izpratni visai precīzi norādījis LZA prezidents Ojārs Spārītis (*UG279:1*). Lai nu kā, **nākas atkārtot Raiņa tulkoto Mefistofeļa atbildi Faustam: „Tas nākošās reizās ies labāk, es ceru, / Ja mācāties visu reducēt / Un ar, kā pienākas, klasificēt”.** (re)

MEDIJI/PERIODIKA – RFE/RL (*Radio Free Europe / Radio Liberty*) un VOA (*Voice of America*) uzsāk (2015.5.l) pārraidīt 30 min. garu TV programmu *Nastojāščeje vremja (Tekošais moments/Current Time)* Latvijas krievu raidstacijas TV5/MTG TV paspārnē. Programma krievu valodā (ziņas, intervijas, apskati, politiska satīra etc.) jau kopš pērngada oktobra redzama arī Gruzijā, Lietuvā, Moldovā un Ukrainā, arī interneta portālos. ●●● Muzejs un pētniecības centrs *Latvieši pasaulē* no pērngada novembra tīmeklī piedāvā jaunu mājas lapu pirmsskolas/sākumskolas vecuma bērniem: *mazputniņš.lv*. Kā zināms, *Mazputniņš* bija vienīgais regulārais žurnāls (1959-1994) bērniem pēckara trimdā. Finansiālie atbalstītāji: LF, PBLA Izglītības padome un ALAs Izglītības nōzare. ●●● Pētnieces/žurnālistes **Rudīte Spakovska, Sanita Jemberga, Aija Krūtaine, Inga Sprinģe** pētījumā „Vai ir dzīve pēc krīzes?” konstatē, ka no Baltijas valstīm **Igaunijā** ir vislabākā situācija gan finanšu, gan sabiedrības uzticības, gan patēriņa, gan brīvības ziņā. Attiecībā uz **Latvijas populārāko mediju** situāciju **sarukuši ienākumi, aizgājuši lielie, starptautiskie spēlētāji un noticis atkritiens preses brīvībā**. **Vissmagāk cietis Lietuvas avižu tirgus**, kur izdevēju apgrozījumi krituši par 41,2-72,4%. **Latvijā bažas raisa mediju pieaugošā konsolidācija pāris īpašnieku ro-**

kās, tā liekot šaubīties par mediju spēju kalpot kā neatkarīgam sabiedrības interešu sargsnim. **Populārākos interneta medijus Baltijā kontrolē Igaunijas uzņēmumi**. Radio nozīmīgākais spēlētājs visās trijās valstīs ir sabiedriskais medijs, bet **TV dominē** divas grupas – **zviedru MTG un Baltijas mediju alianse**, kura ir līderis satura izplatīšanā krieviski. (*irir.lv* 13.XI). ●●● Radīta jauna vietne *studentiem.lv*, kurā studentiem pašiem iespēja aktīvi izteikties, tādējādi ietekmējot gan universitātē, gan sabiedrībā notiekošos procesus. **Vietnē** var uzzināt vairāk par „Iespējamās misijas” dalībnieku pieredzi izglītības jomā (ieskaitot izglītības politikas analīzi), atrast informāciju par stipendijām, paredzētas videointervijas u.c. ●●● *Jauno Laiks* (2014.5) sauc atmiņā 80. gadu vidu – jau tad ticis skandēts trauksmes zvans par trimdas žurnālistikas krīzes stāvokli, par drukātās preses un citu tradicionālo plašsaziņas līdzekļu norietu tehnoloģisku jauninājumu dēļ, vienlaikus paužot apbrīnu par to dzīvotspēju. Un mūsdienās? – *Laiks* pastāv, tāpat virkne citu izdevumu, kā *Jaunā Gaite* un vietējās sabiedrības *Vēstneši*, ALJA joprojām izdod *Vēja Zvanus* Tiek piesaistīti jauni autori, akcentētas jaunas tēmas un vienīgā izdevēju vēlme ir gados jauni lasītāji. ●●● *The Guardian* vēsti (2015.2.II) par Krievijas un Baltkrievijas opozīcijas līderu izveidoto TV interneta kanālu krievu valodā **Igaunijā Aru.tv**. (re)

DIASPORA – ... IDEĀLISTS IR TAS, KAS LAUŽ CILVĒKU DABAS LIKUMUS. IDEĀLISTS IR PAŠĀ BŪTĪBĀ REVOLUCIONĀRS. IDEĀLISTS IR AUGSTĀKĀ LAKĀPE SABIEDRĪBĀ, KUR VISS PERSONĪBAS LABUMS TIEK NOLIEGTS LIETAS LABĀ – šī Raiņa aforisma zīmē ASV Teksas štata pilsētīnā Marfā tiek atzīmēta (2015.27.-28.III) dzejnieka 150 gadu jubileja ar Raiņa un Aspazijas dzejoļu lasījumiem (dažiem muzikālā pavadībā) Amerikas Latviešu mākslinieku biedrības (ALMA) biedru, draugu un pasākuma dalībnieku interpretācijās latviski un angļiski, arī Raiņa daiļradei veltīta izstāde (*Marfa Book Company*). **Vilis Inde iepazīstina klausītājus ar Raiņa ideoloģiju, viņa daiļrades ietekmi, Latvijas vēstures laikmeta pagriezieniem un arī ar savu Raiņa lugas *Zelta zirgs* angļisko jomu. ●●● 64. Kongresā Sietlā (Seattle, Washington) jaunievēlētā Amerikas Latviešu jaunatnes apvienības valde nolemj 2015. gada Kongresu**

rikot Mičiganas štata pilsētā Grand Rapids. Priekšsēdes Indras Pūrmales ieskatā *brīnišķīgi saorganizētajā* Sietlas saietā dažādos pasākumos piedalījušies vairāk nekā 150 dalībnieku. (It) (ie)

FILMA – Festivālā *Lielais Kristaps* par mūža ieguldījumu kinomākslā balvu saņēm režisors/operators **Ivars Seleckis** un montāžas režisore **Maija Selecka**, bet par labāko filmu starptautiska žūrija atzīst **Jāņa Norda *Mammu, es tevi mīlu***. **Vita Vārpiņa** nosaukta par labāko aktrisi galvenajā lomā. ●●● Iznākusi **Jura Kursieša** filma *Modris*, kas ievērota arī vairākos starptautiskos kinofestivālos. Tbilisi Starptautiskajā filmu festivālā Gruzijā tā saņēmusi Sudraba Prometeja balvu par labāko režisora darbu. ●●● Berlīnes kinofestivāla laikā (2015.II) paziņots, ka **Jāņa Norda *Mammu, es tevi mīlu*** (2013) atzīta par Eiropas labāko bērnu filmu 2014. gadā. (re)

TRADĪCIJU VEICINĀŠANA – CD *Zalkša līgava* dzirdama mūzika no Tautas deju ansambļa *Ligo* deju izrādes – folkloras un postfolkloras tradīcijās ieturētas dziesmas ar **Daces Micānes Zālītes** tekstiem, kas balstīti tautas pasakā, un kopš 2011. gada uzvesta daudzviet Latvijā. ●●● Albumā *Padebeši* savukārt atrodamas septiņas smagā metāla/folkroka stilistikā ieturētas dziesmas latgaliski, kuru tēmas ir iedvesmojusi folklorā, mītiski vēstures notikumi un mūziķu pieredze latgalei. Tituldziesma *Zyli malni padebeši* jau 2007. gadā kļuvis par Latgales radio gada spēlētāko dziesmu. ●●● Jaunās etnorokgrupas *ElektroFolk* albumā – *Elektro* dzirdama savdabīga tautas un rokmūzikas sintēze – Dainu vārdu dzīvības spēks mūsdienīgā/dinamiskā/profesionālā skanējumā. ●●● Grāmatā *Leviņas* ir apkopota informācija par Vidzemes raksturīgajām ermoņikām, kuras vēl pirms 60-70 gadiem visā reģionā bija neiztrūkstošs viesību un danču mūzikas instruments. Sējumam pievienots CD ar dančiem un ziņgēm, kas spēlētas uz leviņām kopā ar citiem tolaik raksturīgiem instrumentiem. ●●● Kapitāldarbs ir **Ilzes Būmanes** apjomīgā grāmata *Latvijas novadu dārgumi*, kuras radīšanā piedalījušies 73 Latvijas novadi – katrs no tiem stāsta par vienu tikai sev raksturīgu un nozīmīgu lietu, notikumu vai cilvēku – par baznīcas zvanu, karogu, kinoscenāriju, nēgu taci, mācītāja talāru, tautas tērpiem, vēstulēm, zobeniem u.c. **Annas Žigures** vērtējumā *Šī ir Latvijas pagastu dižošanās krustu šķērsu pāri visai valstij un cauri laikiem, no senatnes līdz šodienai. Arī šādā veidā, gabaliņu pa gabaliņam vien, var uzbūvēt*

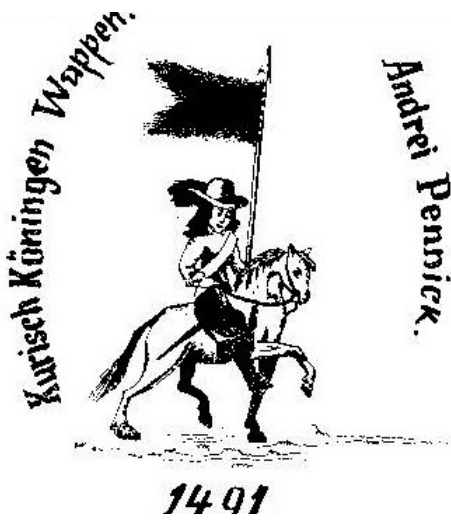
Milda

*mūsu vienīgo, neatkārtojamo Latviju. Cik daudz pacienas un cik dziļa mīlestība plūst no katras lappuses! Piemēram, aknīstieši par savu dārgumu atzinuši Gārsenes tautastērpu, jēkabpilieši – Kaldabruņas jostu, rūjienieši – stāstu par mācītāju Robertu Slokenbergu (ja baznīcas kalnā uzvestu siena vezumu un Slokenbergs teiktu draudzei, ka vajag to noēst, tad pēc pusstundas salmiņš nebūtu pāri palicis), balvenieki – Alberta Pūces dienasgrāmatu, kurā ļoti izteikti atainota nacionālo partizānu cīņa Latgales pusē. ●●● **Alsungas Suitu** sievas pieskandina ar Dainām Francijas vidienes rātsnamus, viesunamun un katedrāles Orleānā (Orléans), Bloā (Blois), Tūrā (Tours), Šartrā (Chartres), Burzā (Bourges) u.c. ●●● No tīmekļa *Zaļa Lapas* uzzinām, ka 13. maijā (vai tam tuvākajā nedēļas nogalē) lietuvieši svēta **Mildas svētkus** par godu mīlestības un brīvības dievītei Mildai, kas esot radniecīga grieķu Afroditēi un romiešu Venērai un kuras vārds pirmo reizi minēts krustnešu dokumentā 1315. gadā. Prof. **Prane Dundulīene** vēsta par Mildas svētnīcu Viļņā, Ģedimina dārzā – tagadējā Trīs Krustu kalnā, bet Kauņā bijušas pat divas Mildas svētnīcas – viena tagadējā Aleksotā, senatnē dēvētā Svibirgale, otra – Neres un Nemunas satekas vietā, kur arī tagad pie atjaunotā aukura mēdz pulcēties un svētkus svētīt baltu ticības piekritēji. Vēsturnieks **Teodoras Narbutas** uzskata, ka Mildas svētnīca atradusies Viļņā, tagadējā Antakalnē. Dundulīene uzskata, ka tieši dievīti Mildu attēlo 7,5 cm augstā bronzas figūriņa, kas atrasta (1840) Ģedimina kalna pazēmē. Līdzīga (ap 0,5 olekti augsta) statuete – sieviete ar ziedu pušķi rokā – atrasta (1782) Kauņā, iemūrēta pirms 1400. gada celtas ēkas sienā. Dīemžēl mācītājs uzskatījis atradumu par nepiedienīgu un sadauzījis to gabalos. Mildas vārda izcelsme meklējama lietuviešu vārdos milti, mylēti – mīlēt. Bet etnoastronomi **Jonas Vaiškūnas** rosina pievērst uzmanību arī vārda milti paralēlnozīmei: ar nokaitētu akmeni sasildīt ūdeni. Proti, arī šī aina var būt metaforiski saistīta ar mīlestību: vīrs kā karsts un ciets akmens, bet paļāvīgā sieviete – kā ūdens. Ne velti Mildas dienā tiek godātas jaunās meitenes – dzīvības turpinātājas, jaunas pasaules aizsācējas. Mitologi zina vēstīt, ka Mildas godā turētājus un tos, kas ar zālītēm vai vārdošanu dziedējuši mīlas vainas, ļaudis saukuši par „mildauņinkai”. Vēl pirms gadiem desmit Lietuvas ciemos šis vārds dzirdēts no vecu ļaužu lūpām. Milda pa visu pasauli lidojusi gaisa ratos, kuras velk bariņš baložu – baltu kā sniegš. Viņai bijis arī dēls – spārnots*

Mildas svētki Lietuvā

rūkītis, kurš saindē sirdis ar mīlestības indi. Etnologs **Libertas Klimkas** ir kritiskāks – Milda esot fikcija, kuras diena kalendārā pirmskara Lietuvā lietuviskuma veicināšanai, tāpat kā daudzi citi vārdi, ar vieglu roku ierakstīta nejausi izvēlētā datumā. Mīlas dieviete lietuviem gan bijusi, bet viņas vārds neesot saglabājies. Dievietes simbols bijusi dzērve, par ko liecinot, piemēram, tradīcija, ka masku dzērve „knābā” meitas, kurām laiks iziet pie vīra, dzērves tēls piedalās ar precībām saistītās jauniešu rotaļās, un kur nu vēl dzērves ilgpiļnās klaigas un skaistās, graciozās dejas pavasarī... (re)

LATVIJA – AR SKATU SENDIENĀS – Latvijas Radio korespondente **Baiba Kuške** vēstī par vēsturnieka **Agra Dzeņa** 15 gadus tapušo, bagātīgi ilustrēto monogrāfiju *Kuršu ķoniņi un citi lēņavīri Rietumlatvijā*, kas aptver laiku posmu no 13. gs. līdz 20. gs. beigām. Par uzticīgu dienestu Livonijas ordeņa labā ķoniņi bijuši privileģēti, brīvi no klausām un nodokļiem, baznīcās sēdējuši goda vietās, bet tajā pašā laikā aktīvi piekopuši senču tradīcijas, izslavēti ar savu viesmīlību un varenām dzirēm: *Kristību, kāzu un bērnu gadījumā svinības notika vismaz trīs dienas, ja ne visu nedēļu. Šīm dzirēm netika žēlots ne alus, ne ēdieni, un tika aicināti ne tikai ķoniņu piederīgie, bet arī kaimiņi no zemnieku kārtas, norāda Dzenis. Viņu privilēģijas tikušas likvidētas pēc pirmās Latvijas brīvvalsts nodibināšanas. Latvijā vēl šobrīd dzīvo ne mazums cilvēku ar uzvārdiem, kas raksturīgi tikai Ķoniņu dzimtām, piemēram, Tontegode, Peniķis, Vidīņš, Šmēdiņš. Kā uzskata Dzenis – kuršu ķoniņu 700 gadu brīvības pieredze ir atspēkojums mītam par latviešu 700 gadu verdzību. Es vēlos, lai šī vēsturiskā pieredze, ko ir guvuši kuršu ķoniņi, noderētu mūsdienai Latvijas iedzīvotāju un latviešu dzīves labiekārtošanai, jo no šīs lēņavīru vēstures redzams, ka patiesu brīvību nodrošināja, pirmkārt, personiskā brīvība un, otrkārt, īpašuma brīvība. Brīvais īpašums piesaistīja cilvēku noteiktai vietai, un bija telpa, kur varēja īstenot personisko brīvību, norāda Dzenis (Ism.lv 23.XII). ●●● Priekules novadā Kurzemē. netālu no Virgas muižas, pēc nepilnu simt gadu pauzes atrastas 70 gandrīz 2000 gadu vecas romiešu bronzas monētas. (re)*

LATVIJA – AR SKATU VINDIENĀS – Sekojošā fragmentā arhitekts **Arno Teivens** (1905-1995) atce-

ras braucienus zvejas laivā no Latvijas uz Gotlandi (1944.20.-21.XII) – no LOM jaunā interaktīvā multimedija (latviešu, angļu, vācu, krievu val.) Atstājot Latviju 1944-1945, kad tūkstoši Latvijas iedzīvotāju devās bēgļu gaitās uz Rietumiem: *Kad pēdīgi 20. decembrī ap plkst. 21 izplatījās neticamā ziņa, ka laiva esot jau klāt, bērns bija jau uz izveseļošanās ceļa. Saiņiem aprāvušies, tumsā un klusumā, gatavi katrā brīdī būt vāciešu staigājošās patruļās pārsteigti, devāmies uz kāpām. Jūrmalā ledus un plistošie vilņi. Tiekam pievedlaiviņā, bet tā uzsēžas uz otrā sēkļa, vilņi gāžas gandrīz paralēli laivā iekšā, draud to apgāzt. Panika. Komanda: „Vīrieši, izkāpt!” Līdz ceļiem aukstā ūdenī stumjam laivu pāri otram sēklim, tad rāpjamies paši tanī atpakaļ. Kad sasniegta selgā stāvoša liellaiva, pa labi un kreisi Kurzemes krasti blāzmo ugunsgrēku atspīdumā un atlido tāla dunoņa – ir atkal vienlaicīgs uzlidojums Ventspilij un Liepājai. Laiva pieblīvēta bēgļiem, cits pie cita bez kustēšanās iespējas. Ap plkst. 23 sākas brauciens pretī nezināmajam. Pēc apm. 20 minūtēm laivas motors sāk niķoties un pēdīgi apstājas pavisam. Vilņi pārņem laivu savā varā. Druždaina motora labošana, un to izdodas sameistarot līdz pusjaučiai. Tā mēs braucam cauri naktij, cauri otrai dienai, kad sāk rasties zīmes, ka celsies vētra. Laiva pārlādēta, iegrimusi apm. 1 pēdu no klāja virsmas. Ja vētra pieņemsies, sviēdisim bagāžu jūrā, bet vai ar to pietiks? Vilņi šļācas pāri, visi uz klāja izmirkuši un apledojuši, smagi. Bet vētra pagāja mums garām, un pēc 18 stundu brauciena no zvejas laivas, ko pārmaiņus vadīja Prullis un Krišs Priedoliņš un kur normāli ir vietas 30 cilvēkiem, sāka rāpties laukā šīs 127 cilvēcīgās būtnes. Slītes pilsetiņa bija spožās ugunīs, uz ielām Ziemeļvētku egles – lielāku pretstatu grūti izfantazēt. Apmēram 5 mēnešu laikā līdz 1945. gada maijam, bēgot no karadarbības un otrreizējās PSRS okupācijas, ap 200 000 iedzīvotāju atstāja Latviju cerībā drīz atgriezties. No Rīgas, vēlāk no Liepājas un Ventspils uz Vāciju pa jūras ceļu pārveda ap 180 000 (to vidū ap 40 000 latviešu karavīru). Bēga arī pa zemes ceļu, kā arī zvejnieku laivās/ kuteros, riskējot ar dzīvību, šķērsoja karakuģu patrolēto Baltijas jūru, lai no Kurzemes jūrmalas nokļūtu Zviedrijā. Neraugoties uz vācu okupācijas pārvaldes aizliegumu, no 1944.VIII-1945.V ap 4 559 bēgļi nonāca Zviedrijā. [Multimediju veidoja: Māris Liepiņš, SIA SOLAVI, Mikus Riekstiņš, Markus Rožkalns, Web+dzaina aģentūra Grafitik.] ●●● *Laikā / Brīvajā Latvijā / LA.lv 2014.12.XI Franks Gordons vērs uzmanību uz The New York Review of Books ievietoto (2014.23.X) Rīgā dzimušā (1909) britu filozofa Jesaja Berlina 20. gs. vērtējumu, kur Hitlers minēts pa vidu starp Staļinu un Mao: Cilvēki gadu tūkstošiem iznīcināja cits citu, bet huņņu vadoņa Atilas, Čingišhana, Napoleona (viņš iesāka masu slepkavības kara laikā) varasdarbi, pat armēņu slaktiņi nobāl līdz nenozīmīgam salīdzinājumā ar Krievijas revolūciju un tās pēcspēli: spaidi, spīdzināšana, slepkavības, par kurām atbildīgi Ļeņins, Staļins, Hitlers, Mao, Pols Pots, un sistemātiskā informācijas falsifikācija, kas gadiem ilgi neļāva uzzināt par šīm šausmām – tam nav nekā līdzīga. ●●● Viesturs Sprūde (LA.lv 23.XII) sauc atmiņā 1944. gada 23.**

decembri, kad Kurzemē padomju-vācu frontē uzliesmoja tā sauktās otrās Ziemassvētku kaujas. Padomju karaspēks centās izlauzties Tukuma un Saldus virzienā. Latviešu leģiona 19. divīzija niknas aizstāvēšanās kaujas izcīnīja Džūkstes-Lestenes iecirknī, kur cīņā tika raidīti arī padomju armijā steigā mobilizētie latviešu puīši no Vidzemes un Latgales. Intensīvas kaujas ilga līdz 31. decembrim. Cīņa notika par katru māju, par katru augstieni. Tās vairākkārt gāja no rokas rokā. Līdz uzbrukuma apstākuma brīdim padomju karaspēkam atsevišķos iecirkņos bija izdevies pavirzīties 13 km uz priekšu, tomēr nākamā gada janvārī pretuzbrukumā vāciešiem daļu zaudētā izdevās atgūt. Milzīgas zaudējumus cieta abas puses. Daudzi tajās dienās kritušie leģionāri tagad atdusas Lestenes brāļu kapos. (re)

LATVIJA – AR SKATU MŪSDIENĀS – Lai arī lielās politikas vadlīnijas vilkt turpina Brisele, Latvijai ļoti sarežģītos apstākļos uzņemoties prezidentūru ES Padomē, Rīga savā ziņā uz sešiem mēnešiem kļūst par Briseli, uz kuru, kā uzsver *LA.lv* (2015.6.l) korespondents, *īpaši paļaujas ES Austrumu partnerības valstīs. Pirmām kārtām Ukraina, kam esam parādā zināmu pateicību, jo Kijeva satricināja mūsu politiķu vēlmju domāšanu* [uz ko Uldis Ģērmanis (1915-1997), šaubu nav, būtu attiecinājis savu daudz citēto frāzi: *nekur nav teikts vai rakstīts, ka latvietim neizbēgami jābūt vientiesīgam.*] ●●● Raidījumā *Krustpunkts*, kā vēsta **Aidis Tomsons** (2014.29.XII), pētnieciskās žurnālistikas centra *Re:Baltica* redaktore **Sanita Jemberga** atzīst, ka pērn gadā viens neapejams notikums jebkura cilvēka dzīvē, kurš kaut mazliet interesējas par pasauli, bijusi *Krimas aneksija un sekojošais karš Ukrainā*. 2014. gads sagrāva ilūziju par to, ka mums apkārt viss ir stabils, ka šī valsts ir teju mūžīga, ka pārskatāmā nākotnē nav iespējama militāra agresija. ●●● Tam pievienojas JRT aktieris **Vilis Daudziņš** ar zīmīgu piebildi par savu viesošanos Katalonijā, kas likusi aizdomāties par Latviju. Viņu pārsteidzis fakts, ka šajā autonomijā visa izglītība ir tikai kataloņu valodā, kas ārkārtīgi svarīgi, lai veidotos vienota sabiedrība. Būtisks viņam šķitis viena no šīs autonomijas iepriekšējiem prezidentiem teiktais: *katalonis ir tas, kurš atbrauc uz Kataloniju, strādā Katalonijā, maksā tur nodokļus, runā kataloņu valodā un grib būt katalonis. Kā izdarīt tā, lai gribētos būt latvietim – dzīvot šeit, strādāt šeit, runāt latviešu valodā?* – jautā Daudziņš. ●●● Kopš pērn gada augusta Latvijā visaugstākajā līmenī netiek pārstāvētas Vašingtonas intereses – brīvs ir ASV vēstnieka amats. Vairāk nekā 20 citas pasaules valstis ir līdzīgā situācijā. Lai gan prezidents **Baraks Obama** tūdaļ nomainījis jauno vēstnieci, – karjeras diplomāti **Nensiju Petitu**, – ASV Senāts starppartiju politisku strīdu dēļ joprojām nav apstiprinājis viņu amatā, kas, protams, vājina ASV lomu pasaulē un pat apraud tās drošības intereses. ●●● Fragmenti no **Annas Žīgures** (*LA.lv* 12.XI) vērtējuma par **Saeimā ievēlētajām partijām: Saskaņa**, kas pirms vēlēšanām pacēla sociāldemokrātu karogu, stāv tālu no šīs Rietumeiropā dzimušās idejas un vēl tālāk no ziemeļvalstu demokrātiskās un atklātās sabiedrības. Par *Vienotību* pat Ušakova ka-

ķiem ir skaidrs, ka tā vairs nespēj vienot savus biedrus, turklāt uzsvērti lielmanīgi un noslēpumaini izturējusies pret atbalstītājiem. ZZS noturīgā Ulmaņa tēla izmantošana un labi strukturētā organizācija ir nopelnījusi savu lomu. *Nacionālās apvienības* trumpis ir nacionālā ideja, kas mūsu valstī vienmēr bijusi godā. *Reģionu apvienība* un *No sirds Latvijai* pagaidām ir nenoteikti spēlētāji. **Kas valsti gaida nākotnē?** Tā ir nedroša, jo pasaule pārvērtusies ātri un nevēlamā virzienā. Skaidrs, ka pa vecam vairs nevarēs dzīvot ne vēlētāji, ne ievēlētāji, un arī nepilsoņu situācija Krievijas agresīvās rīcības dēļ kļuvusi sarežģītāka. ●●● Latvijas Ārlietu ministrija vēsti (2015.14.I), ka ekspresdite **Dr. Vaira Viķe-Freiberga** uzaicināta un ir piekritusi darboties augsta līmeņa amatpersonu darba grupā (*Panel of Eminent Persons on European Security as a Common Project*), kas izveidota Eiropas Drošības un sadarbības organizācijas (EDSO) ietvaros. (re)

IGAUNIJA – Uzstājoties Halifaksā (Halifax, Canada) notiekošajā starptautiskā drošības foruma atklāšanas diskusijā, Igaunijas prezidents **Tomass Hendriks Ilvess**, pievēršoties Ukrainas krīzes un Krievijas agresijas radītajiem draudiem: *Vairums lietu, ko Eiropa uzskata par ierastu, šodien ir apdraudētas, (...) svarīgi izprast situāciju un pretoties Kremļa propagandas paralēlajai realitātei, kas ir pretrunā ar demokrātiskajām vērtībām* (*apollo.lv* 25.XI). (re)

LIETUVA – Krievijas Ārlietu ministrijas paziņojumā iekļauts **Aleksandra Lukaševiča** u.c. oficiālo pārstāvju aicinājums (21.XI) saraut diplomātiskās attiecības ar Lietuvu sakarā ar prezidentes Daļas Gribauskaites teikto (20.XI) Lietuvas radio: *Lietuva ir viena no valstīm, kas neesen veikusi sarežģīto ceļu uz neatkarības atgūšanu. Šodien mēs zinām, ka Ukraina cinās par mieru Eiropā par mums visiem. Ja teroristiskā valsts, kas piedalās neslēptas agresijas īstenošanā pret savu kaimiņvalsti, netiks apturēta, tad agresija Eiropā izpletīsies vēl tālāk. (...) Lietuva, līdzīgi citām Eiropas valstīm, saprot, ka par mieru ir jācinās, miers ir jāizstāv un neatkarība un suverenitāte ir neaizskaramas. Katrai nācijai ir tiesības uz savu valsti, un neviens nedrīkst diktēt, kā tai vajadzētu dzīvot, vai tā būtu liela valsts vai maza. Tāpēc mums pašreizējam Kremlim, pašreizējai Krievijas vadībai ir jāpasaka, ka šāda rīcība nekad netiks paciesta* (*apollo.lv* 21.XI). (re)

MOLDOVA – Moldovas iedzīvotāji ir atbalstījuši (30. XI) politiskās partijas, kas atbalsta Moldovas ciešāku integrāciju ar Eiropas Savienību (ES).

KF – Opozīcijas līderi uzskata, ka **Aleksejam Navalnijam** piespriests trīsarpus gadus ilgais nosacītais cietumsods un viņa brālim **Oļegam** tikpat ilgais reālais cietumsods, ir **politiski motivēts safabricējums**. ●●● No **ALEHINSBLOG** (*Think Liberalism*): *Vienīgais, kas Krievijai ir maigs tās t.s. „maigajā varā”, ir vate. Ja kāds vēl nezina par vati, ar šo vārdu (vata - krievu valodā) 2014. gadā sāka apzīmēt to, ko agrāk sauca par sovokiem, homo sovieticus vai varbūt kādu citu vārdu salikumu... Par sovokiem jeb vati, „vateņiem”, nepiedzimst, par tiem kļūst, ļauj sevi iezom-*

bēt. Kļūšana par vati ir pietiekami apzināta rīcība, un tāpēc tā ir jāanalizē, jākritizē un jānosoda. Kļūt par vati nozīmē apdullināties – noticēt meliem, tendenciozām puspatiesībām, ko vairākos propagandas raidījumos, ziņu pārraidēs un pat seriālos skatītājam uzspiež Krievijas TV kanāli un jebkuri citu raidītāju kanāli un radiostacijas, tai skaitā Latvijas, tai skaitā latviešu valodā, kas izplata nepatiesus priekšstatus par vēsturi un pasauli. Meli arī ir propagandas karš. Tas ir kara saturs un būtība. 2014. gadā iezīmējās šo apzināti nepatiesu priekšstatu izplatīšanas ideja - pārliecināt propagandas kara objektu, jebkuru, kas ir ar mieru uztvert (dez)informāciju krievu valodā, kas Krievijas vienmēr ir bijusi Rietumu ģeopolitiskais pretinieks, otra lielvara, Rietumiem alternatīvais pōls, vienīgais spēks, kas spēj uzvarēt „amerikāņu (uzkundzēšanās) projektu”. Patiesībā Kremļa maigā vate iedvesusi tikai naidu vienos un riebumu citos. Ne mīlestību pret Krieviju un tās kultūru, ne vēlmi sekot tās piemēram, ne cieņu pret tās zinātnisko vai industriālo potenciālu, ne apbrīnu par tās panākumiem ārpolitikā maigā vate nav spējusi radīt un nav radījusi... Vienreizēji lieliski par 2014. gada rezultātiem pateicās profesors **Andrej Zubov** Echo Moskvu raidījumā: „25 gadus mēs attīstījāmies pilnīgi nesaprotamā veidā. Mēs cēlām tirgus ekonomiku, bet tā arī neesam to uzcēlušī. Mēs veidojām demokrātisku sabiedrību, bet tā arī neesam to izveidojuši. Mēs mēģinājām tikt galā ar savu sovjetisko pagātni, bet dabiski neesam tikuši galā no Jeņiniem mauzolejos un laukumos. Šī dzīve bija nesaprotama. Telpa starp diviem prātu stāvokļiem (межумочное пространство). Bet šis gads bija patiesības brīdis, kad viss nostājās savās vietās. Kļuva skaidrs, ka mēs neko nemēģinājām uzcelt. Ka vismaz pēdējos piecpadsmit gadus tā bija demokrātijas un tirgus ekonomikas imitācija. Jaunas Krievijas celšanas imitācija” (2015.1.1). ●●● Un jau pirms tam **alehinsblog** (2014.9.XI) uzsver valstiski apdraudētās dzīvās Krievijas balss – radiostacijas **Echo Moskvu** svarīgumu arī latviešiem. No darba ticis „atbrīvots” viens no vadošajiem žurnālistiem, **Aleksandrs Pluščevs**, kura raidījumā *Pašu acīm* (Svoimi glazami 29.X) žurnālisti no Los Angeles Times un TV kanāla Dožd stāsta par Ukrainas armijas un Kremļa atbalstīto teroristu kaujām Doņeckas lidostā – emocionāli piesatināts, bet paties priekšstats par kara – Krievijas pret Ukrainu – būtību: Ukrainas pusē tā ir cīņa par vērtībām, Krievijas – pret visu, ko aizstāv ukraiņi. Uzbrukums Echo Moskvu krasi parādot spēkā pieņemšos Putina režīma totalitārizācijas tendenci, kas nozīmē Krievijas pašizolāciju. Iekšpolitiski tas, ļoti iespējams, novedīs pie plašāka mēroga represijām pēc politiskiem motīviem, nekā tas ir bijis līdz

Krievijas drošībuieku aizturētais politiskais opozicionārs Aleksejs Navalņijs

Foto: Mihail Počujev / The Guardian

Atis Klimovičs Ukrainā

šim. Ārpolitiski tas nozīmēs pieaugošu Putina režīma neprognozējamību, daudz lielāku salīdzinot ar PSRS režīmu, tāpēc ka atšķirībā no 70.-80. gadu PSRS politbiroja vadības stila Putina režīms ir diktatūra, kuras vadībā atrodas emocionāli nestabila persona. ●●● Un bijušais padomju līderis **Mihails Gorbačovs**: Putinam ir jāieklausās – tas ir svarīgāk par lišķiem, kas viņu aplaiza no pēdām līdz zināmām vietām... stipra valsts - demokrātiska valsts (apollo.lv 21.XI).

PUTINA KARŠ PRET UKRAINU – FRANKS GORDONS 2014.30.XII: Naftas cenu un rubļa kritiens jūtiem iedragājis impēriskās Krievijas ekonomiku, un Putins nokļuvis sprukās. Viņam nav izdevies abus „pareizticīgos” separātistu veidojumus Donbasā padarīt par noturīgu Krievijas protektorātu. Šobrīd vēl nav iespējams izdibināt, cik lielā mērā Baltkrievijas un Kazahstānas prezidentu vizītes Kijevā ietekmēs Krievijas un Rietumu pretstāves turpmāko gaitu, bet jaunas cerības vieš iepriecinošais fakts, ka uz Ziemassvētku sliekšņa, 23. decembrī, Ukrainas parlaments ar 303 balsīm pret astoņām pieņēma likumu par Ukrainas izstāšanos no t.s. neangažēto jeb nepievienojušos valstu grupas. Līdz ar to Ukraina apliecinājusi savu apņēmību sasniegt iecerēto mērķi – galu galā kļūt par NATO dalībvalsti (LA.lv 30.XII). ●●● ASV prezidenta Kārtera padomnieks nacionālās drošības jautājumos, daudzgu grāmatu autors, Polijā dzimušais **Zbignevs Bžezinskis** paudis viedokli ASV Senāta Bruņoto spēku komitejā, ka atturēšanas politikai jābūt ar saturu, tai jābūt ar zobiem. Tai jārada situācija, kurā katram, kas plāno šādas darbības, nebūtu citas izvēles, kā vien iztēloties – ar kādu pretestību es sastapšos. Un tieši tāpēc es rekomendēju izvietot [Baltijā papildu] bruņotos spēkus, bet tā, lai tas nekļūtu par provokāciju. [Putinam jāsaprot,] ja viņš spers kādus soļus pret, piemēram, Igauniju, tad viņam nāksies saskarties ar amerikāņu karaspēku. Un vēl labāk, ka arī ar vāciešu, franču un britu (.), kas noteikti mazinās vēlmi atkārtot Krimas scenāriju (lsm.lv 2015.22.1). ●●● Jau 90. gadu sākumā **Radio Brīvā Eiropa** (Radio Free Europe) latviešu redakcijas uzmanību ar objektivitāti un profesionālismu pievērsa **Ata Klimoviča** reportāžas no sairusās PSRS „karstajiem punktiem”. Šeit fragmenti no viņa raksta (2014.22.XI – delfi.lv) un intervijas (ar **Māru Miķelsoni delfi.lv** – 20.XI) no Ukrainas, kur gan antiterora operācijas zonā (ATO), gan citur žurnālists nesen strādāja pie filmas *Ukrainas sarunas*: ...Vēl pirms gada bija pilnīgi neiespējami iedomāties, ka iespējams tāds naidis starp tā saucamajām brāļu tautām. Man ir daudz

čomu Krievijā, ar kuriem savulaik ziemeļos dalījāmies pēdējā maizes riecienā. Bet, kas noticis tagad – esam kļuvuši par ienaidniekiem. Es aizsūtīju e-pastu savam draugam Koļam. Ko jūs darāt, prasīju viņam. Kāpēc jūs nākat šurp, ielaužaties manā mājā, paņemat manu sievu!? Vai tu domā, ka es to pieļaušu? Vai esi aizmirsis, kā tevi ievainotu nesu? Tā arī uzrakstīju, skaidroja taksists. Savu armijas biedru, kaujā sašauto Koļu Afganistānas karā vairākus kilometrus vilcis pa zemi un tikai pateicoties tam viņš izdzīvojis. Uz šo e-pastu, tas palicis pēdējais, atbildi no Krievijas Vladimirs tā arī nav sapēmis [tā taksists Kijevā]... Ukrainā lielākā daļa cilvēku notikumus valsts austrumos tā arī sauc – par karu. [Par Ukrainas un Krievijas karu]: ...Kijevas centrālā kara hospitāļa teritorijā... Sejā redzama gara rēta, kas pāri visai galvai stiepjas līdz pat pakausim:... Ja vien būs profesionāla kauju vadība un apgāde, ar Ukrainu nekas slikts nenotiks, mēs to nosargāsim [apgāde aptuveni 30 gadus vecais ukraiņu karavīrs, un cits]: Karojam par Ukrainu Donbasā. Tur vienkārši nevar būt Krievija, tas nekādā ziņā nebūtu normāli. Ukrainas armijai ir vajadzīgi uzlabojumi ar apgādi. Ukrainu armijas karavīriem ir dažādi apģērbi. Ziemai nākot, viņiem vajadzīgi siltie apģērbi, no ieročiem redzēju kaut kādu bruņutehniku... brīvprātīgo bataljons, vīri vecumā no 20 līdz pat 50-60 gadiem. Vīri spēka gados, pieredzējuši vīri. Viņi visi kā viens stāstīja, ka ir gatavi karot līdz pēdējam... Līdz šim brīvprātīgie ir tie, kuri brauc uz Zviedriju, nopērk bruņuvestēm metāla plāksnes, jo zviedru tērauds ir labs, turpat sagriež tās, kā vaju, uzliek virsū gumijotāku materiālu un tādējādi sašuj bruņuvastes armijai. To dara brīvprātīgie, nevis valsts... Otrs aspekts ir Rietumu ļoti apšaubāmā darbība līdz pat šim brīdim.

Plus ļoti spēcīgs iebrucējs, kāda ir Krievija - viltīgs, melīgs, pietiekami labi apbruņots, militāri ļoti spējīgs, ar lielu daudzumu visa kā – municijas, tehnikas. Es domāju, ka tas daudz ko izskaidro... Tam pretī tagad ir tāda ļoti negaidīta nācījas vienotība, kas patiešām ir liels brīnums... Man vieš cerības, ka ukraiņi izturēs, to dod šī gaisotne un šī gatavība, un to, ko neizdara valdība, neiedod arī Rietumi, tai skaitā Latvija, iedod šie tūkstoši Ukrainas brīvprātīgo... Latviešu izpratnē par to, kas notiek Ukrainā, ir liels murgs... Neesam mācējuši pastāstīt, ka tur neatrodas nekādi amerikāņi, neesam izstāstījuši, kas tur patiesībā ir iebrucis, kas notiek ar ukraiņu sabiedrību, par to, ka agresors ir traki bīstams – nav nekādas atšķirības starp to, ko Krievija darīja 1940. gadā, to var izdarīt arī tagad. To Latvijas sabiedrība nesaprot. Ļoti daudzi cilvēki. [Par savu lauku kaimiņu, kurš pārsvarā dzīvo Jēkabpilī un runājas ar Jēkabpils krieviem.] Viņš prasa – kāpēc Ukrainā krievi ar krieviem karo? Es teicu: Andri, Ukrainā ir tādi ukraiņi, viņiem ir gara vēsture, 300 gadus Krievijas impērija viņus mēģinājusi vispār nožņaugt, viņi ir izturējuši. Ir Ukrainas Sacelšanās armija, ukraiņi ir karojuši pret poļiem, vāciešiem. Kādi krievi pret krieviem? Tas lielā mērā ir Krievijas propagandas un TV pirksts... Mēs zinām, ka Latvijā ir ļoti vājas dienas avīzes. Tagad dienas avīzēs katru dienu bija jābūt rubrikai „Karš Ukrainā”. Vai kādā ziņu portālā. Patiesībā šī valsts mums ir tik tuvu, ka tur bija jāatrodas pastāvīgam latviešu žurnālistu „desantam”. Protams, ja mēs saprastu, ko tas nozīmē... runājot par žurnālistu darbu Ukrainā, nekad jau nav bijusi runa par izdevumiem, drīzāk ir runa par izpratni. Izpratnes nav ne mūsu medijiem, ne arī mūsu valdībā. Nu kā var joprojām būt tas pats iekšlietu ministrs, kurš kopš marta,

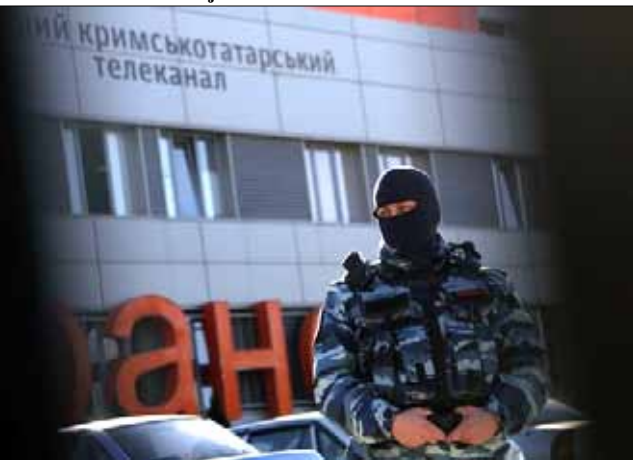
Luhanskas friziere Maša, lai karotu par Ukrainu, brīvprātīgi iestājās Ukrainas Donbasa bataljonā, apmācību laikā kādreizējā padomju pionieru nometnē netālu no Dņepropetrovskas (2014.VII)

Foto: Justyna Mielnikiewicz

kad sākās Ukrainas krīze, nav sarīkojis nevienu papildu šaušanas treniņu policistiem? Kurš tad pirmais cīnās pret „zaļajiem cilvēceņiem”?... Brīvprātīgo kustība ir plaši aptvērusi visu Ukrainas sabiedrību, tajā ir iesaistīti tūkstošiem cilvēku... [Domāju, ka Kremla] mērķis ir tālāks un lielāks, tā ir saķeršanās uz dzīvību un nāvi... Tas apdraudējums ir uz visu banku – Ukrainas valsts iznīcināšana. Tur ir patoloģisks naidis, ka ukraiņi apzinās un zina šo saikni ar Kijevas Krievzemi, aizvainotība par to, ka ukraiņi it kā ir „nozaguši” krieviem vēsturi. Nu kā var nozagt vēsturi? Tas ir naidis par ukraiņu valodu, kas ir bijis jau ilgu laiku – kā Krievijas akadēmiskajās aprindās gribēja pierādīt, ka nav tādas Ukrainas. Tas ir novedis pie tā, kas tagad notiek, un tas ir ļoti nopietni. Tas paredz daļas patriotu vai inteligences iznīcināšanu, represijas pret valodu, pret visu ukraiņisko. ●●● Par apņēmību cīņās un tūkstošiem brīvprātīgo cenšanos aizlāpīt caurumus Ukrainas bruņotajos spēkos vēsti arī *The New York Times* korespondents Endrū Krāmers (26. XI, arī 27. XI). Seko dažī izvilklumi: *Fakts ir tas, ka pēdējā laikā lielākā daļa nocietinājumu ir uzbūvēta ar brīvprātīgo rokām. Tas ir gan morāls, gan fizisks atbalsts un savā ziņā dod arī cerību, ka ukraiņi spēšoturēt savas pozīcijas pret ievērojami lielāko pārspēku.* (...) Brīvprātīgās sievietes lielākoties rosās daudzajos loģistikas centros – pako mājās gatavotus marinējumus un konservus, pašrocīgi šūtu silto apakšveļu, pat iepērk atsevišķos veikalos pieejamo militāro ekipējumu – nakts redzamības mērķus šautenēm. Vienā no Dņepropetrovskas brīvprātīgo centriem plauktos krājas ar pašu rokām darinātas bruņavestis. Tiek šūti guļammaisi un meistarotas mazas krāsniņas. Stāsta, ka netāljā Žovti Vodi pilsētā kāda civilinženieru grupa ķērusies pat pie bojātu bruņutransportieru remontēšanas – vecā tehnika mēdz bieži apstāties. „Mūsu puikas, mūsu vīri aizstāv valsti, mūsu valsti, un viss tagad ir viņu rokās,” žurnālistam stāsta Nataša Naumenko, kura ikdienā strādā par ceļojumu aģenti tūrisma firmā. „Viņiem ir nepieciešams spēcīgs gars, tāpēc cenšamies dot māju siltumu un sajūtu, ka viņi tur nestāv par neko. Viņu sievas, viņu mātes, viņu meitas, piemēram, vāra boršču,” turpina zupas virtuvē sastaptā sieviete. Vienā nedēļā viņa kopā ar citām brīvprātīgajām spēj sagatavot aptuveni 2000 sausās

Krievu specvienība OMON pie Krimas tatāru TV stacijas ATR

zupas maisījumu. Līdzīgas virtuves nesen sākušas strādāt arī Kijevā un Odesā. Valsts rietumu pilsētā Ļvovā cilvēki izveidojuši ziedojumu urnu tanka formā. (...) Brīvprātīgie arī karo. Valsts austrumos atrodas aptuveni 20 bataljonu, kuros brīvprātīgi pieteikušies no 15 000 līdz 20 000 cilvēkiem. (re)

KRIMA – Starptautiskā cilvēktiesību aizstāvības organizācija *Human Rights Watch* pērn gad novembrī vēsta par masveidīgiem cilvēktiesību pārkāpumiem Krimā – iebiedēšana, Krimas tatāru sabiedrisko darbinieku un žurnālistu, arī visu citu, kuri uzstājas pret Krievijas politiku, vajāšana. Maskavā klajā laisto grāmatu *Krimas vēsture (История Крима)*, ko paredzēts iekļaut Krimas skolu programmā, tatāru līderis **Mustafa Džemiljvs** nosaucis par *Krievijas vēsturnieku kaunu*, tās autori ir *atkarīgi cilvēki, kuri rakstīs to, ko vara viņiem liks*. Tā ir vēstures rakstīšana pēc varas diktāta, to uzspiedīs visiem, runāt par to, ka tā vai cita teritorija ir „mūsu” tikai tāpēc, ka kādreiz tā tikusi iekarota, ir aptuveni tikpat primitīvi kā tad, ja Krimas tatāri teiktu, ka Maskava vispār ir mūsu pilsēta, jo mēs savulaik to iekarojām (*irir.lv* 20.XI). ●●● JG278:64 sakarā ar Krimas tatāru plaši atzīmēto sēru dienu / deportāciju dienu (18.V) minējam kopš Gorbačova perestroikas 80. gadu otrā pusē vienīgo diskusiju pārraidi (parasti gan krievu valodā) vienīgajā Krimas neatkarīgajā TV stacijā ATR. Pērn gada maijā tatāru programmas ilggadējai vadītājai **Liljai Budjurovai** KF okupētās/ aneksētās (2013.III) Krimas pārvaldnieks **Sergejs Aksjonovs** speciālā brīdinājumā norādīja neteikt neko „provokatīvu”. Neraugoties uz to, Budjurova savā TV pārraidē iedrošinājās vērsties pret Maskavas varnešiem par tiesību laupīšanu atgādināt mūsu mazbērniem par traģēdiju tā, lai kaut kas tamlīdzīgs nekad nevarētu atkārtoties nākotnē. Šī gada sākumā TV staciju ATR „apsargā” baltiešiem pirms mazāk nekā trim dekādēm ļoti pazīstamie *omoniēši* – Krievijas Iekšlietu ministrijas specvienību (Отряд мобильный особого назначения - Мобильные спецвнб) bruņoti locekļi... (re)

ĒRMĪGAS BŪŠANAS JEB CARISKĀS KRIEVIJAS ATJAUNOŠANA – Krievijas Stratēģiskās pētniecības institūts (*Российский институт стратегических исследований* jeb RISI) bija daļa no Krievijas Ārpolitikas izlūkošanas dienesta (*Служба внешней разведки* jeb SVR) – līdz 2009. gadam, kad tas pārgāja prezidenta tiešā pakļautībā. Institutā pašreizējais vadītājs **Leonīds Rešetņikovs**, kurš savā laikā bija atbildīgs par krievu spiegu darbības koordinēšanu Balkānos, tur kļūdams par kaismīgu ortodoksās pareizticības sekotāju un vienlaikus par Krievijas cariskās impērijas apjūsmotāju, par tās sairšanu nevaino **Gorbačovu** vai **Jeļcinu**. Viņa vārdiem izsakoties, *Krievijas impērijas kriminālajā destrukcijā vainojami ir boļševiki. Impērija ir jāatjauno un runas par Ukrainas valstiskumu ir blēņas, Ukrainas nav, ir tikai Mazkrievija/Malorossija, (...) ukraiņu valodu mākslīgi ir radījuši poļi un austrieši, lai šķeltu Krievijas vienotību*. Tieši tādās pat domās ir institūta Ukrainas nodaļas vadītāja **Tamara Guzenkova**. RISI ieteikums ir izveidot „Jaun-

krieviju" Ukrainas austrumos un dienvidaustrumos, no Harkivas līdz Odesai. Par to vēsta bijušais vecākais līdzstrādnieks **Aleksandrs Sitņiks** (Сытник), atlaists no darba pēc Kremļa nepieņemamas analītiskas prezentācijas (2014.IX) par Baltkrieviju, proti, tā ņemšot dalību [Putina izlolotajā] Eirāzijas Ūnijā tikai pēc suverenitātes garantijas saņemšanas no Krievijas. ●●● Kaut arī Levadas Centra Krievijas iedzīvotāju aptaujā pozitīvu novērtējumu saņem Krievijas sabrukšanas istenotāju „kriminālo boļševiku” līderis Ļeņins (46%) un vēl vairāk Staļins (52% – apm. tikpat cik pēdējais cars Nikolajs II)*, ne jau tikai Rešetņikovu nodarbina impērijas atjaunošanas plāni. Arī pats Kremļa saimnieks, var droši pieņemt, klusībā cer uz trešo dinastiju Krievijas vēsturē – pēc **Rurikiem un Romānoviem – Putini...** ●●● Šajā sakarā zīmīgs ir **Soņas Margolinas** raksts *Neue Zürcher Zeitung*, uz kuru atsauca arī *JG* līdzstrādnieks **Franks Gordons** savos „Vērojumos un pārdomās” (*Laiks / Brīvā Latvija* 2015, Nr. 3): *Putina mīļākais filozofs ir Ivans Iljins (1883-1954), krievu „baltās” emigrācijas ideologs, kurš vēlējās, lai Krievijā nostiprinātos autoritāra diktatūra Franko vai Salazara stilā. Putins 2005. gadā lika Iljina pīšļus no Šveices pārvest uz Donas klosteri Maskavā. Putina Krievijā godināti „balto” armiju pavēlnieki Deņikins un Kolčaks. Pēdējam veltīta mākslas filma, kurā viņš attēlots kā Krievijas patriots un mocekļis – boļševiku upuris...* (re)

STATISTIKA – Reporters sans frontiers (*Reportieri bez robežām*) ikgadējā pasaules preses brīvības indeksā (2015.11.II) **Latvija** starp 180 valstīm ir ierindojusies 28.vietā – par deviņām pozīcijām augstāk nekā pērgad. Pirmajā vietā jau piekto gadu ierindojas **Somija**, kam seko **Norvēģija**, **Dānija**, **Nīderlande**, **Zviedrija**, **Jaunzēlande**, **Austrija**, **Kanāda**, **Jamaika** un **Igaunija** (10. vietā). **Lietuva** – 31. vietā. Tāpat kā pērn pēdējās trīs vietās **Turkmenistāna**, **Ziemeļkoreja** un **Eritreja** (*Ista elle žurnālistiem, kas tur dzīvo*). **Vācija** ierindojusies 12., **Polija** – 18., **Spānija** – 33., **Francija** – 38., bet **Itālija** – 73.vietā. **ASV** ierindojas 49. vietā, **Krievija** – 152., **Ukraina** – 129., **Baltkrievija** – 157., **Ķīna** – 176. vietā. Indeksā atspoguļojas žurnālistu, masu mediju un interneta brīvības līmenis, kā arī varas iestāžu ieguldījums šīs brīvības nodrošināšanā un ievērošanā. *Reportieri bez robežām* (dib. 1985) galvenā mītne atrodas Parīzē. ●●● Ziņu aģentūra **Bloomberg** karstu punktu jeb *Pesimisma ceļvedī 2015. gadam* iekļauj visas trīs Baltijas valstis. ●●● Nevalstiskās organizācijas *Transparency International* pētījums liecina, ka **Dānija**, **Jaunzēlande** un **Somija**, visbrīvākās no korupcijas, savukārt vīskorumpētākās – **Sudāna**, **Ziemeļkoreja** un **Somālija**. Ja pērn **Latvija** ar 53 no 100 iespējamajiem punktiem dalīja 49. vietu ar **Kostariku** un **Ruandu**, tad šogad ar 55 punktiem tā 175 valstu rangā daļa 43. vietu ar **Malta**, **Dienvidkoreju** un **Seišelu** salām. **Igaunija** ar 69 punktiem atrodas 26. vietā, bet **Lietuva** 39. vietā ar 58 punktiem, **Baltkrievija** – 119., **Krievija** – 136., bet **Ukraina** 142. vietā. ●●● *Latvijas*

iedzīvotāju kultūras patēriņš un līdzdalība kultūras aktivitātēs 2007-2014: pētījumu dati un statistika (*Culturelab*) liecina, ka laikrakstu gada tirāža latviešu valodā kritusies par 47%, grāmatu un brošūru – par 38%, filmu – par 33%, žurnālu u.c. periodisko izdevumu gada tirāža latviešu valodā – par 25%, bet TV raidorganizācijas – par 20%. Savukārt par aptuveni 10% samazinājies muzeju skaits un mākslinieciskās pašdarbības kolektīvi (*kasjauns.lv* 15.XII). (re)

Nodaļas „Dažos vārdos” līdzstrādnieki: **Vita Gaiķe** (vg), **Indra Ekmane** (ie), **Linda Treija** (lt), **Māris Brancis** (mb), **Franks Gordons** (fg), **Juris Žagariņš** (jž), **Rolfs Ekmanis** (re)

Turpinājums no 49. lpp

deva brīnišķīgu iespēju nokavēt pusi no latviešu valodas stundas pie **Tamāras Sinkas**. 15 minūtes kafējnīcā, dzerot *Brause mit Schuss* (vājo alu ar limonādes piejaukumu) un 10 minūtes atpakaļceļā tālākai izglītībai atstāja ļoti maz laika. Vasermana darbnīca bija kā Dieva sūtīta. **K. Milēnbachs**, valodnieka **Milēnbacha** dēls, mācīja angļu valodu. Pēc profesijas inženieris, ko pats teicās visvājāk zinām. Viņš noteikti bija vislabākais angļu valodas pratējs nometnē. Reiz tulkojām *Hamleta* monologu.

Ko nozīmē: *There is the rub?* **Milēnbachs**: *Tur ir tas suns aprakts*. **Kārlis Valdatš** (Kažiņš) pasniedza ģeogrāfiju. Viņš apprecēja **Šmita Līviju**, manu klases biedreni. Arī viņi atbrauca uz Austrāliju. Tagad miris. Man šķiet, Kažiņš, kā viņu saucām, nāca **M. Smulko** vietā. Pēdējais pasniedza ģeografiju un kosmogrāfiju.

SKAUTI. Mēs ar **Stepiņu** un **Evaldu** tikām daudz runājuši par iestāšanos skautos. Es arī biju gatavs stāties iekšā, bet tad man uzauza gaismiņa, ka mēs nebūsim kopā. Viņi atbrauc no es skautos? Nē, paladies! Es paliku uzticīgs mazpulkam. Nezin, kā **Stepiņam** ar **Evaldu** gāja ar tām „klingtīm”, vismaz viena man likās smieklīga. Noskatījies arī skautu ugunsroku, kas ar saviem runas kora saucieniem un skautu jokiem man likās garlaicīgs. Skautu vienību **Alt-Gargē** noorganizēja **Roberts Krims**. Vēl ar skautiem strādāja **Tāļivaldis Lesītis**, kas, **Krimam** aizbraucot, pārņēma vadību, **Evalds Paeglijs** un **Tāļivaldis Stūresteps**. Ar mazskautiem darbojās **Roberts Balodis**. **Alt-Garges** vienība saucās *Sidrabenēs 33. skautu vienība. Kokneses 18. gaidu vienību* nodibināja vadītāja **L. Cauka** ar vadītājiem **S. Cēderi** un **L. Rātfelderi**. 25. aprīlī pie **Alt-Garges** skautiem ar kuģīti ieradās ciemos **Saules** nometnes **Pērses 5. skautu vienība**. **Altgargieši** viņus saņēma ar saucieniem: *Sveiki, Saules brāļi!* – kas skan negribēti komiski. □

* Ļeņina labā roka **Trockis**, oktobra *coup d'état* līderis un upuris vienā personā, paliek joprojām noklusēts.

Joprojām esmu ģimnāzistu „mentore” ar sen sen iemīļoto, dzīvē, darbā un zināšanām vērtīgo *Jauno Gaitu* rokās. To popularizējot, skaidroju ideju, jēgu daļai rakstu, tā pievilinot jauniesus lasītājus. JG 2014. gada numuri ceļo arī pie *Rīgas Latviešu biedrības* senioru kluba biedriem. To ir ap 150! Bijušie skolotāji, direktori, zinātnieki, augstskolu docētāji. Taču pirms tam JG nebija redzējuši 90%. Tagad JG ir gaidīta lasāmviela. Seko aptaujas rezultāti par JG276-278(2014).

JAUNIESŪS visvairāk uzrunāja (secība nav svarīga): Aināra Zelča *Abrene 2002* • raksti par Māri Čaklo, Frici Bārdu • par Latvijas Tautas fronti, Sanitas Uplejas raksti • Sandis Laime par raganām • visi nodaļā MĀKSĻA iekļautie raksti (Signi Baumani redzējuši visi! Daudzi arī Vijas Celmiņas izstādi, toties viesi no Austrālijas, Zviedrijas likās vienaldzīgi – „Kas tur īpašs!”) • pieprasīts bija raksts par Vilni Titānu • pirmās trimdas bēgļu gaitu atmiņas izrasiņa tikai 7% interesi • Paulu Raudsepu nepieņem viennozīmīgi • lasītākā nodaļa: DAŽOS VĀRDOS, tā ir kā minieksāmens – ko zini, ko nē? • dzejai nav lielas atsaučības (jo vairākums ieinteresēti fiz.-mat., ķīm-bioloģ.) • lasītāju vēstulēs iekļuvušas arī „pus-tukšības”.

SENIORUS savukārt uzrunājusi dzelošā un maigā dzeja • mākslas darbu reprodukcijas un visi Lindas Treijas raksti • raksti par māksliniekiem Rozenbergu, Baumani, Titānu un par pianistu Šimku • par Frici Bārdu • Jura Šlesera raksts par nevardarbīgu pretestību kultūras jomā • *Abrene 2002* • raksts par LTF • visi saka, ka uzmanīgi izlasot DAŽUS VĀRDUS, arī pati to daru • Sanita Upleja patīk tikai 12% (šķiet, vecuma nobīde uztvērē), un Sandis Laime – tikai retajam. • ne pārāk interesē Māris Čaklais – pretējai Vitas Matīsas domām, senioriem tuvāki ir Ziedonis, Vācietis, Peters, Elksne.

Anita Šmite, Rīgā

Anita Šmite izsaka īpaši dziļu pateicību JG saimniecības daļas bij. vadītājai Ingridai Bulmanei par svētīgo saišu nodibināšanu ar *Jauno Gaitu*. – red.

Kaut arī sociālās drošības (Social Security) mazie maksājumi neļauj man abonēt *Jauno Gaitu*, esmu tās ilggadīgs lasītājs – aizņemos no radiem un izlasu katru numuru, no vāka līdz vākam. Atbalstu Latvijas Zinātņu akadēmijas prezidenta Ojāra Spāriša *Jaunās Gaitas* misijas (kopš 1955. gada!) trāpīgo novērtējumu (JG279:1). Par sarunu „Kiberkambari” (70. lpp.) gribu piebilst, ka vēstures faktu nezinātāju dēļ, rakstot par Baltijas valstu žīdu iznīcināšanu, vienmēr un visur jāpasvīturo, ka holokausts notika nacistiskās Vācijas okupācijas gados (1941-1945). Tas nebija „mūsu holokausts” vai „žīdu šaušana” Latvijā, kā izsakās daži sarunas dalībnieki. Nevienš nerunātu, piemēram, par dāņu vai holandiešu holokaustu. Attiecībā tieši uz Latviju, ļoti informatīvi ir Stokholmā apgāda „Memento” izdotā Franka Gordona grāmata *Latvians and Jews between Germany and Russia* (1990), kas divos izdevumos (1994 un 2001) laista klajā arī latviski – *Latvieši un žīdi spilēs starp Vāciju un Krieviju*. Un nepavisam nepārliecina atsevišķu ASV žīdu jokdaru uzvedumi par „pāri tikšanu” holokaustam. Nevienam taču nav noslēpums, ka ASV (arī

Kanādā) vesela „industrija” rūpējas, lai tas tā nebūtu – *The Holocaust Industry* (2000), kā vienu no saviem darbiem nosaucis amerikāņu zinātnieks Prof. Dr. Norman G. Finkelstein.

Lasītājs, ASV rietumkrastā

Sakarā ar terorismu Francijā, pašlaik visi mediji pilni ar apcerēm par vārda brīvības jautājumu. Par to senos laikos man bij liels strīds ar JG redaktoru Zandbergu – tolaik kā motto katrā nr. ievietoja it kā Voltēra sacīto vai rakstīto: „Es nepievienojos nevienam tevī teiktam vārdam, bet aizstāvēšu līdz nāvei tavu tiesību to pateikt” (skat., piem., JG42,1963). Jautāju, kādēļ man līdz nāvei jāizstāvē tiesības kādam teikt, ka jašauj nost žīdi vai ka jānogalina buržuji – kā reizēm sludināja un arī īstenoja komunisti. Starp citu, Voltērs nekad kaut ko tādu nebija teicis. Ņujorkas franču konsulāta kultūras nodaļā man paskaidroja: *This quotation is not found verbatim in Voltaire's works. It seems to originate in S.G. Tallentyre (E. Beatrice Hall) „The Friends of Voltaire” (1907), („Familiar Quotations by John Bartlett”, rev. ed., 1949).* Pēc šī mana paskaidrojuma JG vairs nelietoja šo it kā Voltēra citātu. • Lilitas Zaļkalnes jauniznākušā grāmata *Back to the Motherland / Rapatriation and Latvian Émigrés 1955-1958 (Atpakaļ uz dzimteni / Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958)*, ko pērn gada beigās laidusi klajā Stokholmas Universitāte, liek man atcerēties laiku, kad biju franču zonas Tübingenas (Tübingen) Universitātes students – mums latviešiem, laikam sekojot franču militārās pārvaldes rīkojumam, bij jāiet noklausīties padomju virsnieka Liepas acinājumu atgriezties. Liepa nespēja atbildēt sakarīgi nevienu no klātesošo latviešu jautājumiem.

Jānis Krēsliņš, Ņujorkā

[Kultūras vēsturnieks, *Rakstu* (Rīgā, 3 sēj. 2004-2008) autors – red.]

Nodaļā „Dažos vārdos” (JG279) īpaši izceļas sadaļa **PRĒT TOTALITĀRISMA RESTAURĀCIJU**. Tādu ziņu sakopojumu par pretestību Putinam nekur pasaules presē neesmu manījis. Paldies!

Anita, Toronto, Kanādā

Tā ir gan, ka joprojām varam jautāt līdz ar Juri Šleseru (JG279): kurš kurū beigu beigās apveda ap stūri?... Un kas patiesībā bija Imants Lesiņskis?... Ja Oļegs Tu-manovs pat tā ir darijis, ka lēcis no kuģa, pārbēdzēju tēlodams...Beigu beigās gan vēl nav pienākušas... • Un, ja kazām ir zarnas (59. lpp), nevis šļūtenes, tad zirgiem matu vietā arī varētu būt astri bijuši.

Ainārs Zelčs, Siguldā

[Vairāku romānu autors, arī akmeņkalis – red.]

Paldies par JG! Latviešu valodas kultūras telpā JG ir sava un neizstājama vieta ne tikai vēsturē, aizgājušajos gados. Arī mūsdienās JG grūti atrast līdzinieku kultūrpolitikas noturības, mērķtiecības un nopietnības ziņā. Lai rakstu krājuma veidotājiem griba un spēks šo vērtīgo darbu turpināt!

Ildze Kronta, Rīgā

[Ildze Kronta ir trīs literatūrkritisku grāmatu autore. – red.]

POSTSOVJETU ATTĪSTĪBAS VIRZIENI BALTIJAS VALSTĪS

Gundar J. King & David E. McNabb.
*Nation-building in the Baltic states:
Transforming governance, social welfare,
and security in Northern Europe.* London:
CRC Press-Taylor & Francis Group, 2015.
286 pp.

Nāciju izveide Baltijas valstīs: Valstu pārvaldes, sociālās labklājības un drošības struktūru transformācija Ziemeļeiropā ir divu Pacific

ka Luterāņu universitātes (Pacific Lutheran U., Tacoma, WA) emeritētu ekonomikas zinātņu profesoru 20 gadu ilgstošas kopdarbības rezultāts. Kings, resp., Gundars Ķeniņš Kings, ir plaši pazīstamais daudzu tautsaimniecībai veltītu rakstu un vairāku grāmatu, arī publicistikas autors (visvairāk latviešu un angļu valodā), viens no Baltijas Studiju veicināšanas apvienības (*Association for the Advancement of Baltic Studies*) iniciātoriem, kurš piedevām veicinājis arī Rīgas Biznesa augstskolas (*Riga Business School*) nodibināšanu 90. gados. Ķeniņa Kinga un Davida Maknaba ekspertīze ir tīrgazinība/uzņēmējvadība.

Grāmatas nosaukumā precīzi izteikts tās saturs. Autori aplūko situāciju Igaunijā, Latvi-

JG redakcijā saņemtas vairākas e-vēstules ar jautājumu, kādēļ vietnē <jaunagaita.net> pirmie 250 numuri neparādās tieši tā, kā tie tika iespiesti laika posmā no 1955. līdz 2007. gada septembrim? Seko vietnes uzturētāja Jura Žagariņa atbilde.

Vispasaules tīmekļa vietnē <jaunagaita.net> esmu izveidojis *Jaunās Gaitas* e-arhīvu kā pamatu tās turpmākai eksistencei, nevis drukātā žurnāla faksimila kopojumu kā testamentu tās pagātnei. Es visu *Jaunās Gaitas* saturu esmu ieskenējis, ar OCR (*Optical Character Recognition*) programmu apstrādājis, un HTML (*HyperText Markup*) formātā salicis pa atsevišķām datnītēm tāpēc, ka gribēju *Jaunās Gaitas* arhīva saturu darīt viegli pārmeklējamu, pat nejauši atrodamu, lejuplādējamu, un jebkurā formātā konvertējamu un nodrukājamu – katram latviešu valodas pratējam jebkurā vietā visā pasaulē. Cerēju tādā veidā, īpaši ar sabiedrisko tīklu pakalpojumu, kā, piemēram, *Facebook.com* un *Draugiem.lv* starpniecību, reklamēt *Jauno Gaitu*, piesaistīt tai uzmanību – it īpaši latviešu tautā Latvijā, kuras viena diezgan liela daļa līdz pat šodienai izturas atturīgi, pat noliedzoši pret t.s. „Arlatviju”. Es būtu varējis piedāvāt drukātā žurnāla faksimilu JPG formātā (*Joint Photographic Group*) jeb PDF formātā (*Portable Document Format*), bet ar to manam nolūkam nepietika. Saprotu, ka vēstures pētniekiem būtu patīcis labāk redzēt drukātā žurnāla digitālo faksimilu datora ekrānā, jo vēstures pētniekiem jāatsaucas uz oriģinālo avotu, un – nekad nevar zināt, vai es savā patvaļīgajā pārkārtošanā un dokumentācijā esmu vai neesmu pielaidis kādu kļūdu. Pieņemu, ka nevienam vēsturniekam, lai cik viņš nemilētu apdrukātu papīru, pa istam nepatīk ilgi sēdēt bibliotēkā, rakņāties rakstos un sērijās pa piesmakušiem un puteklainiem nodzeltējušu papīru arhīviem. Tāpēc vēstures pētniekus aicinu stāties sakaros ar Latvijas Nacionālās Bibliotēkas Digitālās nozares vadību, lai tā, lūdzams, uztaisa *Jaunās Gaitas* faksimila klāstu no nr. 1 līdz nr. 250, t.i., no 1955. līdz 2007. gada septembrim, kā to tā ir darījusi arī ar daudziem citiem vēsturiskiem izdevumiem, kas apskatāmi vietnē <<https://lnb.lv/lv/digitala-biblioteka>>. LNB vadībai noteikti ir rīcībā aparāti kas to var daudz labāk un ātrāk izdarīt nekā es. Bet, kad eventuāli apšiks *Jaunās*

Gaitas ilglaicīgi uzticīgo drukātā žurnāla abonētu pulks, mūsu pēcteči visā pasaulē varēs turpināt piekopt *Jaunās Gaitas* apgaismības darbu – sniegt latviešu valodas pratējiem visā pasaulē rakstu krājumu kultūrai un brīvai domai uz tās vēsturiskā e-arhīva pamata. Es ceru!

Juris Žagariņš

Rīdzinieks **Ansis Šenne**, sporta pedagogijas bakalaura, pēngad saņēma visaugstāko godalgu debitantu kategorijā Rakstniecības un mūzikas muzeja rīkotajā dzejas konkursā. Pirmais dzejolis vēlīts pārāgri aizgājušajam draugam, basketbolistam, trenerim un arī dzejniekam Klāvam Bedrītim.

* * *

*Lai kurš „gudrinieks” par Tevi ko māvis,
Tu vienmēr būtu pretī šim krāvis,
Un zemē šo plāvis,
Tikpat saprotami, kā čempions pēc finālsvīlpes blāvis,
Jo, Tu taču esi Klāvs!
Nevis, nomaļš lukturīts blāvis,
Bet vienmēr iedrošināt prati, kā plecīgs stāvis
Jo nekad neietiepies, kā, sazin kāds, pāvis,
Nekad neaizmirsi biedru, ja tas iemidzis pirti uz lāv’s.
Tikai par Tevi gan piemirsa, Gaujas krasts stāvis.
Debesīs tagad raud Enģeļu skaits pāvis:
Kur noklīdusi, Dieva visgaišākā avs???*

* * *

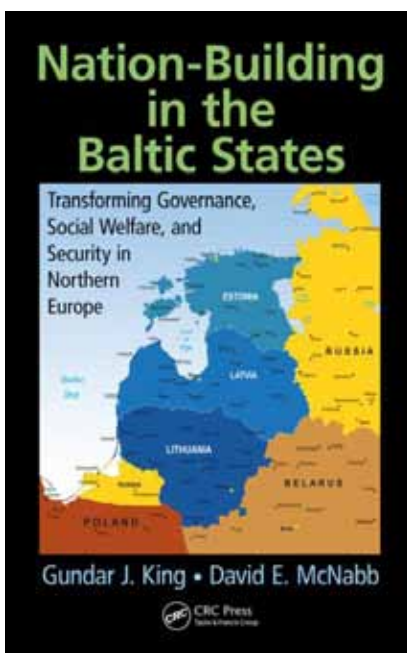
*Kā bites dūc caur stropu Skrejām
Tik aklī mēs pēc laimes Skrējām
Aiz jūrām, deviņām reiz Trejām
Pāri Kambodžām un Eritrejām
Un tik tupi viens uz otru Rējām
Protams, daudz ko arī Nefiltrējām
Tiklīdz ko paciest Nevarējām*

*Bet Tu, galvenais, tik’ Neraudi
Drīz sarētosies Saistaudi
Un jēgu piešķirot mirkļus Izbaudi,
Tāpat kā es katr’ reiz, kad galvu Pieglaudi,
Un filmas laikā pie pleca man Iesnaudi.*

jā un Lietuvā pēc neatkarības atjaunošanas, pievērsties katrai valstij atsevišķi, un arī savstarpēji salīdzināmās pētniecības un ES dalībvalstu konteksta līmenī. Vienpadsmit nodaļās iepazīstamies arī ar pašreizējiem centieniem un nākotnes plāniem attiecībā uz Eiropu, īpaši uz t.s. Ziemeļvalstu (*Nordic Countries*) grupu.

Kaut arī autori pievēršas galvenokārt grāmatas nosaukumā minēto tēmu dažādiem aspektiem, novārtā netiek atstāta arī citu problēmu apskate, piemēram, demogrāfija, pilsoniskās sabiedrības veidošana, raisīšanās valā no padomju laika pārpalikumiem etc. Visumā izteikta apmierinātība ar progresu. Tajā pat laikā autoru ieskatā Baltijas valstu attīstībai labvēlīgākas būtu bijušas „evolucionāras pārmaiņas” (*evolutionary changes*), nevis uzspiestās „ātršāveju automātus” atgādinotās „revolucionāras pārmaiņas” (*revolutionary changes*), lai pēc iespējas ātri piemērotos moderniem Eiropas standartiem. Baltieši *bija spiesti radīt demokrātiskas un pluralistiskas sabiedrības, (..) un tas viņiem bija jāsteno gandrīz vai diennakts laikā* (26. lpp.). Blakus uzskaitīto pozitīvo faktoru virknei autori norāda uz joprojām veicamām svarīgām pārmaiņām *valsts pārvaldes, sociālās labklājības un drošības struktūru transformācijā* (41). Abi eksperti jāuzslavē par sarežģītās monetārās disciplīnas un fiskālo pārmaiņu veiksmīgu atšķetināšanu ne speciālistiem.

Baltiešu panākumus finančiālajā transformācijā un ekonomiskajā atkopšanās procesā postsovjētu laikā traumatiski satricināja 2008. gada globālā krīze jeb Lielā recesija. Fiskālajiem stratēģiem nācās arī rēķināties ar iedzīvotāju kultūras atšķirībām, kam pievienojās grūtības sakarā ar mainīgajām prioritātēm biežo valdības/ministru maiņu dēļ. Bet autori atkārtoti pauž cerību, ka spiediens pakļauties ES standartiem var tikai ietekmēt pozitīvi valstu politiskos, ekonomiskos un citus veidojumus ilgtspējīgai izaugsmei.

Deivids Maknabs un Gundars Ķeniņš Kings

Liels uzsvars likts uz cīņu postsovjētu apstākļos par pilsoniskās sabiedrības atbildības izveidošanu. Latvija, kur pilsoniskās atbildības koeficients ir zemāks nekā Igaunijā un arī Lietuvā, izceļas ar ievērojamas daļas iedzīvotāju neuzticību pārvaldes aparātam. Salīdzinājumi ar citām valstīm gan liecina, ka skepticisms un neuzticība arvien vairāk kļūst par visas Eiropas fenomenu. Pozitīvs vērtējums piešķirts sabiedriskiem pasākumiem kultūras jomā, piemēram, dziesmu un deju festivāliem, kas veido labu modeli „masīvai sadarbībai” (*massive cooperation*, 106). Šim aspektam būtu bijis labi pievērsties detalizētāk. Bet tas, protams, nav autoru izpētes pamatmērķis.

Ceturtnā nodaļa galvenokārt veltīta izglītības kvalitātei koledžās un universitātēs. Autoru aptauja, kur atbalsojas studējošās jaunatnes šķietams pesimisms, gan balstās uz samērā nelielu datu skaitu, kas dod iespēju nodoties plašākiem un dziļākiem pētījumiem nākotnē. Pievērsties EŠ standartiem atbilstošām izglītības un labklājības sistēmām, Ķeniņš Kings un Maknabs uz-

sver Ziemeļvalstīm līdzīgo baltiešu kultūras un vēstures pieredzi, nemeklējot līdzību vai atšķirības no pārējiem valstiskajiem veidojumiem pēcpadomju geto. Kaut arī pasaules valstu izglītības kvalitātes rādītājos Baltijas valstu līmenis ir augsts, reformu ziņā baltieši joprojām ir „pusceļā” starp sistēmu, kas iemanota no Padomju Savienības, un Eiropas standartiem.

Sociālā labklājība visaugstākā ir Igaunijā, kamēr Latvija ir palikusi stipri iepakaļ. Par to autori vairo

politiķu nespēju saskaņot rīcību, arī no padomju laika iemantoto mazākumtautību politiku, gan pārliecinoši neizskaidrojot iemeslus, jo demogrāfiski Latvija un Igaunija ir stipri līdzīgas.

Desmitajā nodaļā norādīts, ka pats galvenais drauds valstu drošībai un aizsardzībai ir Krievija, kas *neapšaubāmi spraudusi sev par mērķi atjaunot lielāku ietekmi, ja ne pakļautību, visās bijušajās padomju orbitas zemēs, to vidū Latvijā, Lietuvā un Igaunijā* (218). Atsaukšanās uz šajā nodaļā iekļauto detalizēto informatīvo skaidrojumu par krievvalodīgo iedzīvotāju minoritātēm Igaunijā, Latvijā un Lietuvā labāk izgaismotu un padziļinātu ieskatu arī pārējās nodaļās, kur paustā nostāja par šo aspektu ir samērā vienveidīga. Baltijas valstu iekļaušanos ES un NATO autori ne vienmēr uztver viennozīmīgi. Šeit gan jāmin, ka grāmata sarakstīta un nodota apgādam pirms Krievijas īstenotā iebrukuma Krimā (2014.III) un Ukrainas austrumos.

Autoru uzskatā Baltijas valstis būtu progresējušas vēl vairāk, minot kā šķērslī galvenokārt pasivitāti, nepietiekošas vēribas pievēršanu inovāciju potenciāla mobilizēšanai tirgus ekonomikā un vienotības trūkumu Baltijas valstu starpā, kaut arī to mērķis ir vienveidīgs. Bet, lai gan jāreķinās ar ilgtermiņa problēmām, autori cer uz to atrisināšanu līdz ar Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ciešāku saskaņotību ar ES līmeņa plānošanu un nopietnāku pievēršanos Ziemeļvalstu pieredzei un standartiem.

Labi uzrakstītā grāmata ir stabils sniegums ar bagātīgu informāciju par attīstību valstu pārvaldē, sociālās labklājības un drošības struktūrās Lietuvā, Latvijā un Igaunijā pēdējos 20 gados. Tai izsekot palīdz virkne tabulu un ģeogrāfisko karšu. Ķeniņa Kinga un Maknaba vērtīgajā sējumā uzdotie jautājumi nešaubīgi stimulēs Baltijas reģiona izpētē ieinteresētos zinātniekus/zinātnieces tālākai problēmu risināšanai. Atzinības vilnis un pateicība pienākas abiem autoriem par Baltijas valstu attīstības analītisku izsekošanu un uzskatāmu salīdzinājumu.

Indra Ekmane

Recenzente ir doktorante Vašingtonas Universitātes (U. of Washington) Starptautisko attiecību (International Relations) programmā.

NEKVALITATĪVAIS PADOMJU MUŠPAPĪRS

Lilita Zalkalns. *Back to the Motherland / Repatriation and Latvian Émigrés 1955-1958 (Atpakaļ uz dzimteni / Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958)*. Stockholm: Stockholm University, 2014. 264 lpp.

Čekas mēģinājumi sistemātiski graut mūsu trimdu sekojuši trīs vilņos. Iepriekšējā *Jaunās Gaitas* numurā apskatīju neseno Evas Eglājas-Kristsones monogrāfiju *Dzelzsgriezēji*¹ – pētījumu par šī procesa trešo un ilgstošāko vilni, kas paša 60. gados un kulminējās, literātiem čekistus „apvedot ap stūri” 80. gados. Tam uz pēdām iznākusi Zviedrijas latviešu vēsturnieces Lilitas Zaļkalnes doktora disertācija *Atpakaļ uz dzimteni* – par šī procesa otro vilni. Tas uzrieta Hruščova ievadītajā „atkušņā” laikā, kad okupētajā Latvijā īslaicīgi pie zināmas teikšanas bija kļuvuši Eduarda Berklava iedvesmotie „nacionālkomunisti”.

Autore – Stokholmas universitātes mācībspēks, dzimusi 1955. gadā Austrālijā, beigusi Minsteres latviešu ģimnāziju Vācijā, studējusi ASV un Zviedrijā – par šo tēmu jau sāk publicēties 2000. gadā. Garākā apcerē *Jaunajā Gaitā* (2001 – 2 numuros)² pārskatāmi aprakstīts pirmais vilnis (vēl Staļina laikā), un kontūrās iezīmēta turpmākā trimdas graušanas mēģinājumu evolūcija – viela viņas pašas un Eglājas-Kristsones pētījumiem. Ievada nodaļās Zaļkalne īsumā pārskata arī pirmo vilni: „Padomju Savienības valdība uz sāka plašu repatriācijas kampaņu ar mērķi panākt visu to cilvēku atgriešanos, ko tā uzskatīja par saviem pilsoņiem. Visāda veida paņēmieni, no tradicionālās propagandas – radio, brošūrām, filmām, plakātiem – līdz draudīgai uzmācībai vai atklātai varas pielietošanai, tika pielietoti, lai panāktu bēgļu atgriešanos.” Šādi līdz 1945. gada septembrim ap 7 miljoni bēgļu, tostarp 1 329 latvieši, bija atgriezti Padomju³ rokās – gan brīvprātīgi, gan ar varu (59). Tai laikā rietumu sabiedrotie to pieļāva, jo bija norūpēju-

¹ *Dzelzsgriezēji / Latvijas un Rietumu trimdas rakstnieku kontakti*, Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2014. Skat. apceri: „Kurš kuru?” *JG* 279 (26-29).

² „No repatriācijas līdz kultūras sakariem”, *JG* 224 (33-37) un 225 (33-40).

³ Rakstu „Padomju” ar lielo burtu tur, kur tas apzīmē PSRS valsti, nevis padomju sabiedrību – vai pašas „padomes”.

šies par to savu karavīru likteni, kas kā bijušie vācu gūstekņi vēl atradās krievu okupētās zemēs. Kad 1945. gada oktobrī tie tomēr aizliedz varas pielietošanu (60), baltiešu repatriantu straume mums visiem labi zināmu iemeslu dēļ strauji apstājas. Autore citē datus, ka līdz 40. gadu beigām no apmēram 125 000 latviešu bēgļiem ne vairāk kā divi vai trīs tūkstoši ir atgriezušies un ka propagandai, lai to panāktu, izdoti ap 88 miljoni rubļu. Acīmredzot pat Staļina apmātība panākt paša pēdējā bēgļa atgriešanu nespēj uzturēt šādu izšķērdību – jo jau 1953. gada 6. janvārī (2 mēnešus pirms diktatora nāves) Padomju Latvijas Ministru Padome slēdz savu Repatriācijas nodaļu (61). Aktieri un cēlieni nomaina viens otru, bet Zaļkalnes un Eglājas-Kristones drāmas kopsaucējs ir Padomju lielvalsts neatlaidīgā vajadzība apkarot izbēgušo trimdinieku sabiedrību kā nāvīgāko draudu tās prestižam pasaulē.

Zaļkalnes pētījuma tiešais objekts ir PSRS propagandas avīze *Par atgriešanos Dzimtenē* – un reakcija uz to latviešu trimdas presē. Šī avīze (218 numuri) iznāca Austrumberlīnē no 1955. gada aprīļa līdz 1958. gada maijam, kad tās nosaukumu pārmainīja uz *Dzimtenes Balss*. Vārda maiņa nebija saistīta ar *pēkšņu* izmaiņu tās raksturā, bet *pakāpeniskās* izmaiņas šajos trijos gados ir daļa no izpētes atklājumiem. Iesākumā tā bijusi krievu bēgļiem krievu valodā rakstītas avīzes tulkojums latviešu valodā, bet pēc gada tās saturu jau raksta latvieši Rīgā latviešu valodā latviešu trimdiniekiem par viņus interesējošiem tematiem. Gaidītie rezultāti tomēr izpaliek – bēgļi atpakaļ nebrauc. (Ir daži izņēmumi, tomēr arī rakstnieks Jānis Jaunsudrabiņš Vācijā – uz brīdi gan izrādījis interesi – nolemj neatgriezties.) (117-8)

Avīzi izdod PSRS čekas slēpti dibinātā „Komiteja par atgriešanos Dzimtenē” ar sēdekli Austrumberlīnē. Divus gadus pēc *Par Atgriešanos Dzimtenē* latviskā varianta pārtapšanas par *Dzimtenes Balsi*, Maskavas ierosmē tiks nodibināta šīs komitejas „Latviešu sekcija” Rīgā, kas 1964. gadā kļūs „Latvijas Komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs” un vēl pēc laika īsāk – „Latvijas Kultūras sakaru komiteja”. Šīs pakāpeniskās nosaukumu, darbības vietu un metožu izmaiņas atspoguļo boļševiku lēno atskāršanu, ka no bēgļu atgriešanās nekas nesanāks. Būs jāmeklē arvien jauni ceļi trimdas graušanai, un sešdesmitajos gados sāksies trešais vilnis

– „kultūras sakari”. (Cik „kontrproduktīvi” arī tie izrādīsies, izgaismojusi Eglāja-Kristone *Dzelzsgriezējos*.)

Ieskatam trimdas sabiedriskajā domā apskatāmajā laiksprīdī (1955-1958) pētniece caurskatījusi 10 galvenos ārzemju latviešu laikrakstus, septiņus no kuriem viņa uzskata par „konservatīviem” un trīs – par „demokrātiskiem”. Divi no tiem drīz izbeidz darbību, un aplūkojamā perioda beigās no „demokrātiskajiem” vēl iznāk tikai viens – sociāldemokrātu mēnešraksts *Brīvība*. Autore vairākkārt uzsver, ka, lai gan *visu trimdas laikrakstu komentāri* par izdevumu *Par Atgriešanos Dzimtenē* ir noraidoši, *Brīvība* atšķiras ar to, ka reaģē uz to daudz retāk nekā „konservatīvā” prese, drīzāk – ignorē. Vai šis novērojums ir nozīmīgs, un kāpēc – tas paliek neiztirzāts?

4. nodaļa skaidro PSRS Komunistu Partijas un čekas mērķus, nodibinot un uzturot „Komiteju par atgriešanos Dzimtenē”:

1. repatriācija
2. pret-Padomju propagandas apkarošana
3. Padomju patriotisma kustības veicināšana
4. trimdas sagraušana

Pirmie trīs ir atklāti deklarēti, ceturtais – slēpts. Pretsovjetiskā trimdas sabiedrība ir ienaidnieks, kurš noteikti jāznīcina. To cenšas panākt, veicinot šķelšanos un neuzticību bēgļos pret viņu vadītājiem. „Repatriācija” kā mērķis pakāpeniski izzūd. Pivotāla loma komitejas rosmju otrajā vilnī ir PSRS Augstākās Padomes amnestijas dekrētam (1955.17. IX), pasludinot, ka nevienš emigrants – bēgļis, trimdinieks vai bijušais karavīrs – netiks sodīts, ja atgriezīsies (78-81).

5. nodaļa analizē komitejas stratēģiju ar izdomātiem idealizētiem scenārijiem (angliski Zaļkalne tos apzīmē ar terminiem – „legends” un „narratives”), pēc kuriem atgriešanās vienmēr saistīta ar laimīgām beigām – izņemot vienmēr jaunos un nelietīgos trimdas vadītājus. Latviešu trimdinieki šiem scenārijiem nenotic un „otrais vilnis” beidzas tikpat nesekmīgi kā pirmais. Vispārsteidzošākais ir pētnieces atzinums, ka pat vēl 50. gados čekisti tiešām sagaidījuši, ka trimdinieki stāvgrūdām trauksies atgriezties.

Kaut – kā akadēmiska disertācija – Zaļkalnes darbs reizēm mazliet nomāc ar daudzvārdbību un atkārtošanos ievadā, vidusdaļā un

atkal summējumā, pētījums ir interesants un nozīmīgs piesensums mūsu tautas pēdējo 70 gadu vēsturē. Iepriecina reizēm lasīt, cik ģe-ķīgi mūsu ienaidnieki tomēr bijuši!

Juris Šlesers

Šī un daudzu citu mūsu lappusēs publicētu rakstu autors Dr. med. Juris Šlesers ir JĢ redakcijas loceklis.

PRET NOGRIMŠANU ASV KAUSĒJAMĀ PODĀ

Alberts Legzdiņš. *Čikāgas Piecišu brīnišķīgie piedzīvojumi*. 2. izd. (1. izd. 1993). Rīgā: LAIKA grāmata, 2014. 192 lpp.

Tādu grāmatu par *Čikāgas Piecišiem* nemaz nevar sagaidīt, kad varēs sākt lasīt, īpaši tā paaudze, kas kā vecāki vai jaunāki bērni kopā ar vecākiem atstāja Latviju 1944. gadā. Ar saviem piedzīvojumu un blēņu stāstiem bija pazīstami Barons Minchauzens un Didriks Taizels, bet Alberta Legzdiņa stāstos ir arī saturs. It kā netieši iepiti latviešiem un pasaulei nozīmīgi notikumi. Ar vienu vārdu var iečukstēt lasītājam necieņu pret Amerikas „kausējamā poda” (*melting pot*) filozofiju, ko latvieši biežāk sauc par „kausējamo katlu”. Kaut arī lojāli, integrēti ASV pilsoņi, *Pieciši* šai podā nav izkusuši, bet gan izpelnījušies atbalstu un labvēlību savās darba vietās. Alberta darba devējs, apskatījis telefona rēķinu, augstsirdīgi pamet ar roku: *Tos dolarus uzskatīsim par ziedojumu latviešu kultūrai!*

Ziemeļamerikā latviešu jaunieši sāk organizēties 50. gados. Ir ČLJP (Čikāgas latviešu jaunatnes pulciņš), LLJP (Londonas latviešu jaunatnes pulciņš) Kanādā un tādi vēl daudzi. Toronto Vilis Adlers un Juris Millers

dzied kā *Toronto Lācīši*, kas sasauca ar Elvi Presliju, un vēl citi Amerikas iespaidi, kas parādās agrajā *Piecišu* uzstāšanās reizēs. Kaut gan meitenes piedalās visās stadijās *Piecišu* attīstībā, vārdos līdz pat beigām tiek aprīnota sievišķīgā anatomija un apģērbs. Visā pilnībā ir citēts Jāņa Krēšliņa dzejolis par pelikāniem, kas beidzas ar vārdiem *Tie negrib zināt it nekā – jo tie ir pelikāni trimdā. Līgo*. Te skaidri iezīmējas nākamās paaudzes kontrkultūra iepretim pastāvošo latviešu organizāciju dibinājumam.

Nopietnu mērķi *Pieciši* iegūst, kad Čikāgas jaunieši organizē 2. Latviešu jaunatnes svētkus (1962). *Pieciši* sāk koncertēt pāri kontinentam, lai popularizētu svētkus un vāktu līdzekļus svētku organizēšanai. Rūpes par koncerta izdošanos un izvērtējums pēc tam, kā kalnā augšā un lejā, pavada *Piecišus* līdz pat pēdējam koncertam. Atceros koncertu Toronto, *Pieciši* bijuši saslīmuši, koncerts galīgi neizdevies. Man toreiz likās ļoti labs, smējos līdzī Brunim Rubesam, kaut ne tik skaļi. Par Veltas Tomas sarūpētiem labumiem *Piecišu* ārstēšanai es nezināju.

Nemanot parādās arī *Piecišu* personīgā dzīve, viņi apprecas, viņiem ir ģimenes. ASV armijā iesauca latviešu puīšus, kolīdz tie iebrauca, nevajadzēja būt pilsonim. Albertam nav labas atmiņas par bļaurīgiem kaprāļiem un seržantiem, kas didījuši rekrūtus, kurus jau gaidījuši Korejas kauju lauki.

Turnejas vienmēr ir saspringtas, jo pa ceļam uz Austrāliju vēl iespēj uzstāšanos San Francisko un Losandželosā. Fidži salu var paši apskatīt un izbaudīt, bet Jaunzēlandē jau priekšā ir latvieši un koncerti. Jaunzēlandes *Rotorua* ar maori kultūru un ģeotermiskiem avotiem nav viņu maršrutā. Austrālijā gādību par *Piecišiem* pārņem latvieši, un rodas ieskaits viņu sadzīvē pāri šim plašajam kontinentam. Nav lēts prieks braukt turnejās un uzstāties latviešu publikai. Braucienam uz Eiropu (1974) viņi ir ar mieru „mazliet piemaksāt”. Tai pašā laikā *Piecišus* atstāj viens no grupas dibinātājiem, Jānis Rinkušs, personīgu iemeslu dēļ. Ei-

ropas turneju izdodas saglābt, kad *Piecīšiem* pievienojas Juris Treigūts.

1970. gadā Alberts Legzdīņš brauc uz Latviju satikt radus, bet domā arī par iespēju *Piecīšiem* uzstāties Latvijā. Kultūras sakaru komiteja viņu uzaicina iepazīstināt kultūras darbiniekus ar *Čikāgas Piecīšiem*, bet uzstāšanos Latvijā ne sola, ne nesola. Citā reizē Raimonds Pauls skaidri pasaka, ka *Piecīši* Latvijā „nekad” neuzstāsies. Šim pareģojumam pienāk beigas (1989) ar leģendāro koncertu Mežaparkā un vairākās citās vietās Latvijā. Grāmatā iekļauta arī turneja Latvijā *tā ap zemeņu laiku* (1991). Jokus katrs lasītājs atradīs pēc sava temperamenta. Apskatot foto uz aizmugures vāka, lasītāji, īpaši Toronto, var minēt, kas ir meitene priekšplānā, garā puķainā kleitā.

Noslēgumā atvadu vārdi tiem *Piecīšiem*, kas vairs nav šai saulē. Kā pēdējais minēts Jānis Rinkušs, miris 2014. gadā.

Anita Liepiņa

Anita Liepiņa, ilggadēja sabiedriska darbiniece, tulkotāja un *JG* redakcijas locekle. Dzīvo Toronto. (P.S. Agrāk apgāds „Grāmatu Draugs” izdeva laikrakstu *Laiks* un arī grāmatas. Šo grāmatu savukārt izdod *Laiks* – rakstīt: Rasma Adams, 114 4th Ave NW, Largo, FL 33770, USA. Tel. 727 953 6313, e-pasts rasma@laiks.us).

PASAUĻES SMAGUMS KAMIEŠOS

Gundega Repše. *Jauki ļaudis*. Romāns. Rīgā: Dienas Grāmata, 2014. 128 lpp.

Cik labi vai slikti ir, ja autora teksti sāk kļūt savā starpā līdzīgi un tematiski atkārtojas? Vai tas ir lielās mūzas trūkums, nespēja izteikties vienā tekstā vien vai dziļš un izjūsts problemātikas apskats, pie kura ir vērts atgriezties vēlreiz un vēlreiz, nešauboties, ka lasītājs uzticēsies tāpat kā līdz šim? Un vai tas tāpēc nedraud pārvērsties konvejera produktā? Varbūt Zeva un Mnēmosīnes meitas ir pakavējušās pie Gundegas Repšes, lai viņa runātu par patiesām un dziļām lietām, lai lasītājs aizdomātos vienreiz un par visām reizēm, kāda draņķība ir kaut kādi mistiski

apstākļi, kas cilvēku noved līdz bezdibēnim, moku kambariem un nepalīdz atgriezties puslīdz normālā dzīvē?

Jauki ļaudis jau atkal apliecina Gundegas Repšes rakstnieces meistarību; viņa turpina rakstīt par pasaules smagumu, drūmumu, melnumu, tumsu un rūgtumu. Tāpēc tik paradoksāls šķiet romāna nosaukums: kāda velna pēc *Jauki ļaudis*, ja romāna varoņi tikai cieš? Varbūt tēlotie ļaudis arī būtu jauki, ja vien nežēlīgi fatālais liktenis tā nededzinātu viņus uz sārta. Repše noteikti joprojām ironiski smīn par romāna nosaukumu, nu tik varēs lasītāji lādēties, cerot, ka nopirkts medītācījas noskaņas romāns par laimīgiem cilvēkiem harmoniskā vidē. Uz grāmatas ceturtnā vāka atrodams teikums, kas var kļūt par virzītāju romāna uztveres gaitā: *Šī grāmata ir mana atbilde miesas kultam, cilvēcības komercializācijai, egocentrisma triumfa strupceļiem, nemākulībai mīlēt un atmiņas zudumam, ka esam šajā dimensijā mirstīgi ļaudis. Tā ir arī atbilde vispārējai daiļvārdībai.*

Romāna darbība risinās nomaļā Zerībenmuižā Mēmeles krastā, kur veco ļaužu pansionātu apvieno ar jauniešu rehabilitācijas centru. Tur varoņi vārās vienā drūmā sulā, fiziski un vēl vairāk garīgi ievainoti. Protams, darbības telpa ir izvēlēta veiksmīgi, lai runātu par nelaimīgajiem, dzīves apdauzītajiem ļaudīm un viņu sabrukušām ilūzijām, pat upes tēls ir robežšķirtne, kuras malā apstājas cilvēks un domā par savas dzīves tecējumu. Lai arī sadzīvīskos skatos un dialogos atklājas katra cilvēka iekšējā sāpe – citam lielāka, citam mazāka, tomēr jāuzsver, ka romāna priekšplānā ir nevis notikumi, situācijas, bet gan cilvēka iekšējā esība, tāpēc zīmīgākās un saistošākās ir atkāpes no galvenās sižeta līnijas. Atvirzes pārtrauc ikdienišķo darbību apraksts sižetā un lasītājs tiek iepazīstināts ar biogrāfisku stāstu: vēstulēs, piezīmēs „ienāk” cilvēki, kas nereti kļūst svarīgāki par Zerībenmuižas iemītniekiem, tādējādi akcentējot, cik niecīga ir viņu esība. Šī ir interesanta taktika – aizkadrā paliek muižā dzīvojošie ļaudis, kuri vairāk atgādina vaska muzeja eksponātus. Emocionālo attīstību, intensitāti un kulmināciju visvairāk sniedz Goliāta kara stāsti, Lilijas filozofiskie prātojumi, Džesikas Lū tēva vaļsirdīgi atklātās vēstules par viņa piedzīvojumiem ceļojumā uz Beluhu, Balto kalnu, Vijoles ceļojuma piezīmes no Krimas, Aļņa Kustona mātes vēstule kā stāsts

par savu dzīvi, kurā īpaši dziļi atklāts latvietes Sibīrijas izsūtījuma stāsts. Pārējie varoņi ieskicēti, it kā garāmejot un palūrot kādā aizsvidušā loga rūtī. Romāna noslēgumā autore varoņu nosaukšanai izmanto sugas vārdus, kas norāda, ka pasaules smagums kamiešos liec līdz zemei daudzus jo daudzus, saspiežot tos nebūtiskās daļiņās: *Balts sprādziens virs kādas mazpilsētas nomales muižas, kas sašķaidīta pērkona galvu neskaitāmās mazās, gudrās, dusmīgās un domīgās vijolēs, bellās, džesikās, irkljos, tobišos, vilsonos, bogdanos, goliātos, kustonos, andrišos, mārās, santās, lilijās* (127).

Gundega Repše

Romānā vēsturisko notikumu portretējums savienots ar pavisam intīmiem un cilvēciskiem pārdzīvojumiem, šim sajaukumam lasītājā emocionāli eksplodējot. Piemēram, jaunietes Džesikas Lū, kura zaudējusi spēju staigāt, tēvs Nauris nespēj abstrahēties no savu vecāku piedzīvotā cietumā, nometnē, izsūtījumā – senču identitāte iespaidojusi dēla identitāti. Ceļojuma laikā viņš pats ir *iesprostots baiļu zārkā* (43), pēc kura secina: *Tā drošvien ir mana gēnu un apziņas smagā bagāža, uzticīgā pavadone, kas, pat neiepakota lielajā mugursomā, bija slepeni ielīdusi līdz kā pārbarota čūska* (44). Autore atklāj cilvēka komplicēto eksistenci pasaulē, un tieši biogrāfiskais aspekts kā estētiskā vērtība ir viņas trumpis. Tekstā atsevišķi likteņi saplūst kopīgā nācījas liktenī, kuru paspilgtina ekskursi pagātnes „upes gultnes” izpētē, kas tikai vairāk kondensē galveno varoņu drāmas. Individuālais liktenis rāda cilvēka ceļu, tā, piemēram, Kustons, lasot mātes atstāto vēstuli, secina: *It kā tas būtu ne par viņu un viņa stiegro māti, bet par dzīviem cilvēkiem, kas bijuši, elpojuši, ticējuši un visbeidzot līdz pēdējam pretojušies Dieva ietaisītajam plānam – nosprāgt vienam un pilnīgi nabagam* (62). Gundega Repše šajā romānā tāpat kā *Bāreņu namā* tuvplānā skata cilvēka disharmoniju un nespēju definēt savu patību: *Kāpēc es nevaru atrast savu novietojumu kosmosā? Kādu mazu, neuzbāzīgu, bet pietiekoši omulīgu luktu?* (59). Dažviet varoņi arī izmisīgi meklē ceļu, lai attīrītos no sārņiem: *Bet Lilija redz un zina, ka pat saule nav bijusi vienmēr. Arī miglas un*

dūmi – ne. Miglas un dūmus taisa cilvēki. Varbūt pat sauli. Tas viss nāk no cilvēku domām. Un viņa nezina, kā lai iemācās domāt tā, lai migla nerastos (29).

Romāns piesūcināts ar šī laikmeta valdošo noskaņu – cilvēki noslēdzas sevī, atsvešinās, distancējas viens no otra, nepazīst pilnībā ne sevi, ne apkārtējos, cilvēkos ir šaubas, bezcerība, haoss, diskomforts, vientulība, sadrumstalotība, izmisums, apātija, pesimisms. Šis romāns ir dziedājums par cilvēku attiecībām, par tuvuma trūkumu tajās un nespēju likteņa upes malā nosaukt sevi. Lasot rodas asociācijas par pielijušas zemes smagumu – tāds ir šis romāns.

Ligita Levinska

Par recenzenti skat. 23. lpp. Pārņemts no <ubisunt.lu.lv> 2014.12.XI

NEPAREIZAJĀ LAIKĀ UN NEPAREIZAJĀ VIETĀ

Arno Jundze. *Putekļi smilšu pulkstenī*. Rīga: Zvaigzne ABC, 2014, 272 lpp.

Sadzīves apstākļi, ikdiena un problēmas pagājušā gadsimta 70. un 80. gados kā fons literāram darbam mūsdienu latviešu autoriem nešķiet pārlietu vilinošs, tāpēc par minēto laika posmu daudzi rakstīt neizvēlas. Vai vēstīt par tukšajiem veikalu plauktiem, vai varbūt par karu ar Afganistānu? Pirmais no piedāvātajiem variantiem lasītāju garlaikotu, savukārt otrs šķīstu pārlietu sāpīgs – kā pūžņojoša brūce dvēselē.

Ir tikai nedaudzi, gandrīz vai uz vienas rokas pirkstiem saskaitāmi autori, kuri savos stāstos vai romānos izvēlas atspoguļot 70. un 80. gadus. Viens no viņiem ir kultūras žurnālists, literatūrzinātnieks Arno Jundze. Lasītāji viņu

jau iepazīnuši kā asprātīgo un nedaudz ēr-
moto stāstu krājuma *Gardo visticu nedēļa*
autoru, taču nesen klajā nācis Jundzes pir-
mais romāns *Putekļi smilšu pulkstenī*. Rakst-
nieks pats atzīst, ka grāmatā vēstīts par da-
žādiem vīriešiem un viņu likteni. Tā tas patie-
šām arī ir, taču būtu lietderīgi kaut nedaudz
raksturot darbā attēloto laiku, kas ir šīs re-
cenzijas mērķis.

Pirmā asociācija, kas, izlasot tikai darba no-
saukumu vien, rodas, ir saistīta ar atmiņām.
Tieši to pašu, kādu konkrētu laika posmu –
pagājušā gadsimta 90. gadu sākumu ar tam
raksturīgajām jukām – autors tiecās attēlot
arī savā iepriekšējā grāmatā *Gardo visticu
nedēļa*. Šajā darbā iesāktā tradīcija turpināta,
jo lasot vajadzēs atcerēties un vēlreiz izdzī-
vot kādu laika periodu mūsu valsts vēsturē
ar tam raksturīgo. Iespējams, pats A. Jundze
šo formulējumu noraidītu, taču, pēc re-
cenzijas autora ieskats, romāns iezīmīgs tie-
ši ar to, cik „sulīgi” tajā attēlots gan konkrēts
laiks – 20. gs. 70. un 80. gadi un ne tikai tie,
gan arī „spļāvien” un „nedzīstošas brūces”,
ko viena latviešu tautas daļa nelaimīgas sa-
gadīšanās dēļ toreiz ieguva. Par sagadīšanos
recenzējamā darba kontekstā dēvējama vai
nu piedzimšana nepareizajā laikā, vai arī at-
rašanās nepareizajā vietā. *Tā gadās*, - jūs ap-
galvosit. Droši vien. Taču kā turpināt dzīvot
cilvēkam, kuru šāds liktenis piemeklējis? Kā
aizmirst ārstu ņirgāšanos kara komisariātā,
kad tev liek izgērbties gluži kailam un „gozē-
ties” veselas medicīniskās komisijas priekšā?
Iespējams, tas vēl ir tīrais nieks salīdzinājumā
ar šausmām, kas pārdzīvotas Afganistānas
kara (1979-1989) laikā. Uz šo asinspirti no
Latvijas tika aizsūtīti 3 640 puīši, no kuriem
62 gāja bojā, 177 guva dažādas pakāpes ie-
vainojumus, viens pazuda bez vēsts.

Viens no romāna varoņiem, kuram autors
nav devis personvārdu, vien nodēvējis par
Jaunuli un pēc pilnīgi neticamās izglābšanās
no afgāņu modžahedīniem par Strēlnieku.
Prasmīgs, pat izsmalcināts šavējs, kam nenod-
reb roka un kurš reagē zibens ātrumā. Vie-
na sīka neprecizitāte, viena kļūmīte un likte-
nis izlemts – mokoša nāve un atpakaļceļš uz
Latvijas PSR šoreiz cinka zārkā. Autors gan
piebilst: ja šādos apstākļos izdevies izdzī-
vot, tad cilvēciskums, spēja just emocijas un
turpināt *homo sapiens* cienīgu dzīvi pēc at-
griešanās dzimtenē ir gluži neiespējama mi-

sija. Viens nodzeras, cits izdara pašnāvību,
bet vēl citam spēle turpinās arī miera laikos:
(..) *tas, kurš ir kļuvis par cilvēku mednieku,
tāds paliks vienmēr. Tiekme nogalināt sēž
dziļi zemapziņā, bet labāk to nemodināt, jo
cilvēks ir ļoti attīstīts un viltīgs plēsoņa. Ja
snaudošais instinkts izlaužas brīvībā, to ap-
slāpēt ir ļoti grūti* (211).

Otrs darbā attēlotais varonis, kas lasītāju ne-
atstās vienaldzīgu, ir mācītājs. Pirmoreiz au-
tors viņu, jau vecu un slimu vīru, attēlojis pa-
domju ziedu laikos – 1974. gadā. Varai savs
uzskats par reliģiju, garīdzniekam savs. Ir Va-
sarsvētki un jāpilda pienākums. Arī šim varo-
nim pazemojumi un smagi nodarījumi nav
gājuši secen, taču viņam izturēt un turklāt
nepazaudēt cilvēcību palīdzējusi ticība, pre-
cīzāk, uzticība Dievam un kalpošana Viņam
bez atlikuma.

Arī savā pirmajā romānā Arno Jundze nav
atturējies no kārdinājuma nedaudz attēlot
Latviju un tās iedzīvotājus (darba kontekstā
runa galvenokārt ir par vīriešiem) laikā, kad
beidzot tikts pie tik ilgi gaidītās neatkarības.
Kādam izdodas „izsisties”, piemēram, no zi-
nātnieka pārtopot par darījumu cilvēku, taču
cik daudziem cilvēka cienīga dzīve tā arī pa-
liek neaizsniedzams sapnis. Kļūdas, gan cita
veida, tiek pieļautas arī jaunajos apstākļos,
un kādam par tām nākas maksāt arī tagad.
Taisnības labad jāatzīst, ka tās ir ne mazāk
briesmīgas un tieši tāpat kā iepriekš – nela-
bojamas. Jaunais laiks pat radījis jauna vei-
da ļaudis, un A. Jundzes romānā tie rakstu-
roti ar ķirurga precizitāti: *Noplukuši, smirdī-
gi, nodzērušies rensteļu ļaudis, kas mitinās
kaut kur izgāztuvēs, pagrabos, bēniņos un
neaizslēgtās kāpņu telpās. Blusaini, utaini,
slimi. Neredzētās jaunās cilvēku sugas vārdu
toreiz darināja milicijas darbinieki, kas sāku-
mā ar šiem atkritumcilvēkiem mēģināja cīnī-
ties* (78).

Ne visi romāna *Putekļi smilšu pulkstenī* va-
roņi dēvējami par neveiksminiekiem vai rak-
sturojami kā defektīvi; autors tēlojis arī gluži
parastus, ikdienišķus vīriešus, kuri kā nebūt
pratuši savu dzīvi sakārtot, taču tādu gan ir
mazākumā.

Un recenzijas noslēgumā pāris piebilžu.
Kļūst neomulīgi, lasot par padomju armijas
„labākajām” tradīcijām, pie kā pieskaitāma
ciniskā ņirgāšanās par jauniesaucamajiem

un alkohola lietošana anormālos daudzumos. Neomulība pārvēršas riebumā, kad romānā ar zināmu regularitāti nākas sastapties ar žargonismu, barbarismu un vienkārši necenzētu vārdu straumīti, kas gāžas gluži kā Niagāras ūdenskritums no darbā tēloto padomju ģenerāļu un citu militāristu mutes. Ar rupjību izmantojumu savu varoņu runā autors ir pārspilējis. Taisnība vien būs parunai – kas par daudz, tas par skādi.

Lāsma Gaitniece

Lāsma Gaitniece, née Ģibiete – publiciste un lektore. Sešus gadus docējusi latviešu valodu Rietumungārijas Universitātē. Regulāri publicējas izdevumos *Latvija Amerikā*, *Latvijas Avīze*, *Izglītība un Kultūra*, *JG* u.c. Latviešu valodas lektore Rīgas Tehniskās U. E-studiju tehnoloģiju un humanitāro zinātņu fakultātē.

BEKETISKĀ PASAULE

Pēters Brūveris. *Es mācos rakstīt*.
Rīgā: Mansards, 2014. 216 lpp.

Kad paņēmu rokās šo grāmatu, biju patiesi sajūsmināta. Ir dzejnieki, kurus lasīt ir liela bauda tāpēc, ka viņu redzējumā ir kas tāds, kas tiešām par dzīvi, realitāti un pasauli spēj pateikt daudz vairāk, nekā ir acīm redzams. Šādi dzejnieki jāsauc par Dzejniekiem ar lielo burtu, viņu talants ir jāapbrīno un jāmēģina izjust, lasot viņu dzejoļus. Pēters Brūveris nenoliedzami bija viens no tādiem Dzejniekiem, un ir nevilnots prieks, ka viņa devums nepārstāj pārsteigt un sajūsmināt arī pēc dzejnieka nāves.

Es mācos rakstīt nenoliedzami ir garīga epifānija, kas veltīta dzejniekam, kaut arī ir viņa paša radīta... Tā ir gadījies, ka Brūveris pats sev ir uzcēlis visbrīnīšīgāko pieminekli, bet es ļoti vēlētos, lai cilvēki turpinātu lasīt viņa dzeju, veidojot šo garīgo pieminekli noturīgāku – kā vērtību latviešu apziņā, atļaujoties mazliet nacionālas noskaņas. Nacionālās apziņas jēdziens Brūvera sakarā ir iedēris tāpēc, ka šis izcilais dzejnieks bija viens no tiem (un tādu mums ir maz!), kurš redzēja nacionālā sviesta kulšanas detaļas tik skaidri, ka brīdī, kad vajadzētu apjaust ko patiesu, noteikti jālasa Brūveris – varbūt tad pamanīsim sevi kādā poētiski apspēlētā si-

tuācijā un spēsim nākt pie prāta... Ja lasām poēmu „Izgāztuvju vējš” vai dzejoli „Balāde par Staburagu”, nonākam gandrīz vai Beke-ta stilam līdzīgā pasaulē, kurā dominē absurds – viscaur jēdzīgs. Jāatceras arī Kamī uzsvērtā absurda nozīme, un te nonākam līdz eksistencialismam, bet par to vēlāk... Otra lieta, kas aicina domāt par nacionālo apziņu, ir pats dzejnieka un dzejas notikšanas fakts caur latviešu valodu. Varbūt, ja drīkst, šajā aspektā Brūveris ir salīdzināms ar Raini – ne jaunvārdu radīšanas un pašas valodas veidošanas ziņā, bet valodas izjūtas ziņā. Tas, ko Brūveris panāk ar nozīmju spēlēm, salīdzināms arī ar Jura Kronberga skanisko spēļu devumu – iespējams, šie ir divi vienīgie dzejnieki latviešu dzejā, kas valodas skaniskās un semantiskās spēles novieto dzejrades centrā un dažbrīd paceļ jēgas līmeni. Un no tām veidojas tā lieliskā ironija, par kuru runājis Ričards Rortijs – patiesā cilvēka eksistences būtība tiek izteikta caur ironiju (un nenoliedzami – caur pašironiju, iespējams, vienīgo cilvēka stāvokli, kurš sevī iemieso vislielāko brīvību):

*Ceturtais dzejolis. Teātrī
Sapnī redzēju,
Ka pagājušos laikos
Provincēs nomalībā
Spēlēju teātri.
Tā nekādi – sit vai nost!
Ķit vai razīt! –
Nevaru atcerēties
Ne vārda.*

*Dialogi beidzas, tā arī nesākušies.
Monologi – vieni vienīgi tumši noklusējumi.
Replikas – neveikla stomīšanās.
Āktieri,
Šķiet, nenovīdībā vai vīzdegunībā
I nedomā pačukstēt priekšā,
Suflieris štatu samazināšanas dēļ atlaists
Un turpmāk teātrī vairs nav paredzēts.
(Tāpības režīms būs bezgalīgs!)
Savukārt režisors – emigrējis
Uz neatgriešanos,
Un nav pat sazvānāms.*

*No skatītāju zāles manī veras
Melns un nīknas
Vārnu un kraukļu acis,
Ceļas neapmierinātu
Balsu murdoņa.
Izmisīgi mēģinu atcerēties,
Paniski ķerot zilbes...
...līdz, jūkot prātā, topu izsvilpts,
Tā arī neuzzinājis,
Ka mana loma
Bija bez teksta (16)*

Atgriežoties pie eksistenciālisma – jāņem vērā pozitīvākā krājuma kompozīcijas iezīme – ironiskie, sociāli tendētie dzejoļi krājumā tiek līdzsvaroti ar nelielām liriski eksistenciālu dzejoļu salām, kas izvij krājumam cauri filozofisku stīgu, risinot jautājumu par dzīvi, nāvi, cilvēku starp abām:

Otrais dzejolis. Ievadam

Kā ir, tā ir.

Un tā tad – tam tā bija jābūt.

Var saukt to mistiskajā vārdā par likteni

(Ko bieži piesauc,

Jo it neviens jau nezina, kas tas ir,

Bet viss tiek mirklī izskaidrots), var arī

poētiskāk –

Par Lielo Nenovēršamo. Bet,

Ja esat panteists – par gadalaiku maiņu.

Bet var – par (gandrīz) It Neko.

Par smiltīm, kas starp pirkstiem izbirst.

Par ūdeni, kas cauri sietam izlīst.

Par gaisu, kas kā vējš te nāk, te iet.

Par uguni, kas pārvērtīsies pelnos.

Kā ir, tā ir.

Peld mūžīgs padebesis gaisā.

Un gaiši draiskojas.

Un tumši samācas.

Līdz pašās beigās

Kā vienaldzīgi sniegi

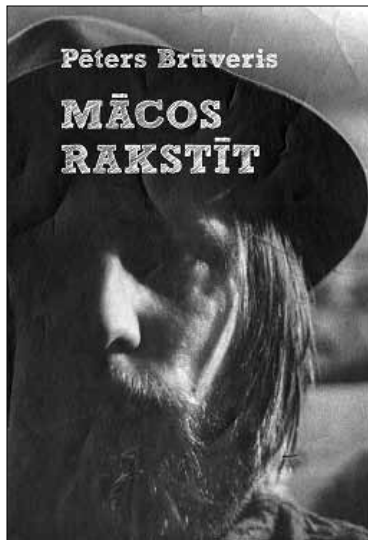
Pār būdiņām un pilīm kaisās (14)

Protams, te var domāt par situāciju, kurā Brūveris pēdējos dzīves gados radīja, taču jāteic, ka dzejoļi pārsniedz konkrēto, ietvert sevī pietiekami plašu domu gammu, kam sekot un kur nonākt. Es it nemaz negribētu teikt, ka šis dzejkrājums jāskata kā dzejnieka pirmsnāves nojautu atspoguļotājs, ko varbūt arī var darīt, bet negribas tāpēc, ka patiesībā tajā vajadzētu meklēt un atrast dzīvi – apliecinājumu dzīvei – caur dzejnieka personīgo pieredzi, caur viņa valodas izjūtu, caur fotogrāfijām, kuras ievietotas krājumā, caur rokrakstu, kādā dzejoļi reāli pierakstīti. Jānorāda, ka *Mācos rakstīt* dizains ir ārkārtīgi pievilcīgs gan ārēji, gan iekšēji – te pateicība māksliniecei Zanei Ernštreitei! Brūveris lasītājam atklājas tajā pilnībā, ko iespējams atklāt caur grāmatas vizualitātes un tek-

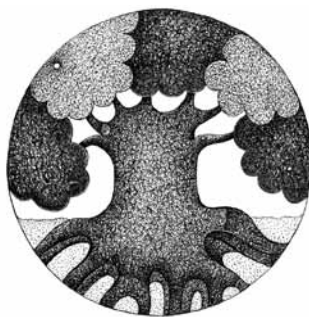
sta apvienojumu – redzēt un sajūst dzejnieku tā, it kā viņš būtu klātesošs tādā līmenī, kādā dzejnieki parasti ir klātesoši lasītājiem un klausītājiem grāmatu atvēršanas svētkos, publiskos lasījumos, Dzejas dienās. Nepārtraukti jāatgriežas pie nāves tēmas, jo *Mācos rakstīt* ir krājums, kas izdots pēc dzejnieka nāves, un, protams, papildu vizuālais materiāls ir līdzeklis, kas atgādina tiem, kas aizmirsuši, un uzrāda tiem, kas nezināja, kas ir Pēters Brūveris. Protams, dzejoļu krājums tā mākslinieciskajās kvalitātēs jāskata 2000. gadu sākuma aspektā, bet tas neliedz atzīt tā lieliskumu. No vienas puses. Proti, dzejkrājums ir gana eklektisks un apjomīgs. Ir vizuālais materiāls, attēli ar dzejnieka rokrakstiem, Brūvera dzejoļi, atdzejojumi, pielikumi... Bagātīgs materiāls, kura klātbūtne krājumā attaisnojas, jo arī P. Brūvera dzīves laikā izdotie dzejoļu krājumi bija līdzīgi – ar plašu papildmateriālu piepildīti, apjomīgi. Turklāt tas ir krājums, kuram jāveic šī izglītojošā funkcija, un tas to dara vislabākajā veidā. Tomēr... Krājuma bagātīgumam ir arī otra puse – Brūvera dzejoļi ir tik piepildīti, visaptveroši un pašvērtīgi, ka lasītājam pietrūkst spēka aptvert visu grāmatu kopumā. Līdz ar to tai ir neliela potencia palikt par izglītojošu artefaktu, kas netiek baudīts kopumā, bet kā enciklopēdija – retu reizi atšķirot vajadzīgo šķirkli vai sadaļu... Īpaši grūti uztvert atdzejojumus, kas pēc paša P. Brūvera dzejoļiem attiecas tomēr jau uz citu laiktelpu. Taču arī te visam ir otra puse – es Pēteru Brūveri un viņa dzejoļu krājumu specifiku iepazīnu tieši caur atdzejojumiem, precīzāk, caur Toma Venclovas atdzejojumiem, tāpēc visi spriedumi attiecībā uz šo grāmatu ir relatīvi. Nav iespējams novērtēt pieminekli, kas gadiem celts caur patiesu un droši vien ne to vieglāko darbu un kurš tagad caur draudzīgu cilvēku rokām nonācis pie lasītāja – patiesībā kā dāvana no tādas laiktelpas, kura realitātē vairs neeksistē. Tā jāuztver kā liecība par Dzejnieku. Tā gribētos domāt. Un, re, atkal kā Beketa Godo – kāds, kura nav, liek mums apjaust to, kas ir.

Elīna Kokareviča

Par Elīnu Kokareviču skat. JG277:72

JAUNĀS GAITAS LABVĒLI

Zīm. Agnese Matisona

*Vendīgs auģa ozoliņš
Vendīgā kalniņā:
Vara saknes, zelta zari
Sudrabiņa lapiņām.*

LD 34 066, 12

Kopš 2010. g. līdz šim ziedojuši...

Z E L T A (no \$500 jeb €438)

Pēteris Alunāns
Amerikas Latviešu apvienība
Voldemārs un Irēne Aveni
Sigurds Brīvkalns
Ingrīda un Nikolajs Bulmaņi
Rīta Drone
Šellija Ekmane
Andrievs Ezergailis
Rita Gāle
Andrejs & Ilona Ķīse
Guntis Liepiņš
Arturs Neparts
Andrejs Ozoliņš
Ilze Plaudis
Andris Priedītis
Kristīna Putenis
Māris Roze
Jautrīte Šaliņa
Ilgvars Šteins
Latviešu kultūras biedrība TILTS
Juris Ubāns
Kārlis Vasarājs
Latviešu Rakstnieku apvienība
Manfreds Ziverts
ANONĪMI – 2

S U D R A B A (\$100 - \$499)

Anna un Sandors Abeni
Biruta Abuls
Andrejs Baidiņš
Nikolajs Balabkins
Igoris-Ivars Balodis
Ēvarists Bērziņš
Wilma Teness un Uģis Bērziņš
Maija Bišmanis
Uldis Blukis
Vilma Bolšteins
Ilze Bregžis
Jānis Brežinskis
Oļģerts Čakars
Laila un Pāvils Cakuli
Māra un Ojārs Celles
Vija Celmiņš
Juris Cilnis
Gundega Dāvidsone
Aina Dravnieks
Jānis Eglītis
Līga Gaide
Ligita Galdiņa
Lelde Gilman
Richards Grigors
Lolita Gulbis
Vija Ilziņa
Ingrīda Jākobsone
Dzintra Janavs

Laima Kalniņa
Tija Karkle
Fred A. Keire
Gundars Ķeniņš Kings
Dace Ķezbers
Mirdza Krastiņa
Egils Kronlins
Paulis Lazda
Kazimirs Lauris
Ieva Lerchs
Valda Lēvenšteina
Maruta Lietiņa-Ray
Aija Medenis
Modris Mednis
Melburnas Latviešu biedrība
Lalita Muižniece
Sarma Muižniece Liepiņa
Guna Mundheim
Valters Nollendorfs
Ausma Matcate-Nonācs
Juris un Silvija Orles
Lilija Pencis
Jānis Peniķis
Juris Petričeks
Zaiga Phillips
Jānis J. Pirktiņš
Gundars Plavkalns
Guntis un Māra Plēsumi
Vilis M. Plinte
Rita Podnieks
Vaiva Puķīte
Ieva Puris
Jānis Rogainis
Helmi Rožankovska
Gerda Roze
Astra un Andris Rozes
Mārtiņš Saulespurēns
Alfreds R. Semeiks
Aina Sikсна
Maija un Juris Šleseri
Ilona un Raimonds Staprāni
Irina un Dailons Štauers
Rasma Stelps-Kiršteins
Zenta Stengels
Ruta Straumanis
Maksims Strunskis
Biruta Sūrmane
Miķelis Svilāns
Tupešu Jānis
Lauma Upelniķis Katis
Dagmāra Vallena
Pāvils Vasariņš
Zigrīda Vidners
Aivars Vilemons
Rasma Vītola
Vilis Vītols

Maruta Voitkus-Lukins
Irma Zāliete
Modris un Gita Zandbergi
Girts Zēgners
Aija Zommers
Gunars Zvejnieks
ANONĪMI – 3

B R O N Z A S (līdz \$99 jeb €87)

Ivars Antēns
Ritvars Asbergs
Adolfs Avens
Vilnis Baumanis
Māra Beldava
Andrejs Brošs
Jānis Dimants
Lidija Dombrovskā Larsena
Lauris Eglītis
Ligita Evans
Edīte Franklin
Dace Frišs
Marta Grinberga
Ilga Harrington
Silvija Jones
Edīte Irbe
Liena Kaugara
Ojārs Krātiņš
Indulis Lācis
Jānis Langins
Dagmāra Lejnieks
George Liepiņš
Ieva Liepkaula
Modris Morozovs
Ilze Mueller
Agate Nesaule
Andris un Māra Padegi
Dzidra Purmale
Ina Purviņa
Ausma Rabe
Vitolds Rācenis
Dzidra Razevska-Upāne
Austra Reine
Marga Reinholds
Jānis M. Riekstiņš
Silvija Rūtenberga
Ilze Šimane
Inga Strause-Godejord
Olga Taylor
Linda Treija
Leo Trinkuns
Aina Urdze
Māra Viksniņa
Dzidra Zemberģa-Damerel
Astra Zemzars
Aija Zichmane

JAUNĀ GAITA

Galvenais redaktors:

Rolfs Ekmanis
50 Cedar Lane
Sedona, AZ 86336-5011 USA
telefakss: 928-204-9247
rekmanis@gmail.com

Tehniskais redaktors:

Juris Žagariņš
121 Harvard Street
Springfield, MA 01109-3821 USA
Telefons: 413-732-3803
juris.zagarins@gmail.com

Redaktori:

Voldemārs Avens, Māris Brancis,
Vita Gaiķe, Anita Liepiņa, Maija Meirāne,
Juris Silenieks, Juris Šlesers, Linda Treija,
Lilita Zaļkalne

Konsultanti:

Ingrīda Bulmane, Līga Gaide,
Tija Kārkle, Uldis Matīss, Andris Priedītis

Saimniecības vadītāja:

Tija Kārkle
616 Wiggins Road
St. Paul, MN 55119, USA
tijalaura@comcast.net

Maketētājs: Juris Žagariņš

JG mājas lapa: <<http://jaunagaita.net>>

Ar autora vārdu, segvārdu vai iniciāļiem parakstītajos rakstos izteiktie uzskati ne vienmēr atbilst redakcijas viedoklim.

Atzīdama demokrātiskās valstīs valdošos preses brīvības principus, *Jaunā Gaita* sekmē dažādu uzskatu publicēšanu.

Pārpublicējot šeit ievietotos materiālus un tekstus, atsaukšanās uz *JG* ir obligāta.

Adrešu maiņas un pastā vai spiestuvē bojātus eksemplārus lūdzam pieteikt Jurim Žagariņam.

PĒRCIET! DĀVINIET! ATBALSTIET!

Atsevišķa *JG* numura cena: \$10,- jeb €9,-
(sākot ar nr. 264)

Rīgā pie Valtera&Rapas, Jāņa Rozes, Mansarda un LOM krietiņ lētāk. Bibliotēkās – par brīvu!

JAUNĀS GAITAS ABONĒŠANA:

Visās valstīs vienādi, atbilstoši
pastāvošajam valūtas kursam:

1 gads \$39,- = €34,-

2 gadi \$76,- = €67,-

Čeku sūtiet saimniecei Tijai Kārklei,
uz čeka uzrakstiet *Jauna Gaita, Inc.*

Ziedojumi no ASV nodokļiem atskaitāmi!

**MAKSĀJUMUS UN ZIEDOJUMUS
VARAT ARĪ NOKĀRTOT JG MĀJAS LAPĀ
<<http://jaunagaita.net>> nospiežot pogu:**

**JAUNO GAITU VARAT ARĪ PASŪTĪT NO
MŪSU PĀRSTĀVJIEM CITĀS VALSTĪS:**

LATVIJĀ (maksājumi euro valūtā)

Māris Brancis
O. Kalpaka iela 28
Jelgava, LV-3001
e-pasts: <maris.brancis@inbox.lv>
Bankas konts: Swedbank LV28HABA000130A213871
Personas kods - 210147-10007

Citур EIROZONĀ (maksājumi euro valūtā)

Lilita Zaļkalne
Himlabacken 10, Solna, S-170 78, Sweden
e-pasts: <lilita.zalkalns@tele2.se>
Bankas konts: Nosaukums „Ad Notam“
BIC code - NDEASESS
IBAN number - SE32 9500 0099 6018 0766 9708
Īpaši ZVIEDRIJĀ:
Pasta tekošais rēķins: Nosaukums „Ad Notam“
Postgiro konto nr 76 69 70-8

AUSTRĀLIJĀ (maksājumi Austrālijas valūtā)

Imants Līcis
Sidnejas latviešu biedrības grāmatnīca „Rīga“
P.O. Box 457
Strathfield, NSW 2135
Tel.: 02 9744 8500; Mob.: 0405 013 575
e-pasts: <slb_riga@bigpond.com>

POETRY, PROSE AND VISUAL ART

We feature **Jānis Elsbergs'** *Poem on the Song Festival at Dikļi. Anno 1864*, which he wrote to commemorate the 150th anniversary of that event. ●●● Poet **Uldis Bērziņš**, a prolific translator, gives interesting examples of the challenging guesswork inherent in translating ancient and medieval literary texts. ●●● In the current episode from his fictional history, *Abrene 2002*, **Ainārs Zelčs** imagines the economic development of Latgale (Latgalia), the eastern part of Latvia, as it might have taken place had there been no WWII. ●●● We present photographic renderings of artistic creations by **Krista Svalbonas** on pages 1, 20, 34 and 64. Our art editor Linda Treija describes the artist's alchemistic/architectural ideas and methods. **Rita Grendze** collaborated with Svalbonas on the cover art for this issue. ●●● A humorous poem (a "mini-anti-epic") by poet and literary/art historian **Ojārs Jēgens** (1924-1993) pits twin brothers *Visuvaris* (All-powerful) and *Neatminis* (All-forgotten) against each other.

LITERARY COMMENTARY

Ligita Levinska discusses the experience of exile as reflected in the prose works of **Guntis Zariņš** (1926-1965) and **Jānis Klīdzējs** (1914-2000). ●●● Jānis Liepiņš remembers **Jānis Medenis** (1903-1961), a poet exiled to Siberia by the Soviets, and comments on a recently published collection of his verse. ●●● Part five of Rolfs Ekmanis' account of the life work of poet, publicist and editor **Māris Čaklais** (1940-2003) looks at his literary creation from the mid-eighties through the nineties. ●●● **Andris Briedis**, author of several collections of satirical prose, enumerates editors and contributors to four underground literary journals published by students at the Latvian State University (now the University of Latvia) under Soviet rule in the 1950's.

SCRIPTA MANENT

In a 1994 speech, **Lennart Meri**, president of Estonia from 1992 to 2001, warned the world about the emerging irrationality of Moscow's imperial ambitions. Author and TV talk-show host **Otto Ozols** draws attention to this prophetic speech and reminds us of Meri's leading role in getting the Baltic States into the EU and NATO. ●●● In her

essay "Uzticīgā Latgale" (Faithful Latgale), independent journalist **Sanita Upleja** records her impressions of the people of that region and their communities. In her second essay "Pārdomas" (Meditations), she points out the dangerous inclination of some Latvians to indulge in wishful thinking and to forget the lessons of recent history.

HISTORY AND ACTUALITIES

Sandis Laime continues his study of witch lore in Northeastern Latvia, detailing some obnoxious witch behaviors. ●●● Publicist-historian **Franks Gordons** summarizes the contents of a 2014 Internet article published in Moscow (RusPEN), describing extreme Russian chauvinism in Soviet security organizations between 1920 and 1950. ●●● **Anna Žigure**, past Latvian ambassador to Estonia and Finland, writes about the Winter War between the Soviet Union and Finland in 1939-1940, as reflected in the Latvian press at that time. ●●● In his continuing account of life in a Displaced Persons camp in postwar Germany, **Uldis Siliņš** remembers moonshine, music lessons, school days and scouting. ●●● The section "In a Few Words" offers a broad perspective on the world of Latvian culture, as well as on world events relevant to the inhabitants of the Baltic region and its diaspora.

BOOK REVIEWS

Nation-building in the Baltic states: Transforming Governance, Social Welfare, and Security in Northern Europe, by **Gundar J. King & David E. McNabb** (reviewed by Indra Ekmāne) ●●● *Back to the Motherland: Repatriation and Latvian Émigrés 1955-1958 / Atpakaļ uz dzimteni: Repatriācija un latviešu emigranti 1955-1958*, by **Lilita Zalkalns** (Juris Šlesers) ●●● *Čikāgas Pieciņu brīnišķīgie piedzīvojumi* (The Wonderful Adventures of the musical group *Chicago Five*, 2nd ed.), by **Alberts Legzdīņš** (Anita Liepiņa). ●●● *Jauki ļaudis* (Nice People), a novel by **Gundega Repše** (Ligita Levinska) ●●● *Putekļi smilšu pulkstenī* (Dust in an Hourglass), a novel by **Arno Jundze** (Lāsma Gaitniece, née Ģibiete). ●●● *Es mācos rakstīt* (I Learn to Write), a posthumous poetry collection by **Pēteris Brūveris** (Elīna Kokarēviča). (jž)